

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
Π.Μ.Σ. ΔΙΚΑΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
«ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ & ΠΛΑΣΤΙΚΟ ΧΡΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ
ΑΓΟΡΑ»

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια:
Φωτεινή Κωνσταντίνου του Νικολάου
(ΑΜ: 7116Μ040)

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Χριστίνα Χριστοπούλου, Επίκ. Καθηγήτρια

ΑΘΗΝΑ 2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συντομογραφίες.....	IV
Εισαγωγή.....	1

ΜΕΡΟΣ Α΄

Το χρήμα και οι υπηρεσίες πληρωμών στο πλαίσιο του χρηματοπιστωτικού συστήματος

1. Η έννοια του χρήματος: Ιστορική εξέλιξη και οικονομικές λειτουργίες.....	3
2. Το χρήμα ως νομική έννοια	6
3. Η συμβολή του χρηματοπιστωτικού συστήματος στην πραγματοποίηση πληρωμών χωρίς τη χρήση μετρητών	9
4. Οι υπηρεσίες πληρωμών ως βασικό αντικείμενο των τραπεζικών εργασιών.....	12
5. Η ρύθμιση των υπηρεσιών πληρωμών ως ζήτημα της εσωτερικής αγοράς.....	15
5.1. Ο ενιαίος χώρος πληρωμών σε ευρώ ('Single Euro Payment Area' / 'SEPA').	15
5.2. Η Οδηγία 2007/64/EK	19
5.3. Η Οδηγία 2015/2366/ΕΕ	22
6. Η «ελληνική οπτική»: Η ρύθμιση της παροχής υπηρεσιών πληρωμών από τον ν. 3862/2010 και ήδη από τον ν. 4537/2018	26
7. Βασικά στοιχεία της σύμβασης παροχής υπηρεσιών πληρωμών - Η μεμονωμένη σύμβαση και η σύμβαση πλαίσιο	30
α. Τα μέρη και το αντικείμενο της σύμβασης	31
β. Η σύμβαση πλαίσιο	32
γ. Η μεμονωμένη σύμβαση πληρωμής.....	33
δ. Ρύθμιση του ύψους της προμήθειας της συναλλαγής	34
ε. Νόμιμη προθεσμία	34
στ. Υποχρέωση ενημέρωσης και διατυπώσεις διαφάνειας	35

ΜΕΡΟΣ Β΄

Οι νέες μορφές του χρήματος στις σύγχρονες αγορές

1. Η προσαρμογή της φύσης και των λειτουργιών του χρήματος στα δεδομένα των νέων αγορών	36
1.1. Το λογιστικό χρήμα	37
1.2. Το «πλαστικό χρήμα»	37
1.3. Το ψηφιακό χρήμα - κρυπτοχρήμα	40
1.4. Το ηλεκτρονικό χρήμα υπό στενή έννοια	41
2. Η περίπτωση των «προπληρωμένων καρτών»	45
2.1. Διάκριση μεταξύ προπληρωμένης και πιστωτικής κάρτας	47
3. Η διαδικασία έκδοσης ηλεκτρονικού χρήματος	49
3.1. Εκδότες ηλεκτρονικού χρήματος	49
3.2. Έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος σε συνεργασία με επιχειρήσεις ('cobranding')	53
3.3. Υποχρεώσεις του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος: Επιβαλλόμενη επιμέλεια και καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες	56
4. Ρύθμιση των συμβατικών σχέσεων στο χώρο του ηλεκτρονικού χρήματος	61
4.1. Σχέση μεταξύ εκδότη και κατόχου της κάρτας	62
4.2. Σχέση μεταξύ εκδότη και εμπόρου / αποδέκτη της κάρτας	65
4.3. Σχέση μεταξύ κατόχου της κάρτας και εμπόρου	67
Επίλογος	70
Βιβλιογραφία	72
I. Ελληνική	72
II. Ξενόγλωσση	73
III. Ηλεκτρονικές πηγές	74
Ευρετήριο όρων	76

Συντομογραφίες

AK	Αστικός Κώδικας
αριθμ.	αριθμός
άρθρ.	άρθρο ή άρθρα
βλ.	βλέπε
BIS	Bank for International Settlements
ΔΕΕ	Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών (περιοδικό)
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΕΤ	Δελτίον Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών (περιοδικό)
ΔΙΜΕΕ	Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης και Επικοινωνίας (περιοδικό)
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
εδ.	εδάφιο
έκδ.	έκδοση
ΕισΝΑΚ	Εισαγωγικός Νόμος του Αστικού Κώδικα
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
επ.	επόμενα
ΕπισκΕΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕφΑΔ	Εφαρμογές Αστικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΣΚΤ	Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών
ECB	European Central Bank
edit.	edited ή editor
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
ibid	ibidem
κ.ε.	και εξής (ή: και επόμενες/-να)
ΚριτΕ	Κριτική Επιθεώρηση (περιοδικό)
κ.τ.λ.	και τα λοιπά
ν.	νόμος
Ν ^ο	number
ό.π.	όπου παραπάνω
π.δ.	Προεδρικό Διάταγμα

παρ.	παράγραφος
περ.	περίπτωση
ρ.	page
passim	βλ. σε ολόκληρο το σχετικό έργο
σελ.	σελίδα
στοιχ.	στοιχείο
τ.	τόμος
τριμ.	τρίμηνο
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδος της Κυβερνήσεως
ΧρΙΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου (περιοδικό)

Εισαγωγή

Η φύση και η λειτουργία των μέσων πληρωμής αποτελούσε ανέκαθεν κεντρικής σημασίας ζήτημα στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομίας, μα και των επιμέρους οικονομιών, προτού η τεχνολογία και η εκμηδένιση των φυσικών αποστάσεων οδηγήσει στην ουσιαστική ενοποίησή τους. Μοιραία, η εξέλιξη των μέσων πληρωμής, συνεκδοχικά δε και του χρήματος, το οποίο αποτελεί το πλέον καθοριστικό παράδειγμα της έννοιας αυτής γένους, σχηματοποιείται και μεταλλάσσεται ακολουθώντας την χρονική και τεχνολογική εξέλιξη των ανθρώπινων σχέσεων και της οικονομίας, όπως οι παράγοντες αυτοί επηρεάζουν και επηρεάζονται από τον τρόπο ζωής μας εν γένει.

Πράγματι, οι πολιτικές και οικονομικές συνθήκες μπορούν να τροποποιήσουν την καταναλωτική συμπεριφορά του καταναλωτικού κοινού και την λειτουργία της οικονομίας με τρόπους και σε βαθμό εντελώς απρόβλεπτο λίγα χρόνια μόλις πριν: χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας¹, ο αριθμός των καρτών πληρωμών (χρεωστικών και πιστωτικών) στο τέλος του α' εξαμήνου του 2017 διαμορφώθηκε σε 15,6 εκατ. παρουσιάζοντας αύξηση 5% (+685 χιλιάδες) σε σχέση με το β' εξάμηνο του 2016. Η αύξηση αποδίδεται σχεδόν αποκλειστικά από την έκδοση νέων χρεωστικών καρτών (+650 χιλιάδες), ενώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσοστό των χρεωστικών καρτών ανέρχεται σε 83%. Ο όγκος των συναλλαγών με κάρτες πληρωμών έφθασε στα 341 εκατ. στο συγκεκριμένο εξάμηνο, με την τάση να παραμένει ανοδική όσον αφορά το 2017 αν και ο ρυθμός παρουσιάζει μία επιβράδυνση σε σχέση με το 2015 και το 2016. Έτσι, η πολιτική, οικονομική και κοινωνική κατάσταση επηρεάζει γι' ακόμη μια φορά αποφασιστικά την λειτουργία της οικονομίας γενικότερα και την χρήση των μέσων πληρωμής ειδικότερα και στην πλέον πρόσφατη περίπτωση αυτή, δεδομένου ότι επιβολή των *capital controls* ήταν ο λόγος που οι Έλληνες καταναλωτές άρχισαν να χρησιμοποιούν τις κάρτες τους, ενώ θα πρέπει να συνυπολογίσει κανείς σχετικώς ότι πλέον μόνο μέσω καρτών μπορεί να «χτίσει» ένας πολίτης το αφορολόγητο όριο του.

¹ Τράπεζα της Ελλάδος, Επισκόπηση του Ελληνικού Χρηματοπιστωτικού Συστήματος, 2018, 44 επ.

Αντικείμενο της εργασίας αυτής είναι η σημαντικότερη από τις τελευταίες χρονικά εξελίξεις στην μετεξέλιξη των μέσων πληρωμής, που αφορά στην χρήση του ηλεκτρονικού και πλαστικού χρήματος στην εσωτερική αγορά: ειδική αναφορά θα επιχειρηθεί και στο νομικό πλαίσιο της χρήσης της προπληρωμένης κάρτας (*prepaid card*), επί τη βάση των πλέον πρόσφατων σχετικών στοιχείων. Στις επόμενες δύο ενότητες θα επιχειρηθεί μια προσέγγιση (ιστορική και νομική) της διαχρονικής έννοιας του χρήματος, με το ερευνητικό μας ενδιαφέρον να επικεντρώνεται επαγωγικά στα επόμενα μέρη της εργασίας στις νεότερες μορφές συναλλαγών με την σταδιακή αντικατάσταση του παραδοσιακού χρήματος από τις πιο σύγχρονες μορφές του. Η εξέλιξη αυτή θα παρατεθεί μέσα στο πλαίσιο που διαμορφώνεται σχετικώς από τις αγορές του χρήματος, ιδίως μετά την εισδοχή της ενωσιακής εσωτερικής αγοράς, εξελίξεις μέσα στο πλαίσιο των οποίων καθίσταται δυνατή (όσο και απαραίτητη) και η εξέλιξη αυτού του ίδιου.

ΜΕΡΟΣ Α'

Το χρήμα και οι υπηρεσίες πληρωμών στο πλαίσιο του χρηματοπιστωτικού συστήματος

1. Η έννοια του χρήματος: Ιστορική εξέλιξη και οικονομικές λειτουργίες

Θεμελιώδη έννοια στο χώρο των πληρωμών (είτε των κλασικών πληρωμών στο φυσικό κόσμο, είτε των πλέον εξελιγμένων τεχνολογικά πληρωμών που διενεργούνται εξ αποστάσεως ηλεκτρονικά) και της οικονομίας αποτελεί η έννοια του «χρήματος». Στις μέρες μας, υποσυνείδητα με τη λέξη «χρήμα» αμέσως αντιλαμβανόμαστε το εθνικό νόμισμα που έχει τεθεί νομίμως σε κυκλοφορία σε μία χώρα, με τη μορφή «μετρητών», δηλαδή κερμάτων και τραπεζογραμματίων. Ήδη με την εξέλιξη της τεχνολογίας στο χώρο των πληρωμών και την ολοένα αυξανόμενη εξοικείωση των οικονομικών μονάδων με αυτή, έχει αρχίσει να καθιερώνεται στη συνείδηση μας ο όρος «χρήμα» και υπό μορφές νεοπαγείς, με τις ηλεκτρονικές μονάδες που μας εμφανίζονται διαθέσιμες στο ηλεκτρονικό μας πορτοφόλι και τα «εικονικά» ψηφιακά νομίσματα, τα οποία δεν εκδίδονται από μία κεντρική τράπεζα αλλά από ιδιωτικές εταιρείες, μέσω των οποίων θα μπορούμε να πραγματοποιούμε αγορές είτε με την διενέργεια υλικών ενεργειών, είτε, πλέον και ηλεκτρονικώς².

Σε θεωρητικότερο επίπεδο, ο όρος «χρήμα» προσδιορίζεται μέσα από τις τρεις βασικές λειτουργίες που επιτελεί: Πρώτον, είναι ένα κοινώς αποδεκτό μέσο ανταλλαγής – πληρωμής, βασικό στοιχείο του οποίου είναι η εμπιστοσύνη των οικονομικών μονάδων στην αξία αυτού (*'medium of exchange'*). δεύτερον, αποθηκεύει/ενσωματώνει ορισμένη αξία/αγοραστική δύναμη (*'stored value'*). τρίτον, είναι μέτρο υπολογισμού αγοραστικής αξίας (*'unit of account'*) καθότι αποτελεί λογιστική μονάδα βάσει της οποίας καθορίζεται η αξία των αγαθών³.

² Βλ. και το παράδειγμα της διαπλοκής της εικονικής πραγματικότητας με τις υπηρεσίες πληρωμών, το λεγόμενο *'second life'*, in: <https://decentraland.org/>, <http://secondlife.com/> · βλ. και την οπτική της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας επί του ζητήματος, at <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>.

³ Μεταξύ άλλων, βλ. Καλλιμόπουλος, Το δίκαιο του χρήματος, 1993², 12 επ.· Σταθόπουλος, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, 2004, 618 επ.· Για μια πιο παραστατική περιγραφή, βλ. τη σχετική έκθεση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας in https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/what_is_money.en.html.

Η πορεία που θα ακολουθούσε ανά τους αιώνες η έννοια του «χρήματος» δεν ήταν ούτε αυτονόητη ούτε αναμενόμενη, αλλά αποτέλεσε το μέσο και προϊόν παράλληλα της εξέλιξης του εμπορίου και της οικονομίας σε παγκόσμια κλίμακα. Στις πρώιμες κοινωνίες τη θέση του χρήματος υπό την λειτουργία του μέσου ανταλλαγής/πληρωμής ('medium of exchange') είχε η ανταλλαγή αγαθών που παρήγαγαν τα μέρη – οικονομικές μονάδες και τα οποία αντάλασσαν προκειμένου έκαστο εξ' αυτών να ικανοποιήσει τις άμεσες βιοτικές του ανάγκες. Οι κοινωνίες αυτές βασίζονταν στην ανταλλακτική οικονομία, ή αλλιώς στον αντιπραγματισμό. Μειονεκτήματα του οικονομικού αυτού μοντέλου ήταν το μη διαιρετό πολλών προϊόντων με αποτέλεσμα να μην υφίσταται μία συγκεκριμένη μονάδα μέτρησης και πάντα να βγαίνει αδικημένη ή ευνοημένη μία εκ των οικονομικών μονάδων εις βάρος της άλλης ('commodity money'). Έτσι, σταδιακώς έγινε αντιληπτό ότι η ανταλλακτική οικονομία αποτελούσε τροχοπέδη στην γρήγορη εξάπλωση των συναλλαγών και του εμπορίου, καθότι διακρινόταν από μη ευελιξία κατά την ανταλλαγή αγαθών λόγω της έλλειψης οιασδήποτε αξιόπιστης μονάδας υπολογισμού της αξίας των ανταλλασσόμενων αγαθών.

Προς την εξεύρεση λύσης στα ως άνω προβλήματα, συντελείται το πέρασμα από την ανταλλαγή προϊόντων στην αγορά/απόκτηση αγαθών έναντι μίας μονάδας μέτρησης που βασιζόταν σε νομίσματα συγκεκριμένης αξίας, προσδιοριζόμενης από το μέταλλο από το οποίο είχαν σφυρηλατηθεί και την αξία που αυτά είχαν στο εμπόριο μία δεδομένη στιγμή. Έτσι, σταδιακά στο εμπόριο και τις συναλλαγές εισάγεται ένα πιο ευέλικτο, αξιόπιστο και μη υποκείμενο σε άμεση φθορά μέσο ανταλλαγής/πληρωμής, το οποίο είναι πιο αξιόπιστο ως μονάδα υπολογισμού της αγοραστικής αξίας των αγαθών καθότι εξαρτάται και βασίζεται σε έναν τρίτο παράγοντα, που είναι η αξία του μετάλλου από το οποίο έχει σφυρηλατηθεί το εν λόγω νόμισμα. Η καθαρότητα και το βάρος του εκάστοτε μετάλλου από το οποίο είχε σφυρηλατηθεί το κέρμα προσδιόριζε και την εσωτερική (ή «περιεκτική») αξία αυτού ('intrinsic value'), βάσει της οποίας γινόταν και η ανταλλαγή αγαθών με τα νομίσματα. Έτσι, τα νομίσματα ακόμη αντιπροσώπευαν την αξία του μετάλλου από τα οποία αποτελούντο («παραστατικό χρήμα»/'representative money').

Σταδιακά, εμφανίστηκαν στο συναλλακτικό εμπόριο τα τραπεζογραμμάτια/χαρτονομίσματα. Αιτία τόσο της εμφάνισής τους όσο και της επικράτησής τους ως το κυρίαρχο μέσο πληρωμών μέχρι και τις μέρες μας ήταν πιο εύκολη η χρήση τους στις απομακρυσμένες συναλλαγές, ένεκα και της επέκτασης του εμπορίου σε όλο και πιο μακρινές περιοχές και της εμφάνισης μίας πρώιμης μορφής παγκοσμιοποίησης. Η αξία των χαρτονομισμάτων/τραπεζογραμματίων αντιπροσώπευε την αξία σε κέρματα

χρυσά, ασημένια ή αργυρά (στην ουσία την αξία των μετάλλων των εν λόγω κερμάτων) τα οποία είχε στη διάθεση του ο εκδότης και το εν λόγω χάρτινο νόμισμα/ γραμμάτιο συνιστούσε απόδειξη για τον καταθέτη ότι ο εκδότης δύναται να εξαργυρώσει την αναφερόμενη στο χάρτινο γραμμάτιο αξία με ουσιαστική αξία σε νόμισμα.

Με το πέρασ των αιώνων και μετά από σημαντικές διακυμάνσεις της αξίας του χρήματος και της εμπιστοσύνης των οικονομικών μονάδων σε αυτό έχουμε φτάσει σε μία εποχή όπου το χρήμα πλέον δε λειτουργεί ως αποθηκευτής αξίας, όπως στην περίπτωση όπου το τραπεζογραμμάτιο αντιπροσωπεύει τα αποθέματα σε κέρματα από μέταλλο του εκδότη, αλλά το χρήμα συμβολίζει την χαραγμένη ή τυπωμένη εμπιστοσύνη⁴. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, τα πάντα μπορούν να λειτουργούν ως χρήμα (από όστρακα έως χαρτί ή και πηλό) αρκεί το χρήμα να επιτελεί τις τρεις βασικές λειτουργίες που περιγράψαμε στην παρούσα ενότητα. Πράγματι στη σημερινή του μορφή το χρήμα είναι «συμβολικό» (*‘legislative fiat currency’*) υπό την έννοια ότι πλέον δεν αντιπροσωπεύει την αξία του μετάλλου από το οποίο έχει δημιουργηθεί ούτε τα αποθέματα του εκδότη σε χρυσό· αντιθέτως, του αποδίδεται ονομαστική αξία, η οποία αντιστοιχεί στα διαθέσιμα υπόλοιπα χρήματος που φυλάσσει η εκάστοτε κεντρική τράπεζα που εκδίδει το χρήμα, σύμφωνα με την εκάστοτε νομισματική της πολιτική.

Μόλις τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω της επελθούσας καινοτομίας στην δημιουργία χρηματοοικονομικών και τραπεζικών προϊόντων καθώς και της ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας, έχουμε ήδη περάσει στο «επόμενο βήμα» της ιστορίας που διαμείφθηκε στο πρώτο αυτό μέρος: Στην πλήρη, δηλαδή, απούλοποίηση του χρήματος με τη μορφή λογιστικών χρεωπιστώσεων σε λογιστικά/ηλεκτρονικά βιβλία που τηρούν οι πάροχοι υπηρεσιών πληρωμών (*‘account registry’*) και τη μεταφορά λογιστικού χρήματος και πίστωσης λογαριασμών με ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής⁵. Μια επίσης καινοτομία της ψηφιακής εποχής και της τεχνολογικής επανάστασης

⁴ Βλ. αναλυτικότερα για την εξέλιξη του χρήματος, *Ferguson*, Η εξέλιξη του χρήματος - μια οικονομική ιστορία του κόσμου, 2011, *passim*.

⁵ Βέβαια, η έννοια των λογιστικών χρεωπιστώσεων – εγγραφών δεν είναι καινοτομία του 20ού αιώνα. Αντίθετα, οι Μέδικοι χρησιμοποιούσαν ήδη κατά τον 12ο αιώνα βιβλία με τη διπλογραφική μέθοδο, απεικονίζοντας τις υποχρεώσεις και τις απαιτήσεις τους αντιστοίχως, τα οποία τηρούσαν χειρόγραφα. Αντίστοιχα, η μεταφορά πιστώσεων και χρεώσεων από τον λογαριασμό του πληρωτή στο λογαριασμό του δικαιούχου ήδη εφαρμόστηκε για πρώτη φορά από την Τράπεζα Συναλλαγών του Άμστερνταμ, όπου και δόθηκε η δυνατότητα στους εμπόρους να πραγματοποιούν δοσοληψίες σε διαφορετικά νομίσματα χωρίς να χρειάζεται τα ποσά που προκύπτουν να εξαργυρώνονται σε πραγματικό νόμισμα, κάτι το οποίο στις μέρες μας φαντάζει αυτονόητο· βλ. σε *Φίλιο*, Η θεμελίωση της σύγχρονης λογιστικής και ο ρόλος του Luca Pacioli, 2015, 90.

αποτελεί η αποϋλοποίηση του χρήματος με τη μορφή έκδοσης ηλεκτρονικού χρήματος σε άυλη μορφή βασιζόμενου σε λογισμικές εφαρμογές, οι οποίες διαθέτουν μικροεπεξεργαστές και έρχονται να αντικαταστήσουν, σταδιακά, τα κέρματα και τα τραπεζογραμμάτια στις συναλλαγές.

Συνεπώς, αν θέλει να εξάγει κανείς έναν γενικότερο ορισμό βάσει των όσων προηγήθηκαν, ως χρήμα μπορεί να ορισθεί «κάθε μέσο πληρωμών το οποίο είναι αποδεκτό στις συναλλαγές και έχει αποθηκευμένη αξία». Από τον ορισμό αυτό συνάγουμε ότι από άποψη οικονομική το χρήμα καλύπτει ένα πολύ ευρύ εννοιολογικό πλαίσιο με βασικό εννοιολογικό στοιχείο του την μεταφορά πλούτου και τη διακίνηση αγαθών και υπηρεσιών. Για το λόγο αυτό, στην έννοια του χρήματος από οικονομική άποψη περιλαμβάνονται κάθε είδους τραπεζογραμμάτια, ακόμα και χρηματικές απαιτήσεις που αποδεικνύονται με συστατικό ή αποδεικτικό έγγραφο της υφιστάμενης ή μελλοντικής απαίτησης⁶.

2. Το χρήμα ως νομική έννοια

Δεδομένης της σημασίας του χρήματος από οικονομικής απόψεως, είναι απολύτως αναμενόμενη η σημασία που του έχει αποδοθεί ανά τους αιώνες και από τη νομική επιστήμη, η οποία το εξόπλισε με όλα τα χαρακτηριστικά μιας νομικής έννοιας. Το τελευταίο, με τη σειρά του, διαπλάθει πλήθος εννόμων σχέσεων που δημιουργούνται μεταξύ των μερών που συναλλάσσονται με αναρίθμητους τρόπους στις καθημερινές οικονομικές σχέσεις.

Από νομικής πλευράς, χρήμα είναι ό,τι προβλέπεται στο νόμο ως μέσο εκπλήρωσης των ενοχών. Ωστόσο, δεν υφίσταται συγκεκριμένος σταθερός ορισμός του τι συνιστά νόμιμο χρήμα και το αν αυτό αποκλειστικά εξισώνεται με το χρήμα σε νόμιμη κυκλοφορία. Επομένως, εφόσον δεν υπάρχει ρητή απαγόρευση του νομοθέτη και ο ΑΚ σιωπά⁷ ως προς το τι συνιστά χρήμα ως κοινώς αποδεκτό μέσο πληρωμής για την απόσβεση των ενοχών, δηλαδή τι συνιστά προσήκουσα καταβολή (σύμφωνα με το άρθρο ΑΚ 416), εναπόκειται στην ιδιωτική βούληση να προσδιορίσει τους τρόπους με τους οποίους στις συμβατικές τους σχέσεις θα επέρχεται καταβολή των ενοχών σε μορφή χρήματος υπό στενή ή ευρεία έννοια.

⁶ Βλ. σε *Proctor, Mann on the Legal Aspect of Money, 2012, passim*.

⁷ *Χριστοδούλου, Χρηματική Ενοχή ενόψει και των Κανονισμών για το Ευρώ, 1999, 24* και τις εκεί παραπομπές στις προπαρασκευαστικές εργασίες του σχεδίου Αστικού Κώδικα αναφορικά με το αν είναι εκούσιο κενό ο μη προσδιορισμός της έννοιας του χρήματος από νομικής πλευράς.

Όπως αναφέρεται από μέρος της θεωρίας⁸, η υποχρεωτικότητα ενός ανταλλακτικού μέσου επηρεάζει και την ρύθμιση των εννόμων σχέσεων των οικονομικών μονάδων καθότι το νόμιμο ανταλλακτικό μέσο συνιστά αναμφίβολα και εν είδει γενικού κανόνα (πλην της διαφορετικής συμφωνίας των μερών) νόμιμη καταβολή που αποσβένει την χρηματική ενοχή του οφειλέτη προς το δανειστή. Επομένως, αφού δεν υφίσταται σχετική απαγόρευση ώστε να αποκλειστεί οποιοδήποτε άλλο μέσο πληρωμής πλην του χρήματος σε νόμιμη κυκλοφορία, για τον προσδιορισμό της έννοιας του «χρήματος» θεμελιώδης και καθοριστική είναι αφ' ενός η συμφωνία των συμβαλλομένων *in concreto* και αφ' ετέρου το εάν η καταβολή με ένα συγκεκριμένο μέσο πληρωμής πλην μετρητών συνιστά προσήκοντα και αξιόπιστο τρόπο απόσβεσης των χρηματικών ενοχών που τα μέρη έχουν εκατέρωθεν αναλάβει, αφού αυτό που σε κάθε περίπτωση ενδιαφέρει είναι η απόσβεση της ενοχής σε κάθε συγκεκριμένη έννομη σχέση που δημιουργείται ή διαφορά που αναφύεται μετά από οιαδήποτε ανώμαλη εξέλιξη αυτής.

Σε κάθε περίπτωση, αν δεν υπάρχει τέτοια ρητή αναφορά στην συμφωνία των μερών, όπως επί παραδείγματι σε μεταφορά κεφαλαίων με τραπεζικό λογαριασμό, τότε εφόσον δεχτούμε με βάση την υποθετική βούληση των μερών ότι τέτοια καταβολή με λογιστικό χρήμα είναι επιτρεπτή, σταθμίζοντας τα εκάστοτε συμφέροντά τους, θα πρόκειται για δόση αντί καταβολής, ήτοι δηλαδή για δόση με λογιστικό χρήμα αντί της (κατά κανόνα) καταβολής σε χρήμα και θα τύχουν εφαρμογής οι διατάξεις του ΑΚ 419⁹. Ωστόσο, πρέπει να επισημάνουμε ότι το ζήτημα του τι συνιστά χρήμα υπό στενή έννοια και αν είναι καταβολή¹⁰ ή δόση αντί καταβολής ή χάριν αντί καταβολής¹¹ (με έννομη συνέπεια να επιφέρει υπερημερία του δανειστή) είναι αμφισβητούμενο και η θεωρία έχει τοποθετηθεί διαφορετικά χωρίς να υπάρχει μία κοινή τοποθέτηση ή σύγκλιση απόψεων.

Ως προς τη νομική φύση του «χρήματος», κατά μία γνώμη, αυτό εμπίπτει στην έννοια του «πράγματος» σύμφωνα με το άρθρο ΑΚ 947, αποτελεί δηλαδή ενσώματο αντικείμενο, βασιζόμενο στην μέχρι πρόσφατη αντίληψη των οικονομικών μονάδων ότι η μεταβίβαση των κερμάτων και τραπεζογραμματίων συνιστά εκπλήρωση των

⁸ Χρυσάνθης, Η ηλεκτρονική εξυπηρέτηση των σύγχρονων τραπεζικών συναλλαγών, 1997, 36.

⁹ Σταθόπουλος (2004), 620.

¹⁰ Καλλιμόπουλος (1993²), 50 επ., όπου και υποστηρίζει ότι εφόσον τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν συμφωνήσει ένα συγκεκριμένο μέσο πληρωμής για την καταβολή θεωρείται ότι επέρχεται απόσβεση της ενοχής ακόμα και αν δεν πρόκειται για αυτούσια χρήμα αλλά για π.χ. εντολή γύρου, οπισθογράφιση επιταγής κλπ.

¹¹ Χρυσάνθης (1997), 30, όπου και εκτενής ανάλυση των απόψεων για την φύση του λογιστικού χρήματος.

οικονομικών υποχρεώσεων του οφειλέτη έναντι του δανειστή. Εξ αυτής της αιτίας το χρήμα είναι ενοχή γένους, με αποτέλεσμα να μην υφίσταται η έννοια της αδυναμίας παροχής αφού δεν γίνεται να εκλείψει όλο το γένος. Συνέπεια των ανωτέρω είναι ότι το λογιστικό χρήμα, ως μη απτό ενσώματο αντικείμενο, δεν αποτελεί χρήμα υπό στενή έννοια με αποτέλεσμα να μην επιφέρει απόσβεση της ενοχής, εκτός αν υπάρχει ρητή συμφωνία των συμβαλλομένων ότι με το λογιστικό χρήμα επέρχεται καταβολή¹².

Ωστόσο, με την σταδιακή απούλοποίηση του χρήματος και την αποσύνδεσή του από τον υλικό φορέα (κέρμα, χαρτονόμισμα), έχει αρχίσει να κρατεί η άποψη ότι σημασία δεν έχει ο υλικός φορέας που ενσωματώνει την χρηματική αξία και, συνεπώς, ότι το χρήμα δεν είναι πράγμα, αλλά ότι έχει μόνο ουσία¹³, η οποία έγκειται στην κτητική του δύναμη, στην λειτουργία του ως ανταλλακτικού μέσου, υπό την έννοια ότι σημασία έχει η εξουσία διάθεσης της ενσωματωμένης στον υλικό φορέα αξίας¹⁴. Αντίστοιχα, αναφέρεται ότι το χρήμα ενσωματώνεται μεν συνήθως σε υλικά αντικείμενα, αλλά σε κάθε περίπτωση μπορούν να θεωρηθούν ως χρήμα και μέσα πληρωμών χωρίς υλικό φορέα/υπόσταση, εφόσον μπορούν να αναληφθούν οποτεδήποτε (π.χ. λογιστικό χρήμα, καταθέσεις όψεως).

Ειδικότερα δε όσον αφορά το ηλεκτρονικό χρήμα που μας απασχολεί στην παρούσα εργασία, εκ μέρους της θεωρίας¹⁵, προτείνεται ότι αυτό, ως αναγνωρισμένο εκ του νόμου χρήμα, ρυθμισμένο από τους αρμόδιους φορείς, με σκοπό την υποκατάσταση των μετρητών και με πρόβλεψη του δικαιώματος έκδοσης αυτού σε συγκεκριμένους παρόχους (για τους οποίους θα κάνουμε λόγο παρακάτω) εμπίπτει στην έννοια του χρήματος *υπό στενή έννοια*.

Περαιτέρω, το χρήμα επιτελεί νομικώς σημαντικό ρόλο και ως μέσο που επιτρέπει την άσκηση κυβερνητικής νομισματικής πολιτικής. Το κράτος επιφυλάσσει στον εαυτό του το δικαίωμα να εκδίδει μόνο αυτό, εντός των γεωγραφικών ορίων του, το μέσο το οποίο κρίνει ως νόμιμο για την διακίνηση των αγαθών και την ρύθμιση των συμβατικών χρηματικών ενοχών των οικονομικών μονάδων, καθορίζοντας την ονομαστική αξία αυτού και δημιουργώντας ασφάλεια στις συναλλαγές (*'legal tender of money'*). Ο νομοθέτης, έχοντας θεσπίσει το νόμιμο ανταλλακτικό μέσο, διασφαλίζει τα συμφέροντα των οικονομικών μονάδων και δη των δανειστών χρηματικών ενοχών

¹² Τσίρου, Πιστωτική Κάρτα, 2007, 78 και οι εκεί παραπομπές σε βιβλιογραφία που υποστηρίζουν την θέση ότι το χρήμα είναι πράγμα.

¹³ Χρυσάνθης (1997), 44, όπου και η περιεκτική και εύστοχη ανάλυση του συγγραφέα για την απόρριψη της θέσης ότι το χρήμα είναι πράγμα και ενοχή γένους.

¹⁴ Χριστοδούλου (1999), 27.

¹⁵ Τσίρου (2007), 77.

καθότι έχει καταστήσει νόμιμη την καταβολή εκείνη που κρίνει ότι είναι απαλλαγμένη από πιστωτικό κίνδυνο και διαθέτει ρευστότητα¹⁶. Η λειτουργία αυτή του κράτους αποτελεί μια από τις χαρακτηριστικότερες εκφάνσεις της κυριαρχίας του¹⁷, όπως φυσικά η άσκηση της κυριαρχίας αυτής σχηματοποιείται από τις εκάστοτε διεθνείς ή/και περιφερειακές συμφωνίες του κράτους αυτού¹⁸.

3. Η συμβολή του χρηματοπιστωτικού συστήματος στην πραγματοποίηση πληρωμών χωρίς τη χρήση μετρητών¹⁹

Η συντέλεση του αναφερθέντος στο προηγούμενο μέρος της μελέτης αυτής βήματος στην ιστορία του χρήματος θα ήταν αδύνατη χωρίς τη χρησιμοποίηση των δομών του χρηματοπιστωτικού συστήματος, είτε ως παγκοσμίου δικτύου, είτε των επιμέρους (εθνικών, περιφερειακών κ.τ.λ.) μερών του. Η συμβολή του χρηματοπιστωτικού συστήματος, ολιστικώς θεωρουμένου, στην πραγματοποίηση πληρωμών χωρίς τη χρήση μετρητών, θεωρείται ως η δεύτερη βασική του λειτουργία, μετά τη δημιουργία διαύλων μεταφοράς των χρηματικών πόρων από τους θετικούς στους αρνητικούς αποταμιευτές²⁰. με την έννοια «θετικοί αποταμιευτές», στο πλαίσιο των υπηρεσιών που παρέχονται από το χρηματοπιστωτικό σύστημα, νοούνται οι οικονομικές μονάδες ανεξαρτήτως μορφής (νοικοκυριά, επιχειρήσεις, Δημόσιο) οι οποίες προσφέρουν το προς αποταμίευση διαθέσιμο εισόδημα ή την προς αποταμίευση διαθέσιμη περιουσία τους· εξάλλου, με την έννοια «αρνητικοί αποταμιευτές» νοούνται οι οικονομικές μονάδες, και πάλι ανεξαρτήτως μορφής, που αναζητούν δανειακά κεφάλαια είτε για την ικανοποίηση επενδυτικών, στεγαστικών ή καταναλωτικών αναγκών τους, είτε (ειδικώς όμως για την περίπτωση των επιχειρήσεων με τη μορφή της ανώνυμης εταιρείας) συμμετοχή στα ίδια κεφάλαιά τους²¹. Μέσω της λειτουργίας αυτής, λοιπόν, διαμεσολάβησης μεταξύ θετικών και

¹⁶ Βέβαια, οι οικονομικές κρίσεις που κατά καιρούς έχουν ξεσπάσει ανά την υφήλιο καταδεικνύουν ότι ο πιστωτικός κίνδυνος ενδέχεται να προέρχεται από το ίδιο το κράτος που έχει και το εκδοτικό προνόμιο, με τελικό αποτέλεσμα την ανατροπή της ασφάλειας των συναλλαγών και της εμπιστοσύνης των οικονομικών μονάδων στον ίδιο τον εκδότη του χρήματος.

¹⁷ Ψαλιδόπουλος, Ιστορία της Τράπεζας της Ελλάδος - 1928-2008, 2014, 24 επ.

¹⁸ Για τη λειτουργία, επί παραδείγματι, των κεντρικών τραπεζών των κρατών-μελών του ευρώ εντός του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών ('ΕΣΚΤ'), βλ. τη σχετική ανάπτυξη σε: Γκόρτσος, Εισαγωγή στο Δίκαιο της Οικονομικής & Νομισματικής Ένωσης - Γενικό Μέρος - Ιστορική Διάσταση και Θεσμικές Διατάξεις, 2014, 175 κ.ε.

¹⁹ Για αναλυτική παρουσίαση των λειτουργιών που επιτελούνται μέσω του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος, βλ. Γκόρτσο, Εισαγωγή στο διεθνές χρηματοπιστωτικό δίκαιο - Το διεθνές τραπεζικό δίκαιο μέσα στο σύστημα του διεθνούς χρηματοπιστωτικού δικαίου, 2011, 10 επ.

²⁰ European Central Bank, The payment system: Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem, 2010, 25-37.

²¹ Παμπούκης, Δίκαιο διεθνών συναλλαγών, 2009, 833-834.

αρνητικών αποταμιευτών, παρέχεται η δυνατότητα για μεταφορά χρηματικών κεφαλαίων μεταξύ ιδιωτών (νοικοκυριών και επιχειρήσεων) και του Δημοσίου, μεταξύ, δηλαδή, ενός πληρωτή και ενός δικαιούχου. Η μεταφορά αυτή λαμβάνει χώρα κατά κύριο λόγο με σκοπό εξόφλησης χρεών που έχουν δημιουργηθεί από ιδιωτικές και εμπορικές συναλλαγές, των χρηματοπιστωτικών περιλαμβανομένων, αλλά και από λόγους ελευθεριότητας, όταν δηλαδή η μεταφορά κεφαλαίων λαμβάνει χώρα επί τη βάση των εκάστοτε συντρεχουσών κοινωνικών ή οικογενειακών συνθηκών. Εξάλλου, η διενεργούμενη μεταφορά κεφαλαίου μπορεί να λαμβάνει χώρα και για την εξόφληση χρηματικών ενοχών απορρεουσών ευθέως από το νόμο ή βάσει δικαστικών αποφάσεων.

Ευνοήτως, η διενέργεια των ως άνω κατηγοριών συναλλαγών ενδιαφέρει το μέρος αυτό της παρούσας μελέτης υπό την προϋπόθεση ότι έχει συμφωνηθεί από τα μέρη της συναλλαγής (τον δανειστή και τον οφειλέτη) να μην γίνει χρήση μετρητών (δηλαδή, κερμάτων και τραπεζογραμματίων) κατά την εκπλήρωση αυτής. Αυτό, επιτυγχάνεται διπλώς:

- Πρώτον, με την έκδοση και αποδοχή, από διάφορες κατηγορίες φορέων παροχής χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, ενσώματων ή ψηφιακών εργαλείων πληρωμών - ένα τέτοιο εργαλείο αποτελεί και η προπληρωμένη κάρτα, η οποία αποτελεί και αντικείμενο έρευνας της παρούσης εργασίας και,
- Δεύτερον, με την παροχή από τους φορείς αυτούς υπηρεσιών μεταφοράς κεφαλαίων βάσει εντολής πληρωμής.

Σε επίπεδο ορολογίας, όπως διασαφηνίζεται και εκ μέρους της θεωρίας²², ως «μέσο πληρωμών» χαρακτηρίζεται ορθώς μόνο το χρήμα υπό στενή έννοια, δηλαδή τα κέρματα και τα τραπεζογραμμάτια· αντίθετως, η χρησιμοποίηση του όρου «μέσο πληρωμών» για τον χαρακτηρισμό των μέσων με τα οποία καθίσταται δυνατή η πραγματοποίηση πληρωμών χωρίς τη χρήση χρήματος υπό στενή έννοια, όπως μεταξύ άλλων οι επιταγές και οι κάρτες παντός είδους, κρίνεται ως μη δόκιμη, παρά την συχνά αντίθετη ακολουθούμενη πρακτική ακόμη και εκ μέρους του νομοθέτη. Ακριβώς για τις περιπτώσεις όπως οι τελευταίες, προκρίνεται ο όρος «εργαλεία πληρωμών», ως ελληνική απόδοση του όρου *'payment instruments'*²³.

²² Γκόρτσος (2011), 24-25, όπου και παραπομπές σε περαιτέρω σχετική βιβλιογραφία.

²³ Γκόρτσος (2011), όπου επισημαίνεται, ώστε να καταδειχθούν τα παράδοξα αποτελέσματα στα οποία θα οδηγούσε η τυχόν υιοθέτηση του αντίθετου, ότι θα ήταν παράδοξο να ορίζονται ως μέσα πληρωμών τόσο οι επιταγές (που αποτελούν, όπως επισημάνθηκε και στο κυρίως κείμενο, ένα εκ των εργαλείων πληρωμών), όσο και οι καταθέσεις όψεως, οι οποίες αποτελούν την προϋπόθεση έκδοσης των επιταγών. Ωστόσο, βλέπε και την κρατούσα στην

Όπως προκύπτει ακόμη και εμπειρικά, οι υπηρεσίες πληρωμών παρέχονται κυρίως από τα πιστωτικά ιδρύματα, αφού η χρήση των εργαλείων πληρωμών προϋποθέτει στις πλείστες των περιπτώσεων την ύπαρξη μιας τραπεζικής κατάθεσης και, συνεπώς, ενός τραπεζικού λογαριασμού²⁴. ωστόσο, την ίδια λειτουργία επιτελούν σε ορισμένες περιπτώσεις και άλλοι φορείς, όπως εκάστοτε αυτοί προσδιορίζονται από την ισχύουσα νομοθεσία, όπως τα ιδρύματα πληρωμών, οι εταιρίες καρτών πληρωμών, τα γραφεία ταχυδρομικών επιταγών και οι εταιρίες διαμεσολάβησης στη μεταφορά κεφαλαίων. Η παράλληλη με τα πιστωτικά ιδρύματα λειτουργία των φορέων αυτών, ωστόσο, δεν κλονίζει σε καμία περίπτωση τη νευραλγική σημασία των τραπεζικών καταθέσεων προκειμένου για την λειτουργία του χρηματοπιστωτικού και του νομισματικού συστήματος, καθώς αυτές²⁵ αποτελούν το σε στενή έννοια «χρήμα» στο πλαίσιο της λειτουργίας του νομισματικού συστήματος, η αποδοχή τους αποτελεί μία εκ των πλέον βασικών υπηρεσιών που παρέχονται στο πλαίσιο της τραπεζικής διαμεσολάβησης και, όπως ήδη αναφέρθηκε, βασική προϋπόθεση προκειμένου για την χρήση εργαλείων πληρωμής και την ενεργοποίηση υπηρεσιών μεταφοράς κεφαλαίων στο πλαίσιο του χρηματοπιστωτικού συστήματος αποτελεί η ακριβώς η ύπαρξη επαρκούς υπολοίπου σε λογαριασμό καταθέσεων.

Ως μέσα, λοιπόν, για την πραγματοποίηση πληρωμών χωρίς τη χρήση μετρητών, που παρέχεται ως βασική λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος, χρησιμεύουν τα εργαλεία πληρωμών. Ως τέτοιο νοείται κάθε μηχανισμός ή σειρά διαδικασιών εν γένει που έχει συμφωνηθεί μεταξύ ενός χρήστη υπηρεσιών πληρωμών και ενός φορέα παροχής υπηρεσιών πληρωμών, χρησιμοποιείται δε εκ μέρους του πρώτου ώστε να ενεργοποιηθεί μια εντολή πληρωμής²⁶.

ελληνική νομική θεωρία άποψη, όπου τα εργαλεία πληρωμών και η μεταφορά κεφαλαίου βάσει εντολής χαρακτηρίζονται ως χρήμα, λογιστικό, πλαστικό ή ηλεκτρονικό, σε: Καλλιμόπουλο (1993²), 44-73.

²⁴ Ενώ ένας τέτοιος λογαριασμός είθισται να υπάρχει και στην περίπτωση των υπηρεσιών μεταφοράς κεφαλαίων.

²⁵ Είτε υπό την μορφή των καταθέσεων όψεως, υιοθετώντας τον στενό ορισμό του χρήματος, είτε και άλλων κατηγοριών καταθέσεων.

²⁶ Ο ορισμός όπως δίδεται (στην αγγλική), in *Bank for International Settlements ('BIS'), Committee on Payment and Settlement Systems, A glossary of terms used in payments and settlement systems, 2003a, 37, διαθέσιμο στη διεύθυνση https://www.bis.org/cpmi/glossary_030301.pdf.*

Τα εργαλεία πληρωμής παρουσιάζονται τόσο σε ενσώματη, όσο και σε ψηφιακή μορφή, στην έννοια δε αυτή εμπίπτουν τα ακόλουθα:

- Η επιταγή (*'cheque'*),
- Το ηλεκτρονικό χρήμα (*'electronic money'*)· ως τέτοιο, ορίζεται κάθε αξία που είναι ηλεκτρονικώς αποθηκευμένη σ' ένα υπόθεμα²⁷. Ως τέτοιο, μπορεί να νοηθεί είτε μία κάρτα²⁸ (με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη προπληρωμένη, επαναφορτιζόμενη ή μη, «κάρτα πολλαπλών συναλλαγών»/«ηλεκτρονικό πορτοφόλι») είτε η μνήμη ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή²⁹ («ψηφιακά μετρητά»).
- Οι κάρτες πληρωμών· στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν οι χρεωστικές (*debit cards*) και οι πιστωτικές κάρτες (*credit cards*), οι οποίες αποτελούν και τις ευρύτερα χρησιμοποιούμενες, συνεπώς και γνωστές, κατηγορίες καρτών που αποτελούν εργαλείο πληρωμών. Ωστόσο, στην ίδια κατηγορία εμπίπτουν και οι κάρτες χρέωσης (*'charge cards'/'travel and entertainment cards'*), οι κάρτες λιανικών συναλλαγών (*'retailer cards'*) και, τέλος, οι προπληρωμένες κάρτες περιορισμένων συναλλαγών (*'limited-purpose prepaid cards'*), οι οποίες θ' αποτελέσουν και αντικείμενο ξεχωριστής προσέγγισης σε επόμενο τμήμα της παρούσας εργασίας.

4. Οι υπηρεσίες πληρωμών ως βασικό αντικείμενο των τραπεζικών εργασιών

Η παροχή υπηρεσιών πληρωμής εκ μέρους των πιστωτικών ιδρυμάτων, ως επιμέρους τμήματος του χρηματοπιστωτικού συστήματος, αποτελεί σημαντικό τμήμα των τραπεζικών εργασιών. Συγκεκριμένα, υπηρεσίες πληρωμών συνιστούν οι τραπεζικές εργασίες με αντικείμενο την μεταφορά «λογιστικού χρήματος»³⁰ μετά από σχετική εντολή των πελατών εκάστου τραπεζικού ιδρύματος, την διενέργεια, δηλαδή, συνόλου πληρωμών και εισπράξεων εκ μέρους των τραπεζών για λογαριασμό των πελατών τους με την διενέργεια χρεωπιστωτικών απλώς εγγραφών στους

²⁷ *Ibidem*, 22· σχετικώς, βλ. και σε Μαλλέρου, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού χρήματος, 2007, 1-14.

²⁸ *'Hardware-based'* ή *'card-based products'*.

²⁹ *'Software-based'* ή *'network-based products'*.

³⁰ Λιβαδά, Οι πράξεις διενέργειας πληρωμών και μεταφοράς κεφαλαίων, σε: Ρόκα/Γκόρτσο/Μικρουλέα/Λιβαδά, Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου: Δημόσιο τραπεζικό δίκαιο: Ιδιωτικό τραπεζικό δίκαιο, 2016³, 591 επ.

τραπεζικούς λογαριασμούς αυτών, χωρίς την χρήση και πραγματική μεταφορά μετρητών³¹.

Από τα ως άνω προκύπτει ότι στην έννοια των υπηρεσιών πληρωμής δεν εμπίπτουν οι υπηρεσίες, στο πλαίσιο των οποίων η μεταφορά χρηματικών ποσών από τον πληρωτή στον δικαιούχο εκτελείται αποκλειστικώς με τραπεζογραμμάτια και κέρματα. Ταυτόχρονα, στις υπηρεσίες αυτές δεν περιλαμβάνονται: **α)** πράξεις πληρωμής μέσω εμπορικού αντιπροσώπου, ειδικώς εξουσιοδοτημένου να διαπραγματεύεται ή να συνάπτει σύμβαση με αντικείμενο αγαθά ή υπηρεσίες εκ μέρους του πληρωτή ή του δικαιούχου, **β)** η κατ' επάγγελμα υλική μεταφορά τραπεζογραμματίων και κερμάτων, **γ)** πράξεις πληρωμής που αφορούν συγκέντρωση, για μη επαγγελματικούς λόγους, και παράδοση χρημάτων στο πλαίσιο μη κερδοσκοπικής ή φιλανθρωπικής δραστηριότητας, **δ)** υπηρεσίες κατά τις οποίες καταβάλλονται μετρητά από τον δικαιούχο προς τον πληρωτή, ως μέρος πράξης πληρωμής, κατόπιν αίτησης του χρήστη της υπηρεσίας πληρωμών, αμέσως πριν από την εκτέλεση πράξης πληρωμής, **ε)** πράξεις με αντικείμενο «μετρητά αντί μετρητών», **στ)** πράξεις πληρωμής που βασίζονται σε επιταγές, γραμμάτια, συναλλαγματικές και άλλα αξιόγραφα, **ζ)** πράξεις πληρωμής οι οποίες διενεργούνται στο πλαίσιο συστήματος πληρωμών ή διακανονισμού τίτλων μεταξύ αντιπροσώπων διακανονισμού, κεντρικών αντισυμβαλλομένων, γραφείων εκκαθάρισης ή κεντρικών τραπεζών και άλλων συμμετεχόντων στο σύστημα, και παρόχων υπηρεσιών πληρωμών, **η)** πράξεις πληρωμής που αφορούν την εξυπηρέτηση περιουσιακών στοιχείων αποτελούμενων από τίτλους, π.χ. μερίσματα, και πραγματοποιούνται από επιχειρήσεις επενδύσεων, πιστωτικά ιδρύματα κ.λπ., **θ)** πράξεις πληρωμής μεταξύ μητρικής και θυγατρικής επιχείρησης ή μεταξύ θυγατρικών επιχειρήσεων της ίδιας μητρικής επιχείρησης, χωρίς ενδιάμεση παρέμβαση, **ι)** υπηρεσίες παρόχων για την ανάληψη μετρητών μέσω αυτόματων ταμειολογιστικών μηχανών, οι οποίοι ενεργούν εξ' ονόματος ενός ή περισσότερων εκδοτών καρτών, χωρίς να είναι συμβαλλόμενα μέρη της σύμβασης-πλαισίου με τον πελάτη που αναλαμβάνει μετρητά από λογαριασμό πληρωμής, και διάφορες άλλες κατηγορίες υπηρεσιών³².

Κατά την διενέργεια υπηρεσιών πληρωμών, ο πελάτης του τραπεζικού ιδρύματος, αντί να καταβάλει ο ίδιος τα οφειλόμενα στον δανειστή του από εκούσια ή ex lege

³¹ *Ψυχομάνης*, Εγχειρίδιο Τραπεζικού Δικαίου, 2016², 186 επ.· *Κινινή*, Υπηρεσίες Πληρωμών, Οι ιδιωτικού δικαίου πτυχές του Ν. 3862/2010, 2016, 11.

³² Βλ., σχετικώς, την αναλυτική απαρίθμηση των υπηρεσιών αυτών στην έκθεση της επιστημονικής υπηρεσίας της Βουλής των Ελλήνων επί του νόμου 3862/2010, 3-4, in <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/p-yipli-epi.gxp.pdf>, για τον ν. 4537/2018, βλ. in <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/e-od2366-eis-olo.pdf>.

προβλεπόμενη παντός είδους ενοχή του, δίνει εντολή στο τελευταίο, όπου τηρεί φυσικά ο ίδιος τραπεζικό λογαριασμό, να πιστώσει ισόποσα τον λογαριασμό του δανειστή του, είτε ο λογαριασμός αυτός τηρείται στο ίδιο, είτε σε διαφορετικό τραπεζικό ίδρυμα. Η ως άνω εντολή του πελάτη προς το ίδρυμα-πάροχο αποτελεί μονομερή δήλωση βουλήσεως, δεσμευτική για το πιστωτικό ίδρυμα, που δεν μπορεί να ανακληθεί³³ άμα τη λήψει της εκ μέρους του φορέα παροχής υπηρεσιών πληρωμών (άρθρο 80 ν. 4537/2018 όπως αντικατέστησε το άρθρο 63 του ν. 3862/2010). Συγκεκριμένα, ως χρόνος λήψης της εντολής πληρωμής ορίζεται το χρονικό σημείο όταν ο φορέας των υπηρεσιών πληρωμής του πληρωτή λαμβάνει την εντολή πληρωμής (άρθρο 78 παρ. 1 ν. 4537/2018), ενώ εάν η πράξη πληρωμής προέρχεται από τον δικαιούχο, ο πληρωτής-χρήστης δεν μπορεί να ανακαλέσει την εντολή μετά τη διαβίβασή της στον δικαιούχο, ή τη συγκατάθεσή του να εκτελεστεί η πράξη πληρωμής³⁴. Μετά την πάροδο των προθεσμιών αυτών, μόνος τρόπος ανάκλησης της εντολής είναι σχετική συμφωνία μεταξύ του παρόχου και του χρήστη των οικείων υπηρεσιών πληρωμής, ενώ απαιτείται και σχετική συναίνεση του δικαιούχου στην περίπτωση που η εντολή προέρχεται από αυτόν³⁵. Τέλος, ειδικώς για την περίπτωση που έχει συμφωνηθεί προθεσμία για την εκτέλεση της εντολής, προβλέπεται ότι η ανάκληση της εντολής επιτρέπεται να συντελεσθεί το αργότερο έως το τέλος της εργάσιμης ημέρας που προηγείται της συμφωνηθείσας ημέρας εκτέλεσης (άρθρο 80 παρ. 3 και 4 ν. 4537/2018).

Μέσω της ως άνω διαδικασίας δημιουργείται τελικώς χρηματική απαίτηση του δικαιούχου του λογαριασμού απόληξης της διαδικασίας κατά της τράπεζας που τηρεί τον λογαριασμό αυτό, για το ποσό που καταχωρήθηκε στον τελευταίο με πιστωτική εγγραφή, αφού το λογιστικό χρήμα υποκαθιστά πλήρως το πραγματικό. Με την πίστωση αυτή του λογαριασμού του δανειστή το χρέος αποσβέννυται, αφού το πιστωτικό ίδρυμα του δανειστή δεν αποτελεί «άλλον», υπό την έννοια της παρ. 2 του άρθρ. 417 ΑΚ³⁶.

Με τον τρόπο αυτόν εξυπηρετούνται οι ανάγκες των πελατών των πιστωτικών ιδρυμάτων αναφορικά με την εκπλήρωση υποχρεώσεών τους ή την ικανοποίηση απαιτήσεών τους έναντι τρίτων μέσω της καταβολής ή είσπραξης χρηματικών ποσών

³³ Σημειωτέον ότι σύμφωνα με το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς (π.δ. 33/2000) η εντολή μπορούσε να ανακληθεί μέχρι το χρονικό σημείο της πίστωσης του λογαριασμού του δικαιούχου.

³⁴ Έτσι υπό την ισχύ του προϊσχύσαντος ν. 3862/2010 (ΦΕΚ/Α/113/13.07.2010)· *Λιβαδά, σε: Ρόκα/Γκόρτσο/Μικρουλέα/Λιβαδά* (2016³), 601.

³⁵ Στην περίπτωση, δηλαδή, των άμεσων χρεώσεων.

³⁶ *Πουρνάρας*, Ίδρυμα πληρωμών και παροχή υπηρεσιών είσπραξης/εξόφλησης λογαριασμών, γνωμοδότηση δημοσιευμένη σε ΕφΑΔ 2017, 404.

αντιστοίχως, ή απλώς αναφορικά με την βούληση των πελατών να διενεργήσουν πράξεις διατοπικής μεταφοράς κεφαλαίων τους, χωρίς τους κινδύνους που συνεπάγεται η φυσική μεταφορά του χρήματος, ευκολότερα και ταχύτερα. Ωστόσο, η διενέργεια πληρωμών με λογιστικό χρήμα αφορά και τις σχέσεις των πιστωτικών ιδρυμάτων μεταξύ τους³⁷, οι οποίες μπορεί να έχουν την πηγή τους σε δοσοληψίες μεταξύ των πελατών τους.

Οι ως άνω εξελιγμένες αυτές υπηρεσίες που με τα χρόνια έγιναν προσιτές στο ευρύ καταναλωτικό κοινό μέσω της εξέλιξης των αγορών του χρήματος και της ίδιας της έννοιας αυτού, έμελε όμως να αντιμετωπίσουν μία ακόμη πρόκληση, στην οποία έπρεπε να ανταποκριθούν: αυτή της σταδιακής δημιουργίας της ενιαίας αγοράς στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αρχικά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιγενομένως, ιδίως μετά την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος. Έτσι, η διενέργεια σύγχρονων, γρήγορων και ασφαλών συναλλαγών στο πλαίσιο της παροχής των σύγχρονων υπηρεσιών πληρωμών, ανήχθη σε ζήτημα της «εσωτερικής αγοράς».

5. Η ρύθμιση των υπηρεσιών πληρωμών ως ζήτημα της εσωτερικής αγοράς

5.1. Ο ενιαίος χώρος πληρωμών σε ευρώ ('Single Euro Payment Area' / 'SEPA')

Η δημιουργία του ενιαίου χώρου πληρωμών σε ευρώ, ένα από τα σημαντικότερα βήματα προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, έλαβε χώρα προκειμένου να επιτρέψει στους χρήστες των υπηρεσιών πληρωμών να διενεργούν πληρωμές σε ευρώ χωρίς μετρητά προς κάθε δικαιούχο εντός της ζώνης του ευρώ, χρησιμοποιώντας ένα μόνο τραπεζικό λογαριασμό και μια ενιαία δέσμη μέσων πληρωμών· έτσι, επιτεύχθηκε η σταδιακή μετατροπή όλων των πληρωμών μικρής αξίας σε ευρώ σε «εγχώριες», μέσω της κατάργησης της διάκρισης μεταξύ εγχώριων και διασυνοριακών πληρωμών εντός της ζώνης του ευρώ και της δημιουργίας, στη θέση τους, μιας de facto ενοποιημένης ευρωπαϊκής («εσωτερικής») αγοράς πληρωμών. Στο πλαίσιο αυτής της πρόκλησης, το 2002 ο τραπεζικός κλάδος δημιούργησε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Πληρωμών ('European Payments Council – EPC'), το οποίο καθορίζει τους νέους κανόνες και διαδικασίες για τις πληρωμές σε ευρώ. Σε αυτή τη διαδικασία συμμετέχουν ενδιαφερόμενα μέρη όχι μόνο από τη ζώνη του ευρώ, αλλά και από άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν, τη Νορβηγία και την Ελβετία. Έτσι, κοινότητες εκτός της ζώνης του ευρώ έχουν τη δυνατότητα να συμμετάσχουν στα συστήματα πληρωμών σε ευρώ και να υιοθετήσουν τα πρότυπα και τις πρακτικές του SEPA, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στη δημιουργία μιας

³⁷ Έτσι ήδη υπό το καθεστώς του προϊσχύσαντος ν. 3862/2010 (ΦΕΚ/Α/113/13.07.2010)· Λιβαδά, σε: Ρόκα/Γκόρτσο/Μικρουλέα/Λιβαδά (2016³), 591.

ενιαίας αγοράς για τις υπηρεσίες πληρωμών³⁸. Έτσι, η οικονομία της ζώνης του ευρώ αξιοποιεί από άκρου εις άκρον όλα τα οφέλη της Νομισματικής Ένωσης, καθώς οι πελάτες-χρήστες των υπηρεσιών πληρωμής αντιμετωπίζουν πολύ μικρότερες ως μηδαμινές δυσκολίες όταν διενεργούν πληρωμές μικρής αξίας σε ευρώ σε άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ.

Με την υιοθέτηση και εφαρμογή των πρακτικών αυτών, η υλοποίηση του ενιαίου νομίσματος πραγματοποιήθηκε περισσότερο από ποτέ από την θέσπιση του SEPA. Συγκεκριμένα, τον Μάρτιο του 2012 δημοσιεύτηκε στην επίσημη εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο Κανονισμός 260/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με «την καθιέρωση τεχνικών απαιτήσεων και επιχειρηματικών κανόνων για τις μεταφορές πίστωσης και τις άμεσες χρεώσεις σε ευρώ και με την τροποποίηση του Κανονισμού αριθ. 924/2009»³⁹, μέσω των διατάξεων του οποίου καθιερώνονται το Σύστημα Μεταφοράς Πιστώσεων του SEPA, τα Συστήματα Άμεσης Χρέωσης του SEPA και το Πλαίσιο του SEPA για τις χρεωστικές και τις πιστωτικές κάρτες. Ratio της νομοθετικής αυτής πρωτοβουλίας των ενωσιακών οργάνων είναι τα κοινά πρότυπα, η απλοποιημένη επεξεργασία και ο ταχύτερος διακανονισμός να βελτιώσουν την ταμειακή διαχείριση, να μειώσουν το κόστος και να διευκολύνουν την πρόσβαση των χρηστών σε νέες αγορές⁴⁰. Προς τους σκοπούς αυτούς, όσον αφορά τις μεταφορές πιστώσεων και τις άμεσες χρεώσεις επελέγη μια στρατηγική «αντικατάστασης», με νέα κοινά συστήματα για τις πληρωμές σε ευρώ και για τις δύο περιπτώσεις. Αυτά τα συστήματα καταγράφονται σε έναν κανονισμό που καλύπτει τους κανόνες, τις πρακτικές και τα πρότυπα που ισχύουν για τις εν λόγω πληρωμές σε ευρώ. Αντίθετα, για τις πληρωμές με κάρτα επελέγη μια στρατηγική «προσαρμογής», προκειμένου να δοθεί η δυνατότητα στα υπάρχοντα συστήματα και τους διαχειριστές τους να προσαρμοστούν σε μια νέα δέσμη επιχειρηματικών και τεχνικών προτύπων και διαδικασιών.

Για την πραγμάτωση των ως άνω στόχων, προβλέφθηκε η παροχή νέων μέσων πληρωμών εκ μέρους του τραπεζικού κλάδου, βασιζόμενων σε μια ενιαία αυτή τη φορά δέσμη κανόνων, πρακτικών και προτύπων για τις πληρωμές σε ευρώ. Το EPC ανέπτυξε κανονισμούς για δύο νέα συστήματα πληρωμών και ένα πλαίσιο στο οποίο

³⁸ Βλ. για περισσότερες λεπτομέρειες τη σχετική έκδοση της ECB, Ο Ενιαίος Χώρος Πληρωμών σε Ευρώ (SEPA): Μια Ενοποιημένη Αγορά Πληρωμών Μικρής Αξίας, 2016, in https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/sepa_brochure_2006el.pdf?f8348a586da18e5a291f455b75a3d659.

³⁹ ΕΕ 30.3.2012 L 94/22.

⁴⁰ Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, Σύντομη Παρουσίαση του Ενιαίου Χώρου Πληρωμών σε Ευρώ, in <http://www.hba.gr/Info/sepa>, *passim*; Παναγιωτίδης, Ο ενιαίος χώρος πληρωμών σε ευρώ (SEPA) και η ελληνική νομοθεσία για τις πληρωμές, 2010, *passim*.

οι τράπεζες μπορούν να αναπτύξουν προϊόντα πληρωμών SEPA, τα οποία αντιστοιχούν στις μεταφορές πιστώσεων SEPA, στις άμεσες χρεώσεις SEPA και στις πληρωμές με κάρτα SEPA, για καθένα εκ των οποίων ακολουθεί μια σύντομη περιγραφή.

Το Σύστημα Μεταφοράς Πιστώσεων του SEPA (*'SEPA Credit Transfer Scheme, SCT'*)⁴¹ σχεδιάστηκε ως ένα διατραπεζικό σύστημα πληρωμών που αποτελεί τη βάση μιας κοινής δέσμης κανόνων και διαδικασιών για τη μεταφορά πιστώσεων σε ευρώ. Ο στόχος της δημιουργίας του SCT ήταν η θέσπιση ενός συστήματος λειτουργικού, αποδοτικού από απόψεως κόστους και εύχρηστου για τους παρόχους και τους χρήστες, βασιζόμενου στην αυτοματοποιημένη επεξεργασία. Το Σύστημα Μεταφοράς Πιστώσεων υποστηρίζει τόσο τις μεμονωμένες όσο και τις μαζικές πληρωμές, ενώ καταργείται κάθε περιορισμός βάσει της αξίας της πληρωμής. Ο χρόνος διακανονισμού περιορίζεται εγγυημένα στη μία εργάσιμη ημέρα από την ημερομηνία αποδοχής της εντολής μεταφοράς πίστωσης από την τράπεζα του πληρωτή, ενώ οι πιστώσεις των λογαριασμών των δικαιούχων διενεργούνται με το πλήρες μεταφερόμενο χρηματικό ποσό χωρίς κρατήσεις επί του αρχικού ποσού σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας. Ο εντολέας και ο δικαιούχος χρεώνονται αποκλειστικά από τις δικές τους τράπεζες, σύμφωνα με την τιμολογιακή πολιτική έκαστης. Τέλος, προκειμένου για την αναγνώριση των λογαριασμών των δικαιούχων και των πληρωτών χρησιμοποιούνται οι κωδικοί 'IBAN' και 'BIC', ήτοι: ο Διεθνής Αριθμός Τραπεζικού Λογαριασμού, το γνωστό σε όλους μας IBAN (*International Bank Account Number*), ο οποίος χρησιμοποιείται για όλες τις πληρωμές σε ευρώ αποκλειστικά, και ο κωδικός BIC (*Business Identifier Code*), ο οποίος προσδιορίζει μοναδικά μία τράπεζα οπουδήποτε στον κόσμο, και είναι απαραίτητος για την πραγματοποίηση πληρωμών, τόσο εντός της Ελλάδας όσο και προς την υπόλοιπη Ευρώπη.

Εξ άλλου, το σύστημα άμεσης χρέωσης SEPA (*'SEPA Direct Debit, SDD'*) είναι ένα διατραπεζικό σύστημα πληρωμών το οποίο ορίζει μια κοινή δέσμη κανόνων και διαδικασιών για τις άμεσες χρεώσεις σε ευρώ, ενώ παράλληλα λειτουργεί και το Σύστημα Άμεσης Χρέωσης του SEPA μεταξύ Επιχειρήσεων (*'B2B'*), το οποίο προβλέπει σημαντικά συντομότερους χρόνους εκτέλεσης άμεσων χρεώσεων και μικρότερα χρονικά διαστήματα σε περιπτώσεις απορρίψεων και επιστροφών⁴².

⁴¹ Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, Σύντομη Παρουσίαση του Ενιαίου Χώρου Πληρωμών σε Ευρώ, in <http://www.hba.gr/Info/sepa>, *passim*.

⁴² ECB, Ο Ενιαίος Χώρος Πληρωμών σε Ευρώ (SEPA): Μια Ενοποιημένη Αγορά Πληρωμών Μικρής Αξίας, 2016, 21, in

Άμεση χρέωση είναι η εθνική ή διασυνοριακή υπηρεσία πληρωμών για τη χρέωση λογαριασμού πληρωμών του πληρωτή, όταν η πράξη πληρωμής πραγματοποιείται με πρωτοβουλία του δικαιούχου βάσει της συναίνεσης του πληρωτή. Εν προκειμένω, δηλαδή, την εντολή για τη μεταφορά δεν προέρχεται από τον πληρωτή, αλλά από τον δικαιούχο. Το Σύστημα ισχύει για συναλλαγές σε ευρώ και επιτρέπει σε ένα δικαιούχο (πιστωτή) να εισπράττει ποσά από το λογαριασμό ενός οφειλέτη, υπό την προϋπόθεση ότι ο οφειλέτης έχει συμπληρώσει και υπογράψει εντολή χρέωσης (εξουσιοδότηση) προς τον πιστωτή ή το πιστωτικό του ίδρυμα (του οφειλέτη). Η διαδικασία της άμεσης χρέωσης μπορεί να έχει ως έρεισμα είτε μια γενική εντολή (οδηγία) του πληρωτή προς τον πάροχό του στο πλαίσιο μιας συμβάσεως υπηρεσιών πληρωμών περί ικανοποίησης χρεωστικών εντολών τρίτων, είτε μια εξουσιοδότηση μόνο του οφειλέτη προς το δανειστή του προκειμένου να υποβάλλει αυτός εντολή-οδηγία χρέωσης προς τον πάροχό του (του εξουσιοδοτούντος). Υποστηρίζονται, λοιπόν, μεμονωμένες ή επαναλαμβανόμενες εισπράξεις άμεσης χρέωσης, ενώ για το ύψος των χρηματικών ποσών δεν υπάρχει περιορισμός, εκτός αν επιλέξει διαφορετικά ο οφειλέτης. Η εξουσιοδότηση, ως δικαιοπραξία, ερειδόμενη, κατά τα κρατούντα, επί του άρθρου 239 ΑΚ, είναι ευρύτερη της πληρεξουσιότητας την οποία περιλαμβάνει. Ακόμη, θα μπορούσε να δημιουργηθεί μέσω της χρήσης ηλεκτρονικών καναλιών, να είναι ηλεκτρονική (*'e-mandate'*) και να προσφέρει τα πλεονεκτήματα μιας ηλεκτρονικής διαδικασίας. Μετά την χορήγηση της σχετικής εξουσιοδότησης ο δανειστής βαρύνεται με την επιχείρηση των απαραίτητων ενεργειών καθώς το προκύπτει από τη σχέση αξίας χρέος συνιστά χρέος άρσιμο, συνεπώς η καθυστέρηση των οφειλόμενων ενεργειών καθιστά τον δανειστή υπερήμερο (351 ΑΚ). Ο οφειλέτης υποχρεούται να μεριμνήσει για την ύπαρξη ικανού πιστωτικού υπολοίπου στον λογαριασμό του, ενώ σε περίπτωση ανυπαρξίας υπολοίπου στον λογαριασμό σε μεταγενέστερο χρόνο καθυστερημένης εντολής άμεσης χρέωσης δε δημιουργείται υπερημερία του (άρθρα 355 και 356 ΑΚ).

Τέλος, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Πληρωμών ανέπτυξε το Πλαίσιο του SEPA για τις κάρτες (*'SEPA Card Framework'*, *'SCF'*) ήδη από την περίοδο 2004-2005, το οποίο αναθεωρήθηκε το 2009. Σύμφωνα με αυτό, οι πληρωμές SEPA με κάρτες γενικού σκοπού, χρεωστικές ή πιστωτικές, θα διενεργούνται στο πλαίσιο αρχών και κανόνων, με τα οποία συμμορφώνονται υποχρεωτικώς οι εκδότες καρτών, οι αποδέκτες συναλλαγών με κάρτα, τα συστήματα καρτών αλλά και οι φορείς επεξεργασίας συναλλαγών με κάρτα. Με την πραγμάτωση του SCF οι κάτοχοι

κάρτας μπορούν πλέον να πληρώνουν με την ίδια κάρτα σε ολόκληρη τη ζώνη του ευρώ, οι κάτοχοι κάρτας και οι έμποροι είναι σε θέση να διενεργούν και να δέχονται πληρωμές με κάρτα επίσης σε ολόκληρη τη ζώνη του ευρώ με ενιαίο και συνεπή τρόπο, ενώ οι φορείς επεξεργασίας συναλλαγών με κάρτα μπορούν να ανταγωνίζονται μεταξύ τους και να παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε ολόκληρη τη ζώνη του ευρώ, καθιστώντας έτσι την αγορά των εν λόγω υπηρεσιών πιο ανταγωνιστική, αξιόπιστη και αποδοτική από πλευράς κόστους. Σημειωτέον ότι οι χρησιμοποιούμενες κάρτες στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς υποστηρίζουν πλέον την τεχνολογία μικροεπεξεργαστή EMV- chip (*Europay MasterCard Visa*) αντί της μαγνητικής πίστας από την 1η Ιανουαρίου 2011⁴³.

5.2. Η Οδηγία 2007/64/EK

Το ζήτημα της αποτελεσματικής ρύθμισης του αντικειμένου της παροχής υπηρεσιών πληρωμής βρίσκεται από μακρού στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του ενωσιακού νομοθέτη. Από τη στιγμή που η ουσιαστική εγκαθίδρυση της εσωτερικής αγοράς, δηλαδή ενός χώρου χωρίς εσωτερικά σύνορα, μέσα στον οποίο εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων αποτελεί θεμελιώδη πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γίνεται κατανοητό ότι αναγκαίο όρο για την επίτευξη του στόχου αυτού αποτελεί η ορθή και ενιαία λειτουργία της αγοράς των υπηρεσιών πληρωμών. Προς δε τον σκοπό αυτό κατατείνει αμέσως η άρση κάθε μορφής εμποδίων που δημιουργούνται λόγω των διαφορετικών νομοθετικών ρυθμίσεων των κρατών-μελών που ισχύουν παράλληλα μέχρι την επίτευξη κανονιστικής εναρμόνισης μέσω της επέμβασης του ενωσιακού νομοθέτη.

Το ενδιαφέρον του ενωσιακού κανονιστικού νομοθέτη να ρυθμίσει την παροχή υπηρεσιών πληρωμών σε επίπεδο εσωτερικής αγοράς δικαιολογείται εκ του ότι η ως τότε παρατηρηθείσα έλλειψη ενός ενιαίου συστήματος πληρωμών, βασιζομένου σε ταχείες, διαφανείς και ασφαλείς διασυνοριακές διαδικασίες χαμηλού κόστους, κατηγορήθηκε ότι αποτελούσε μια από τις βασικές αιτίες του περιορισμού των καταναλωτών και των επιχειρήσεων στις εθνικές αγορές, και του συνακόλουθου περιορισμού των επιλογών τους. Εξ άλλου, η απουσία, μέχρι της θεσπίσεως της Οδηγίας 2007/64/EK, ενιαίας ρυθμίσεως των σχετικών ζητημάτων σε ενωσιακό επίπεδο, οδήγησε στην παράλληλη συνύπαρξη διαφορετικών, συχνά δε αντιφατικών εθνικών διατάξεων, γεγονός το οποίο προκάλούσε *in actu* σύγχυση και ανασφάλεια

⁴³ Βλ. ανωτέρω, υποσημείωση υπ' αριθμ. 42.

δικαίου, λειτουργώντας ως τροχοπέδη για τις διασυνοριακές συναλλαγές και οδηγώντας σε αύξηση του κόστους των πληρωμών στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς. Η έλευση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης κατέστησε τα προβλήματα αυτά εντονότερα, την δε ανάγκη αντιμετώπισής τους επιτακτικότερη, δεδομένων των αρχών που διέπουν ab initio την οργάνωση και λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, ιδίως αυτής της προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού και της ελευθερίας μεταφοράς κεφαλαίων και παροχής υπηρεσιών σε όλο το φάσμα της εσωτερικής αγοράς⁴⁴.

Ακριβώς προς τον σκοπό της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας στο πεδίο παροχής των υπηρεσιών πληρωμών απέβλεπε η Οδηγία 2007/64/EK (PSD I- Payment Services Directive), έχοντας ως στόχους της την δημιουργία ενιαίου και συνεκτικού ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου στον τομέα των υπηρεσιών πληρωμών, την ενδυνάμωση της διαφάνειας και της ασφάλειας στην αγορά υπηρεσιών πληρωμών, και την αποτελεσματική προστασία του καταναλωτή. Η επιθυμητή ενίσχυση του ανταγωνισμού σχεδιάστηκε να επιτευχθεί μέσω του καθορισμού και της αποσαφήνισης των φορέων που παρέχουν υπηρεσίες πληρωμών, όσο και μέσω της ρύθμισης της πρόσβασης των φορέων αυτών στα συστήματα πληρωμών. Εξ άλλου, η Οδηγία 2007/64/EK θεσπίσθηκε σε μια περίοδο όταν ίσχυαν τα δεδομένα ότι τόσο στην Ελλάδα όσο και στα λοιπά κράτη-μέλη λειτουργούσαν αξιόπιστα συστήματα πληρωμών, χωρίς ωστόσο οι «ηλεκτρονικές» πληρωμές να ακολουθούν τους ίδιους ρυθμούς ανάπτυξης. Έτσι, μέσω της θέσπισής της, και με την προϋπόθεση της επίτευξης των στόχων της, δηλαδή της ενίσχυσης του ανταγωνισμού, της διαφάνειας και των δικαιωμάτων των χρηστών, οι εμπνευστές της απέβλεψαν στη σημαντική αύξηση της χρήσης των υπηρεσιών πληρωμών εν γένει.

Η PSD I δεν αποτέλεσε τη μόνη απόπειρα ενωσιακής ρύθμισης του χώρου της παροχής υπηρεσιών πληρωμών και εναρμόνισης των σχετικών εθνικών νομοθεσιών: Είχε προηγηθεί, σχεδόν μια δεκαετία πριν, η θέσπιση της Οδηγίας 97/5/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Ιανουαρίου 1997 για τις διασυνοριακές μεταφορές πιστώσεων, η Σύσταση 87/598/EOK της Επιτροπής της 8ης

⁴⁴ Βλ. σχετικώς τα όσα καταγράφονται στην αιτιολογική έκθεση του νόμου 3862/2010 και στην οικεία έκθεση της επιστημονικής υπηρεσίας της Βουλής των Ελλήνων, in: <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/p-yipli-eis-1.pdf>, και <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/p-yipli-epi.qxp.pdf>, και τα όσα καταγράφονται στην αιτιολογική έκθεση του νόμου 4537/2018 και στην οικεία έκθεση της επιστημονικής υπηρεσίας της Βουλής των Ελλήνων, in: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/e-od2366-eis-olo.pdf>, και <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/e-od2366-epist.pdf>.

Δεκεμβρίου 1987 σχετικά με τη θέσπιση ευρωπαϊκού κώδικα δεοντολογίας σε θέματα ηλεκτρονικών πληρωμών, η Σύσταση 88/590/ΕΟΚ της 17ης Νοεμβρίου 1988 σχετικώς με τα συστήματα πληρωμών, ιδίως υπό το πρίσμα των σχέσεων μεταξύ κατόχου και εκδότη κάρτας, και, τέλος, η Σύσταση 97/489/ΕΚ της 30ής Ιουλίου 1997 σχετικώς με τις συναλλαγές που γίνονται με εργαλεία ηλεκτρονικής πληρωμής, ιδίως όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ του εκδότη και του κατόχου. Τα αποτελέσματα όλων των ως άνω νομοθετικών και κανονιστικών παρεμβάσεων χαρακτηρίστηκαν ως πενιχρά⁴⁵. Μεταγενέστερα, προς την ίδια κατεύθυνση θεσπίστηκαν, μεταξύ άλλων, ο Κανονισμός (ΕΚ) 924/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 16ης Σεπτεμβρίου 2009 «σχετικά με τις διασυνοριακές πληρωμές στην Κοινότητα και την κατάργηση του Κανονισμού (ΕΚ) 2560/2001»⁴⁶, καθώς και η πρωτοβουλία για τη δημιουργία του ενιαίου χώρου πληρωμών σε ευρώ (*'Single Euro Payment Area' / 'SEPA'*) στο πλαίσιο του Ενιαίου Οικονομικού Χώρου⁴⁷, στον οποίο αναφερθήκαμε σε προηγούμενο σημείο της μελέτης. Ο SEPA εφαρμόζεται και καθιερώθηκε μέσω του Κανονισμού (ΕΕ) 260/2012, που προσδιόρισε τις τεχνικές απαιτήσεις και τους κανόνες λειτουργίας του Ενιαίου Οικονομικού Χώρου και καθόρισε τις ημερομηνίες εισδοχής των κρατών-μελών στο νέο σύστημα, όπως οι διατάξεις του τροποποιήθηκαν από τον Κανονισμό (ΕΕ) 248/2014, και, σε επίπεδο εθνικής νομοθεσίας, οι νόμοι 4141/2013⁴⁸, που όρισε τις αρμόδιες για την μετάβαση στο SEPA διοικητικές αρχές και 3862/2010 και 4537/2018 για τις υπηρεσίες πληρωμών, οι ρυθμίσεις των οποίων προσεγγίζονται κατωτέρω αναλυτικά.

Η Οδηγία 2007/64/ΕΚ, έχοντας κεντρική σημασία στον τομέα της ρύθμισης των υπηρεσιών πληρωμών σε επίπεδο εσωτερικής αγοράς, ως η πρώτη σχετική απόπειρα, επέφερε σημαντική πρόοδο ιδίως αναφορικά με την ενοποίηση της αγοράς των πρώτων. Ωστόσο, το πρόβλημα της παράλληλης ισχύος διάσπαρτων εθνικών νομοθετικών διατάξεων που ρύθμιζαν με διαφορετικό τρόπο προκειμένου για κάθε κράτος-μέλος σημαντικών τομέων της αγοράς των υπηρεσιών πληρωμών που δεν ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας παρέμενε, διατηρώντας το ζήτημα του κατακερματισμού του δικαίου των συγκεκριμένων εξελιγμένων εργαλείων πληρωμών. Συνακόλουθα, εμποδιζόταν η ανάπτυξή τους και διατηρούνταν ανασφάλεια δικαίου τόσο στο καταναλωτικό κοινό (στους χρήστες, δηλαδή, των

⁴⁵ Βλ. ανωτέρω υποσημείωση υπ' αριθμ. 44.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Σε κάθε περίπτωση, διευκρινίζεται ήδη από το σημείο αυτό ότι οι διατάξεις της Οδηγίας PSD I και του ν. 3862/2010 εφαρμόζονται είτε οι υπηρεσίες πληρωμών είναι συμβατές με το πλαίσιο του ενιαίου χώρου πληρωμών σε ευρώ (SEPA), είτε όχι.

⁴⁸ Συγκεκριμένα, οι αρμόδιες για τη μετάβαση στο SEPA διοικητικές αρχές ορίστηκαν βάσει του άρθρου 30 του ως άνω νόμου.

υπηρεσιών πληρωμών) όσο και στους παρόχους των σχετικών υπηρεσιών, λόγω της έλλειψης ασφάλειας στην αλυσίδα των πληρωμών⁴⁹. Εξ άλλου, από το πεδίο εφαρμογής της PSD (ή 'PSD I' πλέον) εξαιρούνταν, ως παροχή κινήτρου για την εγκατάσταση ATM σε απομακρυσμένες περιοχές⁵⁰, οι πάροχοι υπηρεσιών πληρωμών που προσφέρονται μέσω ATM και που δεν είναι πιστωτικά ιδρύματα, αφού με τον τρόπο αυτό επιτρεπόταν η επιβολή πρόσθετης χρέωσης επί των τελών που καταβάλλονταν στους παρόχους υπηρεσιών πληρωμών που εξέδιδαν την αντίστοιχη χρεωστική κάρτα (άρθρο 3 στοιχ. ιε' της Οδηγίας 2007/64/EK) · επίσης, η Οδηγία 2007/64/EK εξαιρούσε από το πεδίο εφαρμογής της τις πληρωμές μέσω τηλεπικοινωνιακής ή πληροφορικής συσκευής, όταν ο φορέας δεν ενεργεί απλώς ως μεσάζων, αλλά προσθέτει αξία στα προσφερόμενα αγαθά ή τις υπηρεσίες⁵¹. Οι εξαιρέσεις αυτές κατηγορήθηκαν ως επιτείνουσες κάποια από τα προαναφερθέντα προβλήματα στη λειτουργία της αγοράς των υπηρεσιών πληρωμών.

5.3. Η Οδηγία 2015/2366/ΕΕ

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα κενά που καταλείπονταν από τις διατάξεις της Οδηγίας 2007/64/EK, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλλε πρόταση για την κατάργησή της και την αναθεώρηση του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου στις 24-7-2013, βάση της οποίας απετέλεσε η Πράσινη Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο «Προς μία ενοποιημένη ευρωπαϊκή αγορά πληρωμών με κάρτα, μέσω του Διαδικτύου και μέσω κινητών τηλεφώνων»⁵². Τελικώς, η νέα αναθεωρημένη Οδηγία 2015/2366/ΕΕ σχετικά με τις υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά ('PSD II')⁵³ ως συνέχεια της 'PSD I', υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 8-10-2015 και δημοσιεύθηκε στις 23-12-2015, εφαρμόζεται δε από τις 12 Ιανουαρίου 2016, ενώ οι χώρες της ΕΕ έπρεπε να την ενσωματώσουν στο εθνικό τους δίκαιο έως τις 13 Ιανουαρίου 2018. Στην εθνική μας δε έννομη τάξη ενσωματώθηκε η εν λόγω Οδηγία με το Ν.4537/2018 και συγκεκριμένα με το Μέρος Α' αυτού (άρθρα 1 έως 110), που δημοσιεύθηκε στις 15 Μαΐου 2018.

⁴⁹ Λιβαδά, σε: Ρόκα/Γκόρτσο/Μικρουλέα/Λιβαδά (2016³), 593.

⁵⁰ *ibidem*, 609.

⁵¹ Αναφερόμαστε στις γνωστές γραμμές υψηλής χρέωσης '090' για την ρύθμιση του σχετικού ζητήματος από τη νέα Οδηγία 'PSD II', βλ. αμέσως επόμενο μέρος.

⁵² Πράσινη Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Προς μία ενοποιημένη ευρωπαϊκή αγορά πληρωμών με κάρτα, μέσω του Διαδικτύου και μέσω κινητών τηλεφώνων», COM (2011) 941.

⁵³ Οδηγία (ΕΕ) 2015/2366 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Νοεμβρίου 2015 σχετικά με υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά, την τροποποίηση των οδηγιών 2002/65/EK, 2009/110/EK και 2013/36/ΕΕ και του κανονισμού (ΕΕ) 1093/2010 και την κατάργηση της οδηγίας 2007/64/EK, L 337/35.

Η PSD II, παρά τον τίτλο της, δεν μεταβάλλει ουσιαστικά το περιεχόμενο των ρυθμίσεων της Οδηγίας 2007/64/EK, στοχεύει ωστόσο στην κάλυψη των προπεριγραφέντων κενών που καταλείπονται από την εφαρμογή της, πάντοτε προς τον σκοπό της πληρέστερης ενοποίησης της εσωτερικής αγοράς, υπό το πρίσμα της ασφάλειας δικαίου, της βεβαιότητας των νομικών δημιουργούμενων καταστάσεων και της συνεπούς εφαρμογής του δημιουργηθέντος ενιαίου πλαισίου σε όλη την έκταση της εσωτερικής αγοράς· αυτό, γίνεται μέσω της διεύρυνσης του (αντικειμενικού) πεδίου εφαρμογής των ήδη προβλεπόμενων υποχρεώσεων, κανόνων και δεσμεύσεων, με το βλέμμα του ενωσιακού κανονιστικού νομοθέτη να είναι στραμμένο προς τα εν τω μεταξύ ανακλύσαντα νέα τεχνολογικά δεδομένα⁵⁴. Παράλληλα με την θέση σε ισχύ της Οδηγίας, αυτή συμπληρώθηκε από τον Κανονισμό (ΕΕ) 2015/751⁵⁵, ο οποίος θέτει ανώτατο όριο για τις διατραπεζικές προμήθειες που χρεώνονται μεταξύ των τραπεζών για πράξεις πληρωμών με κάρτες. Συγκεκριμένα, οι διατραπεζικές προμήθειες δεν επιτρέπεται πλέον να υπερβαίνουν το 0,2% της αξίας της συναλλαγής με χρήση χρεωστικής κάρτας και το 0,3% της συναλλαγής με πιστωτική κάρτα. Η ρύθμιση αυτή αναμένεται να μειώσει το κόστος που συνεπάγεται η αποδοχή καταναλωτικών χρεωστικών και πιστωτικών καρτών για τους ασκούντες εμπορική και επιχειρηματική δραστηριότητα. Ο ως άνω Κανονισμός ρυθμίζει τις διατραπεζικές προμήθειες στα «τετραμερή συστήματα καρτών πληρωμής»⁵⁶, στα οποία εκτός από τον κάτοχο και τον έμπορο συμμετέχουν ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών αποδοχής της κάρτας⁵⁷ και ο πάροχος που εκδίδει την κάρτα⁵⁸. Κατά τις συνήθειες των συναλλαγών, διατραπεζικές προμήθειες απαιτεί ο πάροχος-εκδότης της κάρτας από τον πάροχο αποδοχής της κάρτας, ο οποίος ύστερα τις μετακυλίνει στον έμπορο και ο τελευταίος με τη σειρά του στον πληρωτή/κάτοχο της κάρτας.

Το προϊσχύσαν αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 2007/64/EK διευρύνθηκε μέσω της ένταξης σε αυτό των λεγόμενων « τρίτων παρόχων υπηρεσιών πληρωμών », των επιχειρήσεων, δηλαδή, που παρέχουν υπηρεσίες πληρωμών επιτελώντας διαμεσολαβητικό ρόλο (παρέχοντας, συγκεκριμένα, είτε υπηρεσίες εκκίνησης πληρωμών, είτε υπηρεσίες παροχής πληροφοριών λογαριασμού

⁵⁴ Λιβαδά, σε: Ρόκα/Γκόρτσου/Μικρουλέα/Λιβαδά (2016³), 608.

⁵⁵ Κανονισμός (ΕΕ) 2015/751 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2015, σχετικά με τις διατραπεζικές προμήθειες για πράξεις πληρωμών με κάρτες, ΕΕ 19.5.2015 L 123/1-15.

⁵⁶ Βιτζηλαίου, Οι Πολυμερείς Διατραπεζικές Προμήθειες και η σκοπιμότητα ρυθμιστικής παρέμβασης από τις Αρχές Ανταγωνισμού, ΔΕΕ 2009, 541.

⁵⁷ 'Acquiring bank'.

⁵⁸ 'Issuing bank'.

πληρωμών)⁵⁹, χωρίς, δηλαδή, να περιέρχονται εις χείρας τους τα αντίστοιχα ποσά, οι οποίοι δεν καταλαμβάνονται από το πεδίο εφαρμογής του ν. 3862/2010. Πλέον, οι «τρίτοι πάροχοι», ως παρέχοντες υπηρεσίες πληρωμών, υπέχουν υποχρέωση αδειοδότησης από τη δημόσια αρχή και εγγραφής σε σχετικό τηρούμενο μητρώο, αποτελούν υποκείμενα κρατικής εποπτείας και αποτελούν υποκείμενα όλων των κατά νόμον δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, σύμφωνα με τα άρθρα 85 και 86 της Οδηγίας 2015/2366/ΕΕ.

Σχετικώς, όπως ρητώς ορίζεται στο άρθρο 2 παρ. 1 της Οδηγίας 2015/2366/ΕΕ, αυτή «εφαρμόζεται στις υπηρεσίες πληρωμών που παρέχονται εντός της Ένωσης». Σχετικώς, εισάγεται διαφοροποίηση αναλόγως του εάν οι υποκείμενες συναλλαγές γίνονται σε νόμισμα κράτους-μέλους και τόσο ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών του πληρωτή όσο και του δικαιούχου είναι εγκατεστημένοι (με κρίσιμο στοιχείο εν προκειμένω την πραγματική τους έδρα) εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, περίπτωση στην οποία εφαρμόζονται κατ' αρχήν οι τίτλοι III και IV της Οδηγίας (διαφάνεια όρων και απαιτήσεις ενημέρωσης, δικαιώματα/υποχρεώσεις σχετικά με χρήση υπηρεσιών πληρωμής, βάσει της παραγράφου 2 του άρθρου 2 της Οδηγίας 2015/2366/ΕΕ)· αντιθέτως, στην περίπτωση που οι υποκείμενες συναλλαγές δεν γίνονται σε νόμισμα κράτους-μέλους, οι τίτλοι αυτοί της Οδηγίας εφαρμόζονται μόνο εάν αμφότεροι οι πάροχοι υπηρεσιών του πληρωτή και του δικαιούχου έχουν την πραγματική τους έδρα εντός της ΕΕ (παρ. 3 του άρθρου 2 της Οδηγίας 2015/2366/ΕΕ).

Εξ άλλου, με τη νέα Οδηγία διατηρήθηκε η προϊσχύσασα εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής της PSD I των παρόχων υπηρεσιών πληρωμών που προσφέρονται μέσω ATM και που δεν είναι πιστωτικά ιδρύματα, αλλά διευρύνθηκε η πρόνοια του ενωσιακού κανονιστικού νομοθέτη και επί των καταναλωτών υπηρεσιών πληρωμών που προσφέρονται μέσω ATM· επίσης, περιορίζεται και η ισχύουσα εξαίρεση των πληρωμών μέσω τηλεπικοινωνιακής ή πληροφορικής συσκευής, όταν ο φορέας δεν ενεργεί απλώς ως μεσάζων, αλλά προσθέτει αξία στα προσφερόμενα αγαθά ή τις υπηρεσίες, αφού πλέον η προβλεπόμενη απαλλαγή παρέχεται μόνο όταν η αξία κάθε μεμονωμένης πράξης πληρωμής δεν υπερβαίνει τα πενήντα ευρώ και η συνολική αξία των πράξεων πληρωμής τα τριακόσια ευρώ ανά μήνα (άρθρο 3 στοιχ. ιβ'). Τέλος, η έννοια του περιορισμένου δικτύου και των πληρωμών που διενεργούνται με ειδικά προπληρωμένα μέσα συρρικνώνονται, περιοριζόμενο στις περιπτώσεις που

⁵⁹ Οι διατάξεις αυτές αφορούν, δηλαδή, τις επιχειρήσεις επονομαζόμενες ως 'FinTechs' ή 'third-party payment service providers', 'TPPs'.

ένα εργαλείο πληρωμών⁶⁰ χρησιμοποιείται για την αγορά αγαθών ή υπηρεσιών αποκλειστικά σε συγκεκριμένο κατάστημα ή σε συγκεκριμένη αλυσίδα καταστημάτων ή για την αγορά περιορισμένου φάσματος αγαθών ή υπηρεσιών (άρθρο 3 στοιχ. ια')· με τον τρόπο αυτόν αποφεύγεται το συχνά παρατηρούμενο στην πράξη ενδεχόμενο να καλύπτονται από την προϊσχύσασα αυτή εξαίρεση του περιορισμένου δικτύου από το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας πράξεων πληρωμών που περιελάμβαναν μεγάλο όγκο πληρωμών και αξιών, καταλείποντας τον καταναλωτή έκθετο σε κινδύνους δυσανάλογους με την πείρα του μέσου χρηστή υπηρεσιών πληρωμής⁶¹.

Επιπροσθέτως, επισημαίνεται ότι μέσω της διάταξης του άρθρου 62 παρ. 4 της PSD II, το οποίο συνδέεται άμεσα με το πεδίο εφαρμογής τόσο του προαναφερθέντος Κανονισμού (ΕΕ) 2015/751, όσο και του Κανονισμού (ΕΕ) 260/2012 (στα οποία εμπίπτουν οι πληρωμές με κάρτες, οι μεταφορές πίστωσης και οι άμεσες χρεώσεις), απαγορεύονται πλέον οι «πρόσθετες χρεώσεις»/‘*surcharging*’. Σύμφωνα με την Οδηγία PSD I, επαφίεται στην διακριτική ευχέρεια των κρατών-μελών το εάν θα αποκλείσουν ή θα περιορίσουν το δικαίωμα του δικαιούχου να ζητά επιβάρυνση· η ρύθμιση αυτή επαναλαμβάνεται μεν στο άρθρο 62 παρ. 5 της PSD II⁶², εφαρμόζεται όμως μόνο επί εκείνων των υπηρεσιών πληρωμών που δεν ρυθμίζονται από την *lex specialis* της προηγούμενης παραγράφου του ίδιου άρθρου της Οδηγίας⁶³, στην οποία εμπίπτουν οι πληρωμές με εταιρικές κάρτες και άλλες υπηρεσίες πληρωμών που δεν πραγματοποιούνται με κάρτα ούτε αποτελούν μεταφορά πίστωσης ή άμεση χρέωση. Επίσης, ο δικαιούχος απαγορεύεται να εισπράξει μελλοντικά επιβάρυνση για πληρωμές με κάρτα ούτε για μεταφορές πίστωσης ή άμεσες χρεώσεις. Το νομοθετικό πλαίσιο προστασίας του καταναλωτή εν προκειμένω συμπληρώνεται από την γενικευμένη απαγόρευση επιβολής επιβάρυνσης από τον προμηθευτή στους καταναλωτές επί της χρήσεως συγκεκριμένου εργαλείου πληρωμής που προβλέπεται από το άρθρο 4 στοιχ. γ' του

⁶⁰ Συνήθως, στις περιπτώσεις αυτές χρησιμοποιείται στις συναλλαγές η λεγόμενη «δωροκάρτα»/‘*gift card*’.

⁶¹ Λιβαδά, σε: Ρόκα/Γκόρτσο/Μικρουλέα/Λιβαδά (2016³), 610.

⁶² «Τα κράτη μέλη μπορούν να απαγορεύουν ή να περιορίζουν το δικαίωμα του δικαιούχου να ζητεί επιβάρυνση, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη να ενθαρρυνθεί ο ανταγωνισμός και να προωθηθεί η χρήση αποτελεσματικών μέσων πληρωμών».

⁶³ «Εν πάση περιπτώσει, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι ο δικαιούχος δεν θα ζητεί επιβαρύνσεις για τη χρήση μέσων πληρωμών στα οποία εφαρμόζονται διατραπεζικές προμήθειες δυνάμει του κεφαλαίου II του κανονισμού (ΕΕ) 2015/751 και για τις υπηρεσίες πληρωμών που διέπονται από τον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 260/2012».

νόμου 2251/1994⁶⁴, όπως αυτό τροποποιήθηκε προς την κατεύθυνση αυτή από το άρθρο 56 παρ. 2 του νόμου 4370/2016⁶⁵.

Μέσω των ως άνω διευρύνσεων του πεδίου εφαρμογής που επέφεραν οι ρυθμίσεις της PSD II, καλύπτεται ένα σημαντικό «κενό εποπτείας» στην ελληνική νομοθεσία, και αντιστοίχως αυξάνεται το επίπεδο της ασφάλειας των συναλλαγών, της προστασίας του καταναλωτή των υπηρεσιών πληρωμών και της προστασίας του υγιούς ανταγωνισμού μεταξύ των παρόχων των υπηρεσιών αυτών. Μάλιστα, η προστασία αυτή επεκτείνεται έτι περαιτέρω με την επέκταση των επιβαλλόμενων υποχρεώσεων διαφάνειας και ενημέρωσης επί συναλλαγών που αφορούν πράξεις πληρωμών σε όλα τα νομίματα, ακόμη και εάν μόνο ένας εκ των δύο παρόχων υπηρεσιών πληρωμών έχει την πραγματική του εγκατάσταση εντός της Ε.Ε., αναφορικά με τα μέρη της πράξης πληρωμής που πραγματοποιούνται εντός της ΕΕ⁶⁶.

Μέσω της βελτίωσης αυτής της ανταγωνιστικότητας, της δημιουργίας περισσότερων επιλογών για τους καταναλωτές και της επίτευξης μεγαλύτερης διαφάνειας κατά την παροχή των υπηρεσιών πληρωμών, ενισχύεται παραλλήλως και η εμπιστοσύνη των καταναλωτών προς την ενιαία εσωτερική αγορά πληρωμών. Άμεσο αποτέλεσμα της ασφαλούς λειτουργίας της αγοράς αυτής είναι η ανάπτυξη της οικονομίας της Ένωσης και, συνακολούθως, η πληθώρα των ωφελειών για τους καταναλωτές, τους εμπόρους και τις επιχειρήσεις που απορρέουν από την λειτουργία της εσωτερικής αγοράς υπό την ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας.

6. Η «ελληνική οπτική»: Η ρύθμιση της παροχής υπηρεσιών πληρωμών από τον ν. 3862/2010 και ήδη από τον ν. 4537/2018

Το ζήτημα της θέσπισης κανόνων επί της παροχής υπηρεσιών πληρωμής εκ μέρους και των χρηματοδοτικών ιδρυμάτων, όπως εύκολα γίνεται αντιληπτό, αποτελεί πεδίο έντονου κρατικού ενδιαφέροντος λόγω των διακυβευόμενων συμφερόντων των πελατών των ιδρυμάτων αυτών, της λειτουργίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος εν γένει και προς την διασφάλιση του κρίσιμου ζητήματος της διατήρησης της εμπιστοσύνης των πολιτών στη λειτουργία του τελευταίου.

⁶⁴ ΦΕΚ/Α/191/16.11.1994.

⁶⁵ ΦΕΚ/Α/37/07.03.2016, «Συστήματα Εγγύησης Καταθέσεων (ενσωμάτωση Οδηγίας 2014/49/ΕΕ), Ταμείο Εγγύησης Καταθέσεων και Επενδύσεων και άλλες διατάξεις».

⁶⁶ Οι λεγόμενες *'one leg transactions'*.

Έτσι, ο έλληνας νομοθέτης ρυθμίζει εξαντλητικά την τυπολογία των παρεχομένων υπηρεσιών πληρωμής ήδη υπό την ισχύ του άρθρου 4 παρ. 3 του ν. 3862/2010 (ΦΕΚ/Α/113/13.7.2010) στο οποίο παραπέμπει ρητώς και το άρθρο 11 παρ. 1 περ. δ' του ν. 4261/2014 (ΦΕΚ/Α/107/5.5.2014), βάσει του οποίου οι υπηρεσίες πληρωμής συγκαταλέγονται μεταξύ των δραστηριοτήτων που μπορούν να αναληφθούν από πιστωτικά και χρηματοδοτικά ιδρύματα. Με τον πρώτο από τους ως άνω νόμους ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία 2007/64/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Νοεμβρίου 2007 «για τις υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά, την τροποποίηση των Οδηγιών 97/7/EK, 2002/65/EK, 2002/60/EK και 2006/48/EK και την κατάργηση της Οδηγίας 97/5/EK⁶⁷», γνωστή και ως 'PSD' // 'Payment Services Directive' I.

Ο έλληνας νομοθέτης, σε εναρμόνιση με την Οδηγία 2015/2366/ΕΕ, προχώρησε εκ νέου σε ρύθμιση των υπηρεσιών πληρωμών με το ν. 4537/2018. Σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 4⁶⁸ παράγραφος 3 του ν. 4537/2018 (όπως αντικατέστησε το άρθρο 4 του ν. 3862/2010), υπηρεσίες πληρωμών αποτελούν:

- α)** οι υπηρεσίες που επιτρέπουν τις τοποθετήσεις μετρητών σε λογαριασμό πληρωμών, καθώς και όλες οι δραστηριότητες που απαιτούνται για την τήρηση λογαριασμού πληρωμών,
- β)** οι υπηρεσίες που επιτρέπουν τις αναλήψεις μετρητών από λογαριασμό πληρωμών, καθώς και όλες οι δραστηριότητες που απαιτούνται για την τήρηση λογαριασμού πληρωμών,
- γ)** η εκτέλεση πράξεων πληρωμής, συμπεριλαμβανομένης της μεταφοράς κεφαλαίων, σε λογαριασμό πληρωμών που τηρείται στον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών του χρήστη ή σε άλλο πάροχο υπηρεσιών πληρωμών (εκτέλεση εντολών άμεσης χρέωσης συμπεριλαμβανομένης της εφάπαξ άμεσης χρέωσης, εκτέλεση πράξεων πληρωμών με κάρτα πληρωμής ή ανάλογο μέσο, εκτέλεση μεταφορών πίστωσης, συμπεριλαμβανομένων των πάγιων εντολών),
- δ)** η εκτέλεση πράξεων πληρωμών στο πλαίσιο των οποίων τα χρηματικά ποσά καλύπτονται από πιστωτικό άνοιγμα για το χρήστη υπηρεσιών πληρωμών (εκτέλεση εντολών άμεσης χρέωσης, συμπεριλαμβανομένης της εφάπαξ άμεσης χρέωσης, εκτέλεση πράξεων πληρωμών με κάρτα πληρωμής ή ανάλογο μέσο, εκτέλεση μεταφορών πίστωσης, συμπεριλαμβανομένων των πάγιων εντολών),

⁶⁷ ΕΕ 14.2.1997 L 43/25, η οποία είχε ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη με το π.δ. 33/2000 (ΦΕΚ/ Α/27/16.2.2000).

⁶⁸ Με αυτό, συγκεκριμένα, ενσωματώνεται στην ελληνική έννομη τάξη το άρθρο 4 και το Παράρτημα της Οδηγίας 2015/2366/ΕΕ.

- ε)** η έκδοση μέσων πληρωμής ή/και αποδοχή πράξεων πληρωμής,
- στ)** οι υπηρεσίες εμβασμάτων,
- ζ)** οι υπηρεσίες εκκίνησης πληρωμής, και τέλος
- η)** οι υπηρεσίες πληροφοριών λογαριασμού

Όπως προκύπτει από τους ως άνω ορισμούς του νόμου, ως *υπηρεσίες πληρωμών* ορίζονται, κατά την αντίληψη του νομοθέτη, οι υπηρεσίες ενός παρόχου προς τον πελάτη του, αντικείμενο των οποίων είναι η επαναλαμβανόμενη σε βάθος χρόνου εκτέλεση πράξεων πληρωμής με την τήρηση παράλληλα λογαριασμού πληρωμών (ή και μεμονωμένα, χωρίς την ανάγκη τήρησης τέτοιου λογαριασμού).

Κατ' ακολουθίαν προς την ενσωματούμενη Οδηγία 2015/2366/ΕΕ, οι ρυθμίσεις του νόμου προβλέπουν οκτώ κατηγορίες παρόχων υπηρεσιών πληρωμών, με κύρια επιχειρηματική τους δραστηριότητα την παροχή υπηρεσιών πληρωμών στους αντίστοιχους χρήστες. Ως πάροχοι υπηρεσιών πληρωμών ορίζονται: **α)** Τα πιστωτικά ιδρύματα (άρθρο 2 παρ. 1 του ν. 3601/2007), τα υποκαταστήματά τους με καταστατική έδρα εκτός Ελλάδος, υπό τους όρους του άρθρ. 1 παρ. 2 στοιχ. α' του νόμου 4537/2018, και το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, **β)** Τα ιδρύματα έκδοσης ηλεκτρονικού χρήματος και τα υποκαταστήματά τους υπό τις ειδικότερες προβλέψεις του νόμου 3862/2010, αρχικά, και του νόμου 4537/2018, στη συνέχεια, **γ)** Τα ειδικώς εξουσιοδοτημένα Γραφεία Ταχυδρομικών Επιταγών, **δ)** Τα ιδρύματα πληρωμών⁶⁹ τα οποία εισάγονται με την Οδηγία 2007/64/ΕΚ και τροποποιούνται με την Οδηγία 2015/2366/ΕΕ, **ε)** Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες των κρατών-μελών, όταν δεν ενεργούν ως νομισματικές ή άλλες δημόσιες αρχές και **στ)** Τα κράτη μέλη ή οι περιφερειακές ή τοπικές αρχές τους, όταν δεν ενεργούν ως δημόσιες αρχές.

Εξ άλλου, ως *πράξη πληρωμής* νοείται η εντολή του εκάστοτε πληρωτή ή δικαιούχου προς τον συνεργαζόμενο πάροχο υπηρεσιών πληρωμής να παράσχει συγκεκριμένη κατά περίπτωση υπηρεσία πληρωμών⁷⁰, να διενεργήσει, δηλαδή,

⁶⁹ Τα ιδρύματα πληρωμών είναι νομικά πρόσωπα αδειοδοτημένα, συμφώνως προς τους ορισμούς του άρθρου 11 του ν. 4537/2018, να παρέχουν και να εκτελούν υπηρεσίες πληρωμών σε όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε., σύμφωνα με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Βλ. σχετικώς σε: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Supervision/prudsupervision/debitinstitutions/emoney.aspx> και την αναλυτική απαρίθμηση των υπηρεσιών αυτών στην έκθεση της επιστημονικής υπηρεσίας της Βουλής των Ελλήνων επί του νόμου 3862/2010, σελ. 5-6, *in* <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/p-yipli-epi.qxp.pdf>.

⁷⁰ *Ψυχομάνης* (2016²), 186-187· ή, κατά τον ορισμό του ίδιου του νόμου, «η ενέργεια, στην οποία προβαίνει ο πληρωτής ή ο δικαιούχος και συνίσταται στη διάθεση, μεταβίβαση ή

λογιστικές εν όλω ή εν μέρει εγγραφές χρεωπίστωσης σε τηρούμενους λογαριασμούς⁷¹.

Προκύπτει λοιπόν ότι οι έννοιες *υπηρεσίες πληρωμών* (ως εκτέλεση εκ μέρους του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών της αιτούμενης λογιστικής μεταφοράς) και *πράξεις πληρωμών* (ως αίτημα εκ μέρους του πελάτη του παρόχου περί διενέργειας της μεταφοράς αυτής) οριοθετούν την έννοια της λογιστικής μεταφοράς χρήματος, από την παρουσίαση της οποίας εκκινήσαμε.

Αναφορικά με το *εδαφικό πεδίο εφαρμογής* του νόμου⁷², καταλαμβάνει τις υπηρεσίες πληρωμών που παρέχονται εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων, δηλαδή, των εθνικών εντολών πληρωμών. Δηλαδή, δυνάμει των προβλέψεων του ν. 4537/2018, η ρυθμιστική επιρροή του κράτους καταλαμβάνει και τις διασυνοριακές εντολές πληρωμών⁷³. Εν προκειμένω, σημειώνεται ότι οι αστικής φύσεως ρυθμίσεις⁷⁴ των τίτλων III και IV του νόμου εφαρμόζονται όταν η εγκατάσταση ενός ή αμφοτέρων των φορέων του πληρωτή και του δικαιούχου τοποθετείται εντός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου⁷⁵, με την επιπρόσθετη προϋπόθεση ότι οι υπηρεσίες πληρωμών παρέχονται είτε σε ευρώ, είτε σε νόμισμα κράτους-μέλους που δεν μετέχει στο ενιαίο νόμισμα όταν αμφότεροι οι φορείς τοποθετούνται εντός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου⁷⁶ και σε όλα τα νομίσματα όταν μόνο ο ένας από τους παρόχους υπηρεσιών βρίσκονται εντός αυτού.

Εξάλλου, αναφορικά με το *αντικειμενικό πεδίο εφαρμογής* των διατάξεων του ν. 4537/2018⁷⁷, αυτό ταυτίζεται με κάθε σύμβαση εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης με αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών πληρωμών, ανεξαρτήτως του εκάστοτε ποσού

ανάληψη χρηματικών ποσών, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε υποκείμενη υποχρέωση μεταξύ πληρωτή και δικαιούχου».

⁷¹ Είτε οι λογαριασμοί αυτοί είναι λογαριασμοί πληρωμών είτε όχι, αδιαφόρως δε του εάν τηρούνται στον ίδιο πάροχο υπηρεσιών πληρωμών ή σε διαφορετικό.

⁷² *Λιβαδά, σε: Ρόκα/Γκόρτσο/Μικρουλέα/Λιβαδά* (2016³), 597.

⁷³ Τα σχετικά με τις οποίες ρύθμιζε ήδη το π.δ. 33/2000, ενσωματώνοντας την Οδηγία 97/5/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου.

⁷⁴ Συνεπώς, ειδικώς το άρθρο 88 του ν. 4537/2018 σχετικά με την ευθύνη πιστωτικού ιδρύματος εντολοδόχου επί ππαισματος του πιστωτικού ιδρύματος ανταποκριτή, ισχύει αποκλειστικώς για τις υπηρεσίες πληρωμών σε ευρώ ή σε άλλο νόμισμα κράτους-μέλους, όταν αμφότερα τα προαναφερθέντα πιστωτικά ιδρύματα είναι εγκατεστημένα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

⁷⁵ «*Διμερείς συναλλαγές*» / *Two-leg transactions*.

⁷⁶ Αντιθέτως, εθνικές νομοθεσίες άλλων κρατών-μελών προέβλεπαν ήδη κατά το χρονικό σημείο ισχύος του ν. 3862 αντίστοιχες ρυθμίσεις που επεκτείνονταν και σε συναλλαγές στις οποίες μόνον ο ένας φορέας είναι εγκατεστημένος σε κράτος-μέλος ('one-leg transactions') ενώ και οι σχετικές συναλλαγές διενεργούνται σε νόμισμα τρίτης χώρας. Στην ελληνική έννομη τάξη, αντίστοιχες ρυθμίσεις προβλέπονται με το ν. 4537/2018, σε εναρμόνιση με την Οδηγία 2015/2366/ΕΕ.

⁷⁷ Οι ρυθμίσεις αυτές αναφέρονταν παλαιότερα στο ν. 3862/2010 (ΦΕΚ/Α/113/13.07.2010)· *Λιβαδά, σε: Ρόκα/Γκόρτσο/Μικρουλέα/Λιβαδά* (2016³), 597.

στο οποίο ανέρχεται το «χρηματικό» (lato sensu, φυσικά)⁷⁸ ποσόν της εντολής⁷⁹ και ανεξαρτήτως, επίσης, της ειδικότερης συμβατικής σχέσης μεταξύ του φορέα παροχής των υπηρεσιών πληρωμής και του χρήστη των υπηρεσιών αυτών. Όπως προαναφέρθηκε και σε προηγούμενο μέρος της εργασίας, ως εργαλεία πληρωμών εν προκειμένω αναγνωρίζονταν και οι επιταγές αλλά και οι παντός είδους κάρτες πληρωμών· ωστόσο, ο νόμος εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής του τα αξιόγραφα, επιταγές, παραστατικά αξίας, συναλλαγματικές, ταξιδιωτικές και ταχυδρομικές επιταγές και συνεπώς δεν εφαρμόζεται σε πράξεις πληρωμής που βασίζονται επ' αυτών. Επίσης, *expressis verbis* (άρθρο 3 ν. 4537/2018), αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής του νόμου και πράξεις πληρωμών με τραπεζογραμμάτια και κέρματα, με σχετική νομοθετική *ratio* τη μη δυνατότητα εξ ίσου αποτελεσματικής διεκπεραίωσής τους εν σχέσει με τα λοιπά εργαλεία πληρωμών.

Τέλος, μικρές εξαιρέσεις από τις προβλεπόμενες από τον νόμο υποχρεώσεις προβλέπονται από τα άρθρα 42 και 63 αυτού, αναφορικά με τα εργαλεία πληρωμών μικρής αξίας και το ηλεκτρονικό χρήμα. Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 42 προβλέπεται ότι αναφορικά με επιμέρους πράξεις πληρωμής με μέσα πληρωμής, τα οποία είτε έχουν ανώτατο όριο δαπανών, είτε δεν υπερβαίνουν ποτέ τα εκατόν πενήντα (150) ευρώ, ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών παρέχει στον πληρωτή μόνον πληροφορίες για τα κύρια χαρακτηριστικά της υπηρεσίας πληρωμών, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου με τον οποίον μπορεί να χρησιμοποιείται το μέσο πληρωμών, την ευθύνη, τα επιβαλλόμενα τέλη και άλλες ουσιώδεις πληροφορίες που απαιτούνται για τη λήψη τεκμηριωμένης απόφασης, ενώ αν οι επιμέρους πράξεις πληρωμής είναι εγχώριες τα ως άνω αναφερόμενα ποσά διπλασιάζονται. Εξάλλου, στο άρθρο 63, προβλέπεται η δυνατότητα συμφωνίας μεταξύ παρόχου και χρήστη υπηρεσιών πληρωμής, προκειμένου να εξαιρεθούν από ορισμένες εκατέρωθεν υποχρεώσεις, που αναφέρονται αναλυτικά στο νόμο, υπό την προϋπόθεση ότι τα ως άνω αναφερόμενα στο άρθρο 42 χρηματικά ποσά παραμένουν τα ίδια.

7. Βασικά στοιχεία της σύμβασης παροχής υπηρεσιών πληρωμών - Η μεμονωμένη σύμβαση και η σύμβαση πλαίσιο

Η σύμβαση παροχής υπηρεσιών πληρωμών καταρτίζεται μεταξύ τράπεζας ή ιδρύματος πληρωμών (χρηματοδοτικού ιδρύματος) ή άλλου παρόχου αφ' ενός και ενός φυσικού ή νομικού προσώπου αφ' ετέρου, τα δε πρώτα ιδρύματα

⁷⁸ Βλ. σχετικώς και αμέσως παρακάτω.

⁷⁹ Σε αντίθεση με το προϊσχύσαν π.δ. 33/2000, οι διατάξεις του οποίου καταλάμβαναν τις συναπτόμενες συμβάσεις πληρωμών το αντικείμενο των οποίων δεν υπερέβαινε τις 50.000 ευρώ.

αναλαμβάνουν την υποχρέωση παροχής έναντι αμοιβής. Συνιστά μια μικτή, ενοχική σύμβαση, η οποία ανάλογα με το αντικείμενό της και την παρεχόμενη υπηρεσία πληρωμών εμφανίζει χαρακτηριστικά σύμβασης παροχής ανεξάρτητων υπηρεσιών ή σύμβασης έργου. Υποστηρίζεται ότι πρόκειται για ιδιώνυμη σύμβαση με στοιχεία σύμβασης εντολής και σύμβασης έργου, στην οποία προέχει ο χαρακτήρας της σύμβασης έργου καθώς οφείλεται το αποτέλεσμα και όχι μόνο η ανάληψη δράσης⁸⁰.

Ο τύπος αυτός σύμβασης ρυθμίζεται από το ν. 4537/2018 διπλώς, διακρίνεται δηλαδή σε μεμονωμένη σύμβαση και σε σύμβαση πλαίσιο, η διάκριση δε αυτή είναι αυστηρή, ώστε μεμονωμένη σύμβαση και σύμβαση πλαίσιο να μην μπορούν να συρρέουν. Οι διαφορές τους εντοπίζονται στο ότι η σύμβαση πλαίσιο έχει ως αντικείμενο την εκτέλεση αόριστου αριθμού πράξεων πληρωμών, ενώ η σύμβαση για την εκτέλεση επιμέρους πράξης πληρωμής την εκτέλεση μιας πράξης πληρωμής· στη δε σύμβαση πλαίσιο τηρείται κατά κανόνα ένας λογαριασμός πληρωμών, στον οποίο αναφερόμαστε αναλυτικότερα σε επόμενο σημείο. Εξ άλλου, όταν η εντολή πληρωμής δίδεται σε εκτέλεση μιας σύμβασης πλαισίου αποτελεί οδηγία κατά την ΑΚ 717, ενώ όταν αυτή δίδεται στα πλαίσια σύμβασης για την εκτέλεση επιμέρους πράξης πληρωμής αποτελεί πρόταση για τη σύναψη της σύμβασης. Επίσης, κατά τη σύναψη και εκτέλεση της σύμβασης πλαισίου ισχύουν μεγαλύτερες απαιτήσεις πληροφόρησης από ότι στη μεμονωμένη πράξη πληρωμής εκ μέρους του παρόχου των υπηρεσιών πληρωμών. Τέλος, αυτονοήτως προκύπτει ότι η χρήση, για παράδειγμα, εργαλείων πληρωμών όπως οι χρεωστικές, πιστωτικές ή προπληρωμένες κάρτες, προϋποθέτουν διαρκή συμβατική σχέση, εξ' ου και συνάπτονται μόνο εντός σύμβασης πλαισίου.

α. Τα μέρη και το αντικείμενο της σύμβασης

Σε κάθε περίπτωση, συμβαλλόμενα μέρη του τύπου αυτού σύμβασης είναι ο φορέας παροχής υπηρεσιών πληρωμών αφ' ενός και ο χρήστης υπηρεσιών πληρωμών αφ' ετέρου, ο δε τελευταίος μπορεί να είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο. Οι ιδιότητες του πληρωτή και του δικαιούχου μπορούν να συμπίπτουν στο αυτό πρόσωπο (άρθρο 4 στοιχ. 10 ν. 4537/2018). Ως «πληρωτής» ορίζεται ευθέως εκ του νόμου «το φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο διατηρεί λογαριασμό πληρωμών και επιτρέπει εντολή πληρωμής από αυτόν τον λογαριασμό ή, εάν δεν υπάρχει λογαριασμός πληρωμών, το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που δίνει εντολή πληρωμής» (άρθρο 4 στοιχ. 10 ν. 4537/2018). Στην πράξη, ως πληρωτής μετέχει, αναλόγως του τύπου της εκάστοτε σύμβασης παροχής υπηρεσιών πληρωμών, ο εντολέας στη

⁸⁰ Ψυχομάνης, Τραπεζικό Δίκαιο, Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, τ. ΙΙΙ, 2015, 125.

μεταφορά πίστωσης, ο κάτοχος της κάρτας πληρωμής και ο οφειλέτης στην άμεση χρέωση. Εξ άλλου, ως δικαιούχος ορίζεται «*το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που είναι τελικός αποδέκτης των χρηματικών ποσών που αποτελούν αντικείμενο της πράξης πληρωμής*» (άρθρο 4 στοιχ. 9 ν. 4537/2018).

Αντικείμενο της σύμβασης παροχής υπηρεσιών πληρωμών είναι, κατά το Νόμο, η εκτέλεση πράξεων πληρωμών, δηλαδή η διάθεση, μεταβίβαση ή ανάληψη χρηματικών ποσών (άρθρο 4 στοιχ. 5 ν. 4537/2018) - απλούστερα, το οφειλόμενο «έργο» συνίσταται στην περιέλευση του ποσού πληρωμής στον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών του δικαιούχου. Η σύμβαση αφορά είτε επαναλαμβανόμενες (επί μέρους) μελλοντικές πράξεις σε διάρκεια χρόνου (σύμβαση πλαίσιο), είτε μεμονωμένη πράξη πληρωμής.

β. Η σύμβαση πλαίσιο

Ειδικότερα για τη *σύμβαση πλαίσιο*, ο νόμος την προσδιορίζει ως «τη σύμβαση υπηρεσιών πληρωμών που διέπει τη μελλοντική εκτέλεση ατομικών και διαδοχικών πράξεων πληρωμών και η οποία μπορεί να περιλαμβάνει την υποχρέωση και τους όρους σύστασης λογαριασμού πληρωμών» (άρθρο 4 στοιχ. 21 ν. 4537/2018). Ο ειδικότερος αυτός τύπος σύμβασης παροχής υπηρεσιών λειτουργεί με τον πάροχο των υπηρεσιών να εκμισθώνει στον πελάτη την εργασία της, την προετοιμασία δηλαδή και την εκπλήρωση όλων των προπαρασκευαστικών πράξεων της σύναψης και εκτέλεσης των μελλοντικών συμβάσεων, έναντι αμοιβής, μισθού ή προμήθειας. Εκτός από ενοχική και διαρκής, η σύμβαση πλαίσιο μπορεί να χαρακτηριστεί και ως σύμβαση παροχής ανεξάρτητων εργασιών κατά τις διατάξεις 648 ΑΚ επ., ενώ κάθε μελλοντική πράξη πληρωμών που διενεργείται βάσει της σύμβασης πλαισίου συνιστά ανεξάρτητη σύμβαση έργου, ρυθμιζόμενη από τις διατάξεις του ΑΚ περί εντολής⁸¹. Όπως σημειώθηκε και σε προηγούμενο σημείο, η παροχή υπηρεσιών πληρωμών, είναι δυνατή και χωρίς την τήρηση καταθετικού λογαριασμού ή λογαριασμού ανοίγματος πιστώσεως με προκαταβολή ή απόδοση εκ μέρους του πελάτη των απαιτούμενων δαπανών (άρθρα 721, 722, 206 και 830 ΑΚ).

Η σύμβαση πλαίσιο συνοδεύεται συνήθως από την παρεπόμενη της συμβάσεως πλαισίου συμφωνία ότι οι εκατέρωθεν χρηματικές απαιτήσεις των μερών θα καταχωρούνται ως κονδύλια χρεώσεως και πιστώσεως, χάνοντας την αυτοτέλειά τους, ώστε να δημιουργείται αξίωση μόνο του ενός μέρους κατά του άλλου για

⁸¹ Ψυχομάνης (2015), 125.

καταβολή του υπολοίπου κατά τη λήξη της συμβατικής σχέσεως, υπό τη μορφή, δηλαδή, αλληλόχρεου λογαριασμού⁸² (άρθρο 4 στοιχ. 12 ν. 4537/2018).

Η σύμβαση πλαίσιο λύεται, εκτός από τους προβλεπόμενους από τις γενικές διατάξεις λόγους λύσης⁸³, με καταγγελία (άρθρο 55 ν. 4537/2018). Η καταγγελία επιφέρει τη λύση της σύμβασης πλαισίου *ex nunc*, ενώ η λύση της σύμβασης πλαισίου δεν συνεπιφέρει αναγκαστικά και τη λύση των συμβάσεων καταθέσεων ή ανοίγματος πιστώσεως και τρέχοντος λογαριασμού. Ο νόμος παρέχει τη δυνατότητα στον χρήστη των υπηρεσιών πληρωμών του λύειν τη σύμβαση πλαίσιο, είτε αυτή είναι αορίστου, είτε ορισμένου χρόνου, ανά πάσα στιγμή εκτός αν υπάρχει αντίθετη συμφωνία μεταξύ των συμβαλλομένων μερών περί προθεσμίας ειδοποίησης, η οποία δεν μπορεί να υπερβαίνει τον ένα μήνα. Σε περίπτωση καταγγελίας εκ μέρους του χρήστη, αυτός δεν επιβαρύνεται με οποιαδήποτε χρέωση εάν η σύμβαση έχει λειτουργήσει άνω των δώδεκα μηνών. Σε διαφορετική περίπτωση, η χρέωση για τη λήξη πρέπει να είναι εύλογη και σύμφωνη με το κόστος⁸⁴. Ο πάροχος, από την άλλη, μπορεί να καταγγείλει τη σύμβαση ορισμένου χρόνου μόνο για σπουδαίο λόγο (ΑΚ 725), και τη σύμβαση αορίστου χρόνου οποτεδήποτε, αρκεί να μην την καταγγείλει άκαιρα και αναίτια. Χωρεί, ωστόσο, συμφωνία ότι η σύμβαση πλαίσιο αορίστου χρόνου θα καταγγέλλεται, ειδικά, από τον πάροχο με τήρηση ελάχιστης προθεσμίας δύο μηνών, με σχετική ειδοποίηση προς τον χρήστη υπηρεσιών πληρωμών (άρθρο 55 παρ. 3 ν. 4537/2018).

γ. Η μεμονωμένη σύμβαση πληρωμής

Χωρίς τη σύναψη σύμβασης πλαισίου, οι μεμονωμένες πράξεις πληρωμής εκτελούνται με βάση ιδιαίτερη σύμβαση, η οποία έχει τη νομική φύση της συμβάσεως έργου και στην οποία εφαρμόζονται, επίσης, οι διατάξεις για την εντολή. Η σύμβαση αυτή συνιστά άτυπη αμφοτεροβαρή σύμβαση. Στο πλαίσιο της, ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών υποχρεούται να εκτελέσει για λογαριασμό του χρήστη μια εντολή πληρωμής, η οποία ενυπάρχει σε κάθε σύμβαση για την εκτέλεση επιμέρους πράξης πληρωμής. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα μεμονωμένης πράξης πληρωμής, θα μπορούσε να αναφερθεί το έμβασμα. Η είσοδος του ποσού

⁸² Πρόκειται για τον λεγόμενο «*λογαριασμό πληρωμών*», ο οποίος περιγράφεται αρχικά στο νόμο 3862/2010 και κατόπιν στο ν. 4537/2018 ως «ο λογαριασμός που τηρείται στο όνομα ενός ή περισσότερων χρηστών υπηρεσιών πληρωμών και χρησιμοποιείται για την εκτέλεση πράξεων πληρωμών» · Για την έννοια του αλληλόχρεου λογαριασμού, βλ. αρθρ. ΑΚ 874 και ΕισΝΑΚ 112.

⁸³ Δηλαδή την πάροδο του συμφωνημένου χρόνου διάρκειας της σύμβασης, τον θάνατο, την πτώχευση ή την θέση του χρήστη των υπηρεσιών πληρωμών υπό δικαστική συμπαράσταση και την λύση του νομικού προσώπου.

⁸⁴ *Ψυχομάνης* (2015), 197.

πληρωμής στο λογαριασμό του παρόχου του δικαιούχου σηματοδοτεί τη λήξη της σύμβασης για την εκτέλεση της μεμονωμένης πράξης πληρωμής.

δ. Ρύθμιση του ύψους της προμήθειας της συναλλαγής

Όσο για το ύψος της «προμήθειας» (της αμοιβής, δηλαδή, του παρόχου των υπηρεσιών πληρωμών)⁸⁵, αυτό διαμορφώνεται ελευθέρως επί τη βάση της τιμολογιακής πολιτικής εκάστου παρόχου, χωρίς ωστόσο να επιτρέπεται οιαδήποτε διαφοροποίηση των χρεώσεων αυτών με κριτήριο τον εθνικό ή διασυνοριακό χαρακτήρα της συναλλαγής⁸⁶. Σύμφωνα δε με σχετική ad hoc νομοθετική πρόβλεψη (άρθρο 81 παρ. 1 ν. 4537/2018), χάριν των αρχών της ασφάλειας δικαίου αφ' ενός και της πρακτικής ανάγκης για την αυτοματοποιημένη επεξεργασία των εντολών πληρωμών αφ' ετέρου, οι οικονομικές επιβαρύνσεις που προορίζονται για την σχετική αμοιβή του παρόχου των υπηρεσιών πληρωμών (ή οιοδήποτε μεσολαβεί στην εκτέλεση των πράξεων πληρωμής) δεν πρέπει να αφαιρούνται από το ποσό της πληρωμής, το οποίο μεταφέρεται ακέραιο στον λογαριασμό που έχει επιλέξει ο πληρωτής.

ε. Νόμιμη προθεσμία

Με σειρά διατάξεων αναγκαστικού δικαίου, εν προκειμένω με τα άρθρα 4 περ. 26, 78 παρ. 1 και 2, 83 παρ. 1, 84 και 86 παρ. 1 ν. 4537/2018, ρυθμίζεται το ζήτημα της νομίμου προθεσμίας εκτέλεσης της εντολής πληρωμής, η οποία ορίζεται σε μόλις μία εργάσιμη ημέρα⁸⁷, για λόγους βελτίωσης της αποτελεσματικότητας του μηχανισμού⁸⁸, με χρόνο εκκίνησης της την στιγμή κατά την οποία ο φορέας λαμβάνει την εντολή πληρωμής⁸⁹. Μικρή εξαίρεση στον αυστηρό χαρακτήρα των σχετικών διατάξεων εισάγεται με την πρόβλεψη της παραγράφου 2 του άρθρου 78, σύμφωνα με την οποία μπορεί να συμφωνηθεί διαφορετικό χρονικό σημείο λήψης της εντολής, ώστε αυτό να συμπίπτει με την εκτέλεση της εντολής, η οποία με τη σειρά της αρχίζει, κατά τα συμπεφωνημένα, σε συγκεκριμένη ημέρα ή στο τέλος συγκεκριμένης χρονικής

⁸⁵ Λιβαδά, σε: Ρόκα/Γκόρτσο/Μικρουλέα/Λιβαδά (2016³), 599.

⁸⁶ Σύμφωνα με τις διατάξεις του Κανονισμού 924/2009 (όπως αυτές τροποποιήθηκαν από τον Κανονισμό 260/2012) και με αυτές του Κανονισμού 2015/751, που ρυθμίζουν τα σχετικά με τις διατραπεζικές προμήθειες για πράξεις πληρωμών με κάρτες.

⁸⁷ Όπου εάν οριστεί ως 'D' ο χρόνος λήψης της σχετικής εντολής πληρωμής, η προθεσμία ανέρχεται σε 'D+1'. Αντιθέτως, για πράξεις πληρωμής που εκτελούνται σε έντυπη μορφή, μπορεί να συμφωνηθεί μακρότερος χρόνος παραγραφής ('D+2').

⁸⁸ Σημειωτέον ότι σύμφωνα με το προϊσχύσαν π.δ. 33/2000, η αντίστοιχη προθεσμία έληγε μετά από την παρέλευση της πέμπτης εργάσιμης ημέρας.

⁸⁹ Εν αντιθέσει με το προϊσχύσαν καθεστώς, σύμφωνα με το οποίο ως χρόνος λήψης της εντολής ήταν ο χρόνος αποδοχής της.

περιόδου ή την ημέρα κατά την οποία ο εντολέας θα θέσει τα χρήματά του στη διάθεση του πιστωτικού ιδρύματος-εντολοδόχου.

στ. Υποχρέωση ενημέρωσης και διατυπώσεις διαφάνειας

Αναφορικά με την διαφύλαξη της τήρησης των ελάχιστων απαιτούμενων όρων διαφάνειας εκ μέρους των πιστωτικών ιδρυμάτων και την μέσω αυτών προστασία των δικαιωμάτων των καταναλωτών-χρηστών υπηρεσιών πληρωμών (συμπληρωματικώς, φυσικά, με τις διατάξεις του οικείου νομοθετικού πλαισίου), αλλά και της διαφάνειας στην διενέργεια πληρωμών και στη μεταφορά κεφαλαίων, ο ν. 4537/2018 περιέχει σειρά διατάξεων (άρθρα 44 επ.) που κατοχυρώνουν δικαίωμα πλήρους και έγκαιρης ενημέρωσης του πληρωτή εκ μέρους του φορέα παροχής υπηρεσιών, τόσο στην περίπτωση διενέργειας μεμονωμένων πράξεων πληρωμών όσο και στην περίπτωση των συμβάσεων-πλαίσιο (άρθρα 50-58 ν. 4537/2018). Οι σχετικές διατάξεις κατοχυρώνουν, συγκεκριμένα την προηγούμενη γενική ενημέρωση σχετικά με κάθε κρίσιμη πληροφορία και όρο που αφορά την ορθή εκτέλεση της επιχειρούμενης εντολής πληρωμής και τις εξ αυτής ανακύπτουσες για τον πληρωτή οικονομικές επιβαρύνσεις (άρθρα 44 και 45 και άρθρο 60 ν.4537/2018) και την παροχή πληροφοριών στον πληρωτή μετά την παραλαβή και μετά την εκτέλεση της εντολής πληρωμής (άρθρα 45 και 46 ν.4537/2018). Ως μια απόπειρα «ομαδοποίησης» των ως άνω υποχρεώσεων ενημέρωσης, παρατηρείται ότι ο φορέας παροχής υπηρεσιών υποχρεούται να τις παράσχει σε δύο στάδια, ήτοι αμέσως μετά την παραλαβή της εντολής πληρωμής και μετά την εκτέλεση αυτής.

Οι διατάξεις του νόμου 4537/2018 προσεγγίστηκαν κριτικά, ως περιλαμβάνουσες ρυθμίσεις με εξόχως τεχνικό χαρακτήρα, η εφαρμογή των οποίων ορισμένες φορές καθίσταται δυσχερής λόγω της in abstracto προσέγγισης εκ μέρους του νομικού πλαισίου προς τα πρακτικά προβλήματα του χώρου των υπηρεσιών πληρωμών. Από την άλλη, στα θετικά του νόμου πιστώνεται το ότι μέσω της διευρυμένης χρήσης των αυτοματοποιημένων υπηρεσιών πληρωμών επιτυγχάνεται για τους παρόχους υπηρεσιών πληρωμών η μείωση του διαχειριστικού κόστους και η ταχύτητα στην εκτέλεση των πράξεων πληρωμών, ενώ δίνεται η δυνατότητα στους χρήστες να πραγματοποιούν διασυννοριακές συναλλαγές χωρίς την χρήση τραπεζογραμματίων και κερμάτων με ασφάλεια, αποτελεσματικότητα και με το ίδιο κόστος (προμήθεια) που θα ίσχυε για τις εγχώριες πληρωμές.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Οι νέες μορφές του χρήματος στις σύγχρονες αγορές

1. Η προσαρμογή της φύσης και των λειτουργιών του χρήματος στα δεδομένα των νέων αγορών

Όπως συνάγεται από όσα προεκτέθηκαν στο πρώτο μέρος της εργασίας, αποτελεί ίδιον του χρήματος, όπως αυτό νοείται διαχρονικώς, να προσαρμόζεται συμβαδίζοντας με την προοδευτική εξέλιξη της οικονομίας και των πληρωμών, κάνοντας την εμφάνισή του με διάφορες μορφές. Η εξέλιξη αυτή της φύσης του χρήματος εξηγήθη τόσο από τις εξελισσόμενες ανάγκες της οικονομίας τις οποίες εκλήθη να καλύψει, όσο και από τις σταδιακώς δημιουργούμενες υποδομές του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος, οι οποίες έκαναν δυνατή την περαιτέρω εξέλιξη του χρήματος αλλά και την εφαρμογή της εξέλιξης αυτής *in actu*. Στο κεφάλαιο αυτό, λοιπόν, αφού εξετάσθηκαν οι τελευταίες εξελίξεις στο χώρο του χρηματοπιστωτικού συστήματος, θα παρατηρήσουμε με μεγαλύτερη λεπτομέρεια και τις τελευταίες εξελίξεις του ίδιου του χρήματος και τον τρόπο με τον οποίο αυτό αντιδρά στα νέα δεδομένα και στις νέες ανάγκες των καταναλωτών και των αγορών ολιστικώς θεωρουμένων, τις οποίες καλείται να καλύψει.

Στη θεωρία και τον χώρο των πληρωμών γίνεται ευρέως χρήση και αναφορά των όρων «λογιστικό χρήμα», «πλαστικό» και «ηλεκτρονικό» χρήμα, χρησιμοποιούμενοι ως ταυτόσημες έννοιες. Από νομικής πλευράς, ωστόσο, υπάρχουν σημαντικές εννοιολογικές διακρίσεις μεταξύ των ανωτέρω όρων τις οποίες θα παραθέσουμε στις αμέσως κατωτέρω ενότητες. Η πιο σημαντική διάκριση για τους σκοπούς της παρούσας θεματικής είναι η διάκριση σε «ηλεκτρονικό χρήμα υπό ευρεία έννοια» και «υπό στενή έννοια», με το τελευταίο να βρίσκεται στο επίκεντρο της ανάλυσης μας. Ως «ηλεκτρονικό χρήμα υπό ευρεία έννοια» νοούνται όλα τα μέσα ηλεκτρονικής πληρωμής, στα οποία περιλαμβάνονται το πλαστικό χρήμα, οι συναλλαγές μέσω αυτόματων ταμειακών μηχανών, η μεταφορά ηλεκτρονικών κεφαλαίων (*‘electronic fund transfer’*) καθώς και το «ηλεκτρονικό χρήμα υπό στενή έννοια» με τη μορφή αποθηκευμένης ηλεκτρονικής νομισματικής αξίας (*‘stored value cards’*). Στις υποκατηγορίες αυτές θα επανέλθουμε αναλυτικά στα οικεία μέρη που ακολουθούν.

1.1. Το λογιστικό χρήμα

Ως λογιστικό χρήμα νοούνται τα κεφάλαια που εμφανίζονται στους λογαριασμούς όψεως και τρέχοντες (στους λογαριασμούς πληρωμών, όπως αυτοί ορίζονται πλέον στο νόμο 4537/2018) των οποίων είναι δυνατή η κίνηση με χρήση διαφόρων «μέσων πληρωμής»⁹⁰. Χαρακτηριστικό του λογιστικού χρήματος είναι ότι δεν έχει καθεαυτό φυσική υπόσταση, αλλά αντίθετα, έχει λογιστική υπόσταση⁹¹ που απεικονίζεται μέσω των χρεοπιστώσεων στα λογιστικά βιβλία του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών, στο οποίο αποτυπώνονται οι απαιτήσεις των πελατών του⁹² (π.χ. μεταφορά πίστωσης από ένα λογαριασμό πελάτη σε έναν άλλον). Οι περισσότερες εκ των υπηρεσιών πληρωμών που προβλέπονται στο νόμο 4537/2018 βασίζονται στην μεταφορά λογιστικού χρήματος από λογαριασμό πληρωμών που τηρεί σε πάροχο υπηρεσιών πληρωμών ο πληρωτής προς λογαριασμό πληρωμών που τηρεί σε πάροχο υπηρεσιών πληρωμών ο δικαιούχος του χρηματικού ποσού που εντέλλεται ο πληρωτής τον πάροχο να μεταφέρει/πιστώσει στον δικαιούχο.

Για την φύση του λογιστικού χρήματος ως χρήματος υπό στενή έννοια ή ευρεία έννοια έχουν διατυπωθεί διαφορετικές γνώμες στη θεωρία⁹³, με συνέπεια ανάλογα με την τοποθέτηση του καθενός να κρίνεται ότι σε περίπτωση που γίνει από τον οφειλέτη καταβολή με λογιστικό χρήμα στον δανειστή χωρίς να υπάρχει ειδικότερη συμφωνία ή ρύθμιση από το νόμο, τότε θα πρόκειται είτε για καταβολή είτε για δόση αντί καταβολής με βάση τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα (άρθρα 416, 419).

1.2. Το «πλαστικό χρήμα»

Ως «πλαστικό χρήμα» νοούνται όλων των ειδών οι πλαστικές κάρτες (πιστωτικά δελτία) μέσω των οποίων ο κάτοχος αυτών δίδει εντολή προς τον εκδότη της κάρτας να μεταφέρει λογιστικό χρήμα από το λογαριασμό που διατηρεί ο κάτοχος της κάρτας στο λογαριασμό του δικαιούχου των κεφαλαίων.

Επιχειρώντας μια ανάλυση των παραδοσιακών μορφών καρτών, της χρεωστικής και της πιστωτικής κάρτας, θα στεκόμασταν στα ακόλουθα σημεία:

- Οι *χρεωστικές κάρτες* συνδέονται («κρέμονται», κατά την κρατούσα ορολογία των συναλλαγών) πάνω σε ένα λογαριασμό που τηρεί ο εκάστοτε πελάτης σε πάροχο υπηρεσιών πληρωμών, ο οποίος προκειμένου να διενεργηθεί η συναλλαγή θα

⁹⁰ Τριανταφυλλάκης, Σύμβαση τραπεζικού γύρου και εντολή μεταφοράς πίστωσης, Νομικά προβλήματα ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου, ΔΙΚΗ 1992, 402.

⁹¹ Χριστοδούλου (1999), 74.

⁹² Τσίρου (2007), 7.

⁹³ Βλ. αναλυτική παρουσίαση σε Τσίρου (2007), 78-80.

πρέπει να διαθέτει υπόλοιπο⁹⁴. Στην πράξη, ο πελάτης κατά την αποπληρωμή του αντιτίμου για την αγορά αγαθών από τρίτο προμηθευτή, χρησιμοποιεί την χρεωστική κάρτα ως μέσο εκκίνησης πληρωμής (εργαλείο πρόσβασης) και μέσω της τερματικής συσκευής αποδοχής καρτών (PoS) που έχει προμηθευτεί ο έμπορος δίδεται εκείνη τη στιγμή η εντολή πληρωμής από τον πελάτη στον συμβεβλημένο πάροχο υπηρεσιών πληρωμών να μεταφερθεί από το διαθέσιμο στον εν λόγω λογαριασμό του χρηματικό ποσό προς τον τελικό δικαιούχο και, ειδικότερα, είτε σε λογαριασμό που διαθέτει ο τελικός δικαιούχος είτε μέσω εμβάσματος καθιστώντας διαθέσιμο το ποσό στον τελικό δικαιούχο προς είσπραξη.

Παρατηρείται συνεπώς ότι μέσω του πλαστικού δελτίου δίδεται εντολή στον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών να προβεί σε μεταφορά λογιστικού χρήματος, σύμφωνα με την ανάλυση που έγινε σε προηγούμενο σημείο, δηλαδή το πλαστικό υπόθεμα με τις προδιαγραφές ασφαλείας που πληροί, αποτελεί το μέσο για να δώσει ο πελάτης – κάτοχος της κάρτας την εντολή να παρέχει μία εκ των υπηρεσιών πληρωμών που προβλέπονται στο νόμο 4537/2018⁹⁵ (άμεση χρέωση ή μεταφορά κεφαλαίων).

Χαρακτηριστικό στοιχείο των χρεωστικών καρτών είναι ότι κατά την εκτέλεση της πράξης πληρωμής, την οποία *εντέλλεται* προς τον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών ο πελάτης – κάτοχος της κάρτας, γίνεται απευθείας χρέωση του συνδεδεμένου στην χρεωστική κάρτα λογαριασμού (όψεως) του πελάτη στον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών. Η διεκπεραίωση της εντολής πληρωμής από τον πληρωτή προς το λογαριασμό του δικαιούχου γίνεται εντός των προβλεπόμενων στο νόμο 4537/2018 χρονικών ορίων εκτέλεσης και η συναλλαγή θεωρείται ότι έχει πραγματοποιηθεί με την περιέλευση στη σφαίρα ελέγχου του δικαιούχου πληρωμής του χρηματικού ποσού⁹⁶.

Παρόμοια είναι και η λειτουργία της *πιστωτικής κάρτας*, υπό την έννοια ότι μέσω του πιστωτικού πλαστικού δελτίου ο πελάτης – κάτοχος της κάρτας *εντέλλεται* προς τον εκδότη της πιστωτικής κάρτας να αποπληρώσει την οφειλή του πελάτη έναντι του εμπόρου – προμηθευτή. Ο κάτοχος της κάρτας δεν καταβάλει το αντίστοιχο τίμημα των αγαθών, τα οποία προμηθεύεται κατά το χρόνο συναλλαγής, αλλά μετέπειτα κατά το χρόνο που η εκδότρια της κάρτας τράπεζα αποστέλλει το συγκεντρωτικό λογαριασμό των πραγματοποιηθεισών αγορών. Μόνο εφόσον εκπληρώσει ο

⁹⁴ Σινανιώτη-Μαρούδη, Συστήματα πληρωμών, σε: Σινανιώτη-Μαρούδη/Φαρσαρώτας, Ηλεκτρονική Τραπεζική, 2005, 186.

⁹⁵ Βλ. σχετικώς σε προηγούμενο κεφάλαιο.

⁹⁶ Κινινή (2016), 174 επ.

τελευταίος τη συμβατική του υποχρέωση για εξόφληση του τιμήματος, επέρχεται απόσβεση της ενοχής και η υπογραφή του χρεωστικού δελτίου («εκτυπώματος») δεν επιφέρει εξόφληση του τιμήματος⁹⁷.

Συνεπώς, η λειτουργία της πιστωτικής κάρτας πέρα από μέσο διενέργειας ηλεκτρονικών πληρωμών λειτουργεί κα ως μέσο πίστωσης. Ειδικότερα, για την έκδοση πιστωτικής κάρτας το πιστωτικό ίδρυμα⁹⁸ συμβάλλεται με τον πελάτη προκειμένου να του δοθεί πίστωση συγκεκριμένου ορίου ανάλογα με την πιστοληπτική ικανότητα και φερεγγυότητα του. Στην ουσία, πέρα από μέσο πληρωμών, που εξυπηρετεί τη μεταφορά λογιστικού χρήματος κατά την διενέργεια εμπορικών συναλλαγών, η πιστωτική κάρτα παρέχει οικονομική διευκόλυνση στον κάτοχο αυτής. Με την πιστωτική κάρτα υπάρχει η δυνατότητα να αποπληρωθεί το τίμημα για την αγορά αγαθών σε πλείονες δόσεις, συνεπώς, δεν είναι απαραίτητο να συμπίπτει ο χρόνος της αγοράς των αγαθών από τον πελάτη με την αποπληρωμή αυτών έναντι του πιστωτικού ιδρύματος που του έχει παραχωρήσει το πιστωτικό άνοιγμα.

Η πιστωτική κάρτα, συνεπώς, είναι ένα μέσο πληρωμών, το οποίο έχει διαθέσιμο υπόλοιπο που ισούται με την πίστωση που του έχει χορηγήσει ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών (πιστωτικό όριο), δυνάμει της συμβατικής σχέσης ανοίγματος πιστώσεως που τους συνδέει.

- Αναφορικά με τις *έξυπνες κάρτες*, σημειώνεται ότι το εργαλείο αυτό πληρωμών διαθέτει προηγμένη τεχνολογία, παρέχοντας αυξημένα επίπεδα ασφάλειας, και δίνει τη δυνατότητα να αποθηκεύονται πληροφορίες που αφορούν τον κάτοχο της κάρτας ή τις συναλλαγές του, ανάλογα με το σκοπό που εξυπηρετεί η κάρτα με τη χρήση της. Η χρήση των έξυπνων καρτών είναι πολύ διαδεδομένη στο εξωτερικό ακόμα και για την καταβολή επιδομάτων και εισφορών από ασφαλιστικούς φορείς ή κρατικούς φορείς ή και για την καταβολή μισθών από τους εργοδότες. Στις περιπτώσεις έξυπνων καρτών περιλαμβάνονται οι κάρτες κινητής τηλεφωνίας για ανανέωση χρόνου ομιλίας, οι κάρτες σταθερού διαδικτύου κλπ. Ειδικότερα, στις Η.Π.Α. είναι ευρέως διαδεδομένη η χρήση έξυπνων καρτών στον τομέα της υγείας, όπου οι εν

⁹⁷ Σινανιώτη-Μαρούδη/Φαρσαρώτας (2005), 190.

⁹⁸ Υπό προϋποθέσεις και οι λοιποί πάροχοι υπηρεσιών πληρωμών, εφόσον διαθέτουν την απαραίτητη κεφαλαιακή επάρκεια και τις δομές για την αντιμετώπιση πιστωτικών γεγονότων και γεγονότων ρευστότητας καθώς και έχουν αδειοδοτηθεί ειδικώς από την Τράπεζα της Ελλάδος.

λόγω έξυπνες κάρτες έχουν αποθηκευμένες πληροφορίες αναφορικά με το ιατρικό ιστορικό του ασθενή – κατόχου της κάρτας⁹⁹.

Έξυπνες κάρτες θεωρούνται και οι κάρτες που διαθέτουν οι εργαζόμενοι σε μία επιχείρηση ή έναν οργανισμό και με την οποία έχουν πρόσβαση στους χώρους της επιχείρησης ή του οργανισμού και δύνανται να την χρησιμοποιούν και για πλήθος άλλων υπηρεσιών όπως π.χ. για το δανεισμό βιβλίων ή για την φωτοτύπηση αρχείων. Ο χαρακτηρισμός «έξυπνες κάρτες» έχει περισσότερο να κάνει με την προηγμένη τεχνολογία που είναι ενσωματωμένη στο πλαστικό υπόθεμα και όχι τόσο με τον τρόπο καταβολής ή το αν εμπίπτει στην έννοια του ηλεκτρονικού χρήματος εν στενή ή ευρεία έννοια.

Το ηλεκτρονικό χρήμα υπό στενή έννοια (stored value cards) είναι μία έξυπνη κάρτα, η οποία ανάλογα με το αν είναι σε άυλη μορφή ή σε φυσικό φορέα θα είναι και πλαστικό χρήμα.

1.3. Το ψηφιακό χρήμα - κρυπτοχρήμα

Τα τελευταία έτη γίνεται συνεχώς χρήση του όρου ηλεκτρονικό χρήμα για να περιγραφεί το φαινόμενο της έκδοσης και χρήσης ψηφιακού/εικονικού χρήματος το οποίο έχει εκδοθεί από ιδιωτικές εταιρείες αντί των κεντρικών τραπεζών, το οποίο λειτουργεί και κυκλοφορεί σε ένα αποκεντροποιημένο σύστημα πληρωμών. Στην πράξη πρόκειται για δύο διαφορετικές έννοιες που επιτελούν διαφορετικές λειτουργίες, συνεπώς πρέπει να αποφευχθεί η σύγχυσή τους¹⁰⁰. Ενώ το ηλεκτρονικό χρήμα υπό στενή έννοια ενσωματώνει απαίτηση του κατόχου κατά του εκδότη για την εξαργύρωση των ηλεκτρονικών νομισματικών μονάδων σε φυσικό χρήμα ή με κατάθεση σε τραπεζικό λογαριασμό στην ίδια νομισματική αξία (αποτελεί έκφραση του χρήματος σε νόμιμη κυκλοφορία και εκφράζεται πάντα σε νομισματικές μονάδες αυτών), το κρυπτοχρήμα είναι μετατρέψιμο σε χρήμα σε νόμιμη κυκλοφορία¹⁰¹.

Η ισοτιμία του κρυπτοχρήματος δεν υπόκειται ούτε στη νομισματική πολιτική των κρατών ούτε στον έλεγχο κάποιου κεντρικού φορέα που ασκεί νομισματική πολιτική. Το ψηφιακό χρήμα έχει κάνει την εμφάνισή του τα τελευταία χρόνια και δεν είναι

⁹⁹ Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. τον ιστότοπο του Smart Card Alliance in <http://www.smartcardalliance.org/smart-cards-applications-healthcare/>.

¹⁰⁰ Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα σε πρόσφατη έρευνα της αποτύπωσε με εύληπτο τρόπο τις διαφορές μεταξύ του ηλεκτρονικού χρήματος (*e-money, digital cash*) από το ψηφιακό χρήμα (*virtual currency*) βλ. Virtual Currency Schemes, October 2012, European Central Bank, 16, διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>.

¹⁰¹ Μεταξάκης, Μπιπκόιν κρυπτοχρήμα και κυβερνοέγκλημα, 2017, 35.

ρυθμισμένο από τις εποπτικές αρχές ως προς την έκδοση και τη λειτουργία του, σε αντίθεση με το «ηλεκτρονικό χρήμα» (υπό ευρεία και στενή έννοια) όπου, όπως κατωτέρω εκτενώς αναλύουμε, ρυθμίζεται κανονιστικά από τις προβλέψεις των νόμων 4021/2011 και ήδη 4537/2018.

Η δομή και λειτουργία του ψηφιακού χρήματος εκφεύγει του αντικειμένου της παρούσας ανάλυσης, καθότι έχει ιδιάζοντα χαρακτηριστικά που βασίζονται στις μηχανογραφικές και λογισμικές δομές πίσω από την έκδοση και κυκλοφορία του εν λόγω ψηφιακού νομίσματος¹⁰².

1.4. Το ηλεκτρονικό χρήμα υπό στενή έννοια

Ως «ηλεκτρονικό χρήμα» ορίζεται στο νόμο 4021/2011 «οποιαδήποτε νομισματική αξία αποθηκευμένη σε ηλεκτρονικό, συμπεριλαμβανομένου μαγνητικού, υπόθεμα, που εμφανίζεται ως απαίτηση έναντι του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος, η οποία έχει εκδοθεί κατόπιν παραλαβής χρηματικού ποσού για το σκοπό της πραγματοποίησης πράξεων πληρωμών όπως ορίζονται στο άρθρο 4 παρ. 5 του ν. [3862/2010](#) (Α' 113) και γίνεται δεκτή από άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα πέραν του εκδότη»¹⁰³.

Ήδη από το 1998, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στο πλαίσιο έκθεσης που συνέταξε αναφορικά με το ηλεκτρονικό χρήμα, το προσδιόρισε ως «ηλεκτρονική αποθήκευση αξίας σε τεχνικό μέσο, το οποίο λειτουργεί ως προπληρωμένο ανώνυμο (στον κομιστή) μέσο και το οποίο μπορεί να χρησιμοποιείται για την πραγματοποίηση πληρωμών προς φορείς άλλους, εκτός του εκδότη, χωρίς να είναι αναγκαία για τη συναλλαγή η ύπαρξη τραπεζικών λογαριασμών»¹⁰⁴.

Αρχικά, η προπληρωμένη χρηματική αξία που λαμβάνει τη μορφή ηλεκτρονικών χρηματικών μονάδων ενσωματώνεται σε ένα ηλεκτρονικό υπόθεμα, είτε μικροεπεξεργαστή που έχει ενσωματωθεί στην πλαστική κάρτα (hardware based) είτε σε μνήμη ηλεκτρονικού υπολογιστή (ηλεκτρονικό πορτοφόλι/'virtual wallet'/'software based')¹⁰⁵.

¹⁰² Για μία εκτενή ανάλυση της δομής και της λειτουργίας του ψηφιακού χρήματος βλ. *Basu/Basak*, The dawn of the digital currency era: a global analysis of Bitcoin and its implications in India, International Company and Commercial Law Review, 2017.

¹⁰³ Οι ρυθμίσεις αυτές του ν. 3862/2010 αντικαταστάθηκαν από το ταυτόριθμο άρθρο του ν. 4537/2018 (ΦΕΚ/Α' 84/15.05.2018).

¹⁰⁴ *European Central Bank*, Report on Electronic Money, 1998, 7· Σταθόπουλος, Σύγχρονες Τεχνικές των Χρηματικών Συναλλαγών, ΔΕΕΤ 1994, 130.

¹⁰⁵ *Μαλλέρου* (2007), 4· αξιοσημείωτη, σχετικώς, είναι η πρόβλεψη και διορατικότητα του Ευρωπαϊκού νομοθέτη να μην προσδιορίσει περιοριστικά τις μορφές τεχνολογικής υλοποίησης του ηλεκτρονικού χρήματος προκειμένου να μην παρεμποδίζεται μελλοντικά η καινοτομία· Βλ. στοιχ. 8 του Προοιμίου της Οδηγίας 2009/110/ΕΚ.

Επισημαίνεται ότι ως σκοπός της Οδηγίας 2009/110/ΕΚ που ενσωμάτωσε ο Έλληνας νομοθέτης με το νόμο 4021/2011 ορίζεται ο καθορισμός ενός *τεχνικά ουδέτερου ορισμού* του ηλεκτρονικού χρήματος που θα πρέπει να καλύπτει όλες τις περιπτώσεις στις οποίες ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών εκδίδει προπληρωμένη αποθηκευμένη αξία έναντι χρηματικών ποσών, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για σκοπούς πληρωμής επειδή είναι αποδεκτή από τρίτους ως πληρωμή¹⁰⁶.

Περαιτέρω, προβλέπονται οι κάτωθι εξαιρέσεις από τον ορισμό του «ηλεκτρονικού υπό στενή έννοια χρήματος»: (1) τα ειδικά προπληρωμένα μέσα, ήτοι ηλεκτρονικό χρήμα «περιορισμένου δικτύου», που χρησιμοποιούνται μόνο για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών σε συγκεκριμένο κατάστημα ή σε συγκεκριμένη αλυσίδα καταστημάτων ή για την αγορά περιορισμένου φάσματος αγαθών ή υπηρεσιών¹⁰⁷ και (2) πράξεις πληρωμής οι οποίες εκτελούνται μέσω τηλεπικοινωνιακής, ψηφιακής ή πληροφορικής συσκευής, κατά τις οποίες τα αγοραζόμενα αγαθά ή υπηρεσίες παραδίδονται και πρόκειται να χρησιμοποιηθούν μέσω τηλεπικοινωνιακής, ψηφιακής ή πληροφορικής συσκευής, εφόσον ο φορέας εκμετάλλευσης αυτής της συσκευής δεν ενεργεί μόνο ως μεσάζων μεταξύ του χρήστη υπηρεσιών πληρωμών και του προμηθευτή των αγαθών και υπηρεσιών¹⁰⁸.

Όπως διευκρινίζεται σχετικώς εκ μέρους της θεωρίας¹⁰⁹, στην έννοια του ηλεκτρονικού χρήματος δεν εμπίπτουν οι προπληρωμένες κάρτες μίας χρήσης (π.χ. τηλεφωνικές κάρτες) καθώς και προϊόντα τα οποία παρέχουν στους χρήστες τους τη δυνατότητα χρήσης ηλεκτρονικών μέσων για πρόσβαση στα παραδοσιακά μέσα πληρωμών (π.χ. για την πραγματοποίηση εμβασμάτων ή την πληρωμή οφειλών από κάρτες), τα αποκαλούμενα και ως «προϊόντα πρόσβασης» (access products), τα οποία η σύγχρονη θεωρία έχει εντάξει στον ορισμό των «υπό ευρεία έννοια ηλεκτρονικού χρήματος».

¹⁰⁶ Σκέψη 7 του Προοιμίου της Οδηγίας 2009/110/ΕΚ.

¹⁰⁷ *For instance, card-type electronic gift vouchers replacing paper-form ones as well as public transport or mobile phone prepaid payment cards ought, arguably, to be excluded from the Directive's ambit on account of the economic purpose of their issuance which is only ancillary to the provider's main business and hence does not merit regulation within the e-money framework, notwithstanding the fact that the electronic device used may be exactly the same as in the case of established types of e-money*, in Athanassiou/Mas-Guix, Electronic Money Institutions Current Trends, Regulatory Issues and Future Prospects, Legal Working Paper Series No 7 / July 2008, 18.

¹⁰⁸ Για μία εκτενή ανάλυση της εν λόγω εξαίρεσης βλ. *Μπρούμας*, Η Νομική Ρύθμιση των Υπηρεσιών Πληρωμών μέσω Κινητού Τηλεφώνου, ΔΙΜΕΕ 2011, 476.

¹⁰⁹ *Γκόρτσος*, Τραπεζικές υπηρεσίες και ηλεκτρονικό χρήμα μέσω του διαδικτύου «Internet», ΣΕΕ, 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου, 1998, 260.

Ειδικότερα, όπως αναφέρεται στην ίδια την Οδηγία 2009/110/EK, εκφεύγει το πεδίου εφαρμογής της η νομισματική αξία που είναι αποθηκευμένη σε ειδικά προπληρωμένα μέσα που έχουν σχεδιασθεί για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων αναγκών, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν «σε περιορισμένη κλίμακα μόνο»· με την έννοια αυτή εννοείται ότι τα προπληρωμένα αυτά μέσα είτε επιτρέπουν στον κάτοχο ηλεκτρονικού χρήματος να αγοράζει αγαθά ή υπηρεσίες αποκλειστικά στην επαγγελματική στέγη του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος ή εντός περιορισμένου, και πάλι, δικτύου παρόχων υπηρεσιών που έχουν συνάψει απευθείας εμπορική συμφωνία με κάποιον επαγγελματία εκδότη, είτε ότι το «περιορισμένο» συνίσταται στο ότι μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο για την απόκτηση περιορισμένου φάσματος αγαθών ή υπηρεσιών. Εξειδικεύοντας περαιτέρω την έννοια αυτή του «προπληρωμένου μέσου περιορισμένου δικτύου», η Οδηγία αναφέρει ότι πρόκειται περί τέτοιου:

«όταν μπορεί να χρησιμοποιείται μόνο για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών σε συγκεκριμένο κατάστημα ή σε συγκεκριμένη αλυσίδα καταστημάτων ή για την αγορά περιορισμένου φάσματος αγαθών ή υπηρεσιών, ανεξάρτητα από το που βρίσκεται το σημείο πώλησης. Στα μέσα αυτά θα μπορούσαν να περιληφθούν οι κάρτες που εκδίδουν διάφορα καταστήματα, οι κάρτες για την πληρωμή των καυσίμων, οι κάρτες μέλους, οι κάρτες για τις δημόσιες συγκοινωνίες, τα δελτία σίτισης ή δελτία για υπηρεσίες (δελτία παιδικής μέριμνας, δελτία κοινωνικής μέριμνας ή συστήματα δελτίων για υπηρεσίες με τα οποία επιδοτείται η απασχόληση προσωπικού για την εκτέλεση καθηκόντων νοικοκυριού όπως καθαρισμός, σιδέρωμα ή κηπουρική), τα οποία ενίοτε υπόκεινται σε ειδικό νομικό πλαίσιο για τη φορολογία και την εργασία με προορισμό την προώθηση της χρήσης τέτοιων μέσων για την υλοποίηση των στόχων που ορίζονται στην κοινωνική νομοθεσία».

Έτσι, στην περίπτωση που ένα τέτοιο μέσο ειδικού σκοπού εξελίσσεται σε μέσο γενικού σκοπού, η εξαίρεσή του από το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 2009/110/EK δεν θα πρέπει πλέον να ισχύει· ενώ, περαιτέρω, δεν πρέπει να εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας ούτε τα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιούνται για αγορές σε καταστήματα εμπόρων οι οποίοι περιλαμβάνονται σε συγκεκριμένους καταλόγους, καθώς τα μέσα αυτά σχεδιάζονται ειδικά για ένα δίκτυο παρόχων υπηρεσιών που διαρκώς μεγαλώνει.

Με την αναφορά ότι τα κεφαλαία μετατρέπονται ή ανταλλάσσονται με ηλεκτρονικές νομισματικές μονάδες¹¹⁰ οι οποίες αντιστοιχούν στην αξία του φυσικού – αυτούσιου χρήματος, σημειώνονται τα ακόλουθα:

Θα πρέπει να διασφαλιστεί ότι οι εκδότες δεν εκδίδουν χρήμα πάνω από την ονομαστική αξία του χρήματος σε νόμιμη κυκλοφορία που δίδει ο κάτοχος – πελάτης κατά τη στιγμή της συναλλαγής για την απόκτησης της προπληρωμένης κάρτας, καθότι έτσι δημιουργούνται κίνδυνοι στην νομισματική πολιτική και πληθωριστικές τάσεις στην οικονομία από την μη αντιστοιχία της αξίας έκδοσης και φόρτισης ή/και εξαργύρωσης ηλεκτρονικού χρήματος¹¹¹ καθώς και από κινδύνους χορήγησης ανεξέλεγκτης πίστωσης. Για το λόγο αυτό θα πρέπει οι ηλεκτρονικές νομισματικές μονάδες να αντιστοιχούν στην ονομαστική αξία των κεφαλαίων που έδωσε ο πελάτης και εισέπραξε ο εκδότης και αντίστοιχα η εξαργύρωση των ηλεκτρονικών νομισματικών μονάδων θα πρέπει να αντιστοιχεί ακριβώς με το ισόποσο της χρηματικής αξίας που θα λάβει. Η υποχρέωση αυτή αναφέρεται ρητά στο άρθρο 21 παράγραφος 2 του νόμου 4021/2011, όπου προβλέπεται η εξαργύρωση της ονομαστικής αξίας με τη νομισματική αξία του ηλεκτρονικού χρήματος.

Η Οδηγία 2009/110/EK και ο νόμος 4021/2011 που ενσωμάτωσε αυτή αναφέρουν ρητά και με σαφήνεια ότι τα ποσά τα οποία καταβάλλει είτε με μετρητά είτε μέσω διενέργειας ηλεκτρονικών πληρωμών από τραπεζικό λογαριασμό που διατηρεί ο κάτοχος δεν θεωρούνται καταθέσεις ή άλλα επιστρεπτέα κεφάλαια.

Διχογνωμία έχει ανακύψει αναφορικά με το αν η «απαίτηση έναντι του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος» από κεφάλαια που έχει καταβάλει ο κάτοχος συνιστά μορφή κατάθεσης ή άλλων επιστρεπτέων κεφαλαίων, δραστηριότητα που επιτρέπεται να παρέχουν μόνο τα πιστωτικά ιδρύματα. Έχει υποστηριχθεί πως σε περίπτωση που οι ηλεκτρονικές νομισματικές μονάδες που έχει λάβει ο κάτοχος αποθηκεύονται σε λογαριασμό που εξυπηρετεί άλλες λειτουργίες, μεταξύ αυτών, και τη μη διενέργεια πράξεων πληρωμών, τότε αυτό αποτελεί ένδειξη ότι η εν λόγω διάθεση των κεφαλαίων συνιστά κατάθεση από την πλευρά του πελάτη προς τον εκδότη.

Περαιτέρω, βασική ένδειξη ότι η καταβολή των κεφαλαίων στον εκδότη δε δύναται να συνιστά κατάθεση (με την έννοια που προσδίδεται στην σχετική νομοθεσία για τις δραστηριότητες των πιστωτικών ιδρυμάτων) είναι ο χρόνος παραμονής – φύλαξης

¹¹⁰ Για το ζήτημα της συμβατικής σχέσης εκδότη-κάτοχου, βλ. κατωτέρω στο οικείο Κεφάλαιο.

¹¹¹ *Μαλλέρου* (2007), 54· *Athanassiou/Mas-Guix*, *Electronic Money Institutions Current Trends, Regulatory Issues and Future Prospects*, Legal Working Paper Series No 7 / July 2008, 20.

των κεφαλαίων έως τη ρευστοποίηση των ηλεκτρονικών νομισματικών μονάδων. Δεδομένου ότι τα χρήματα ανταλλάσσονται άμεσα με ηλεκτρονικές νομισματικές μονάδες έχει κριθεί ότι δεν συνιστούν μορφή κατάθεσης ή παρακαταθήκης κεφαλαίων τα εισπραχθέντα κεφάλαια.

Κρίσιμη έχει υπάρξει στο παρελθόν ωστόσο νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹¹², το οποίο έχει αποφανθεί ότι στην έννοια των «*άλλων επιστρεπτέων κεφαλαίων*» περιλαμβάνονται όχι μόνο τα χρηματοοικονομικά προϊόντα αλλά και εκείνα τα προϊόντα τα οποία αποτελούν αντικείμενο συμβάσεως προβλέπουσας την επιστροφή των καταβληθέντων κεφαλαίων. Κάθε λήψη χρηματικών ποσών από τον εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος δύναται με βάση την ευρεία αυτή ερμηνεία στην οποία προέβη το ΔΕΕ να συνιστά αποδοχή κεφαλαίων.

Σημασία σχετικώς έχει ο χαρακτηρισμός των κεφαλαίων ως καταθέσεων, κυρίως, για την περίπτωση της τοκοφορίας των κεφαλαίων αυτών για το χρονικό διάστημα έως την εξαργύρωση τους από τον κάτοχο καθώς και για την προστασία των καταθετών σε περίπτωση πτώχευσης του εκδότη¹¹³. Ο ενωσιακός νομοθέτης θέλοντας να άρει κάθε αμφιβολία σχετική έχει απαγορεύσει ρητώς την απόδοση ή επιβολή τόκων στον πελάτη για τα κεφάλαια που εισπράττει ο εκδότης και έχει επιβάλει στους εκδότες ηλεκτρονικού χρήματος αυστηρές απαιτήσεις κεφαλαιακής επάρκειας και πρόληψης προκειμένου να έχουν διαθέσιμα κεφάλαια για να εξαργυρώνουν τις ηλεκτρονικές νομισματικές μονάδες, κατ' απαίτηση του κατόχου ή του εμπόρου, όπως αντιστοίχως συμβαίνει και με τις καταθέσεις που φυλάσσουν τα πιστωτικά ιδρύματα. Με τη ρύθμιση αυτή ο νομοθέτης προσπαθεί να επιτύχει την σύγκλιση του ηλεκτρονικού χρήματος με του χρήματος σε αυτούσια μορφή, ως υποκατάστατο του.

2. Η περίπτωση των «προπληρωμένων καρτών»

Οι προπληρωμένες κάρτες οι οποίες διαθέτουν αποθηκευμένη ηλεκτρονική νομισματική αξία και δεν είναι «περιορισμένου δικτύου», εμπίπτουν στην έννοια του ηλεκτρονικού χρήματος εν στενή έννοια, όπως προβλέπεται στο νόμο 4021/2011.

Οι προπληρωμένες κάρτες είναι πλαστικό χρήμα (εφόσον είναι αποτυπωμένες σε φυσική/υλική μορφή – *'hardware based card'*), αφού ο κάτοχος της εν λόγω κάρτας προκειμένου να πραγματοποιήσει μία συναλλαγή χρειάζεται να χρησιμοποιήσει το

¹¹² ΔΕΚ, Απόφαση της 11.2.1999, Υπόθεση C-366/97, *Massimo Romanelli, Paolo Romanelli*, ECLI:EU:C:1999:71.

¹¹³ European Monetary Institute, Report on the Council of the European Monetary Institute on Prepaid Cards, May 1994, 7-8.

πλαστικό υπόθεμα της κάρτας στην κατάλληλη τερματική συσκευή ή τον υπολογιστή που διαθέτει ο έμπορος/προμηθευτής στο κατάστημα του για τη διενέργεια συναλλαγών με κάρτες.

Οι επαναφορτιζόμενες προπληρωμένες κάρτες πολλαπλών χρήσεων έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε να εμπίπτουν στην έννοια του ηλεκτρονικού χρήματος του νόμου 4021/2011 με τρία βασικά χαρακτηριστικά: *Πρώτον*, είναι προπληρωμένα μέσα, δηλαδή ο κάτοχος έχει καταβάλει την αξία τους σε χρήμα στον εκδότη προτού προβεί σε οποιαδήποτε συναλλαγή ή ανταλλαγή με ηλεκτρονική χρηματική αξία· *δεύτερον*, είναι μέσο αποθήκευσης της αντίστοιχης χρηματικής αξίας, όπως δε αναφέρεται στην θεωρία¹¹⁴, δεν αποθηκεύονται δηλώσεις βούλησης ή εντολές, αλλά αυτούσιες χρηματικές ηλεκτρονικές μονάδες· *τρίτον*, έχει τη δυνατότητα πολλαπλών χρήσεων, ήτοι από πλείονες προμηθευτές πλην του εκδότη.

Στα χαρακτηριστικά των έξυπνων καρτών¹¹⁵ συγκατατάσσεται η δυνατότητά τους να αποθηκεύουν χρήμα ορισμένου ποσού και να καθιστούν περιττή οποιαδήποτε αναφορά σε τραπεζικό λογαριασμό ή σε μεταφορά κεφαλαίων που πρέπει να ακολουθηθεί ή που διεκπεραιώνεται άμεσα με την χρήση της κάρτας. Ο κάτοχος της είτε έχει πληρώσει εκ των προτέρων το αποθηκευμένο σε αυτήν κεφάλαιο είτε το αντλεί ηλεκτρονικά από τους τραπεζικούς λογαριασμούς του και το ενυποθηκεύει κάθε φορά που κρίνει ότι αυτό απαιτείται, πάντως, πριν την πληρωμή στην οποία είναι να προβεί (*προπληρωμένη κάρτα*, ή αλλιώς *κάρτα πρότερης πληρωμής*).

Ωστόσο, αυτό δεν είναι το χαρακτηριστικό όλων των έξυπνων καρτών αλλά μόνο εκείνων των έξυπνων καρτών που δε συνδέονται με τραπεζικό λογαριασμό στον οποίο ή από τον οποίο δίδονται εντολές από τον κάτοχο προκειμένου να ολοκληρωθούν πληρωμές (όπως στην περίπτωση της χρεωστικής ή πιστωτικής κάρτας). Στην ουσία δηλαδή είναι το χαρακτηριστικό των έξυπνων επαναφορτιζόμενων προπληρωμένων καρτών που λειτουργούν ως ηλεκτρονικό χρήμα υπό στενή έννοια. Εάν οι προπληρωμένες κάρτες συνδέονται με λογαριασμό που τηρεί ο πελάτης στον εκδότη, τότε δε γίνεται λόγος για αποθηκευμένες νομισματικές μονάδες στην κάρτα, συνεπώς, ελλείπει ένα εκ των εννοιολογικών στοιχείων του ορισμού του νόμου 4021/2011¹¹⁶.

¹¹⁴ Μαλλέρου (2007), 7.

¹¹⁵ Τσίρου (2007), 31.

¹¹⁶ Βλ. Μαλλέρου (2007), 12.

2.1. Διάκριση μεταξύ προπληρωμένης και πιστωτικής κάρτας¹¹⁷

Από τις ανωτέρω αναλύσεις, παρατηρεί κανείς ότι οι πιστωτικές και χρεωστικές κάρτες δεν εμπίπτουν στην έννοια του ηλεκτρονικού χρήματος υπό στενή έννοια ούτε στο πεδίο εφαρμογής του νόμου 4021/2011, αφού ο ορισμός κατά κανόνα αναφέρεται σε αποθηκευμένη νομισματική αξία στο ίδιο το τεχνικό μέσο, το οποίο λειτουργεί ως προπληρωμένο ανώνυμο μέσο (στον κομιστή) και το οποίο μπορεί να χρησιμοποιείται για την πραγματοποίηση πληρωμών προς φορείς άλλους πέραν του εκδότη *χωρίς να είναι αναγκαία για τη συναλλαγή η ύπαρξη τραπεζικών λογαριασμών*¹¹⁸.

Σύμφωνα με τον ορισμό του ηλεκτρονικού χρήματος υπό στενή έννοια του νόμου 4021/2011, απαραίτητο εννοιολογικό στοιχείο για την έκδοση αυτού είναι η *προπληρωμή* είτε φυσικού χρήματος με τη μορφή μετρητών στον εκδότη είτε μέσω της μεταφοράς κεφαλαίων από τραπεζικό λογαριασμό του πελάτη σε τραπεζικό λογαριασμό του εκδότη.

Στην περίπτωση των προπληρωμένων καρτών πρώτα καταβάλλει ο πελάτης στον εκδότη την χρηματική αξία (monetary value) και μετά ο εκδότης, με την λήψη της συγκεκριμένης χρηματικής αξίας, διαθέτει στον κάτοχο της προπληρωμένης κάρτας ηλεκτρονικές νομισματικές μονάδες ισόποσης ονομαστικής αξίας (*'face value'*). Έχει χαρακτηριστεί ως μέσο *πρότερης πληρωμής*.

Αντίθετα, στην περίπτωση των πιστωτικών καρτών, όπως έχουμε ήδη αναφέρει σε άλλο σημείο της παρούσας ανάλυσης, ο πελάτης του πιστωτικού ιδρύματος αγοράζει αγαθά με πίστωση χρημάτων που θέτει στη διάθεση του το πιστωτικό ίδρυμα και την οποία χρηματική ενοχή αναλαμβάνει να εκπληρώσει σε μεταγενέστερο χρονικό διάστημα έναντι του πιστωτικού ιδρύματος (δελτίο *ύστερης πληρωμής*)¹¹⁹. Η έκδοση πιστωτικής κάρτας συνοδεύεται από την σύναψη σχετικής σύμβασης ανοίγματος πίστωσης ή και ανακυκλούμενης πίστωσης με το άνοιγμα σχετικού τραπεζικού λογαριασμού¹²⁰. Το πιστωτικό δελτίο δεν αποτελεί χρηματικό ποσό αλλά κατ' ουσίαν μία μορφή ανοικτού λογαριασμού¹²¹.

¹¹⁷ Για τη νομική φύση της πιστωτικής κάρτας βλ. *Τσίρου* (2007), 107.

¹¹⁸ <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/emoneyen.pdf> PAGE 7.

¹¹⁹ *Σταθόπουλος*, Σύγχρονες τεχνικές των χρηματικών συναλλαγών: επισκόπηση – αποτίμηση – προτάσεις, ΔΕΕΤ 1994, 128 επ.

¹²⁰ *Srivastana/Simpson/Moffatt/Rowell/Foster*, Compliance Officer Bulletin - Financial Crime Update, 147/17, Thomson Reuters (Professional), 2017, in http://www.bakermckenzie.com//media/files/insight/publications/2017/06/br_fsr_complianceofficerbulletin_june2017.pdf.

¹²¹ *Τσίρου* (2007), 8.

Όπως υποστηρίζεται από ορισμένους θεωρητικούς, η πιστωτική κάρτα είναι ιδιότυπο *χρήμα εν στενή εννοία*¹²² (προσοχή: *χρήμα εν στενή εννοία* – όχι ηλεκτρονικό *χρήμα εν στενή εννοία*, σύμφωνα με τον ορισμό του ν. 4021/2011), καθότι λόγω της σύμβασης μεταξύ του εκδότη και της συμβεβλημένης επιχείρησης, η τελευταία είναι υποχρεωμένη να δεχθεί την πληρωμή με πιστωτική κάρτα, αρκεί ο κάτοχος της κάρτας να επιδείξει αυτήν και να υπογράψει το εκτύπωμα.

Αντίστοιχα, όπως αναλύουμε και κατωτέρω στις συμβατικές σχέσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών στην έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος υπό στενή έννοια, ο έμπορος είναι υποχρεωμένος να δεχθεί την καταβολή της χρηματικής ενοχής του οφειλέτη με το προϊόν ηλεκτρονικού χρήματος (προπληρωμένης κάρτας), αφού έχει αναλάβει αφενός την υποχρέωση αυτή συμβατικά έναντι του εκδότη, ενώ αφετέρου με την ένταξη του στο δίκτυο του εκδότη (όπως αυτό το δίκτυο γνωστοποιείται στους καταναλωτές – κατόχους κάρτας ή/και διαφημίζεται από τον ίδιο τον έμπορο για να προσελκύσει πελάτες) δημιουργείται και στον κάτοχο η πεποίθηση ότι θα μπορεί να χρησιμοποιήσει το συγκεκριμένο προϊόν ηλεκτρονικού χρήματος για την εκπλήρωση των χρηματικών του υποχρεώσεων έναντι του δανειστή.

Ομοιότητα μεταξύ της προπληρωμένης κάρτας και της πιστωτικής κάρτας φαίνεται να υπάρχει στο βαθμό όπου μέσω του πιστωτικού δελτίου δίδεται εντολή στον εκδότη αυτής από τον κάτοχο να καταβάλει το τίμημα στον έμπορο, ο οποίος μέσω του εκτυπώματος που έχει υπογράψει ο κάτοχος δίδοντας τη σχετική εντολή στον εκδότη θα δύναται να το προσκομίσει προκειμένου να απαιτήσει από αυτόν την καταβολή για το αναληφθέν από τον κάτοχο χρέος. Στην περίπτωση της προπληρωμένης κάρτας, ο έμπορος αντίστοιχα δύναται να ρευστοποιήσει σε νομισματική αξία τις χρηματικές ηλεκτρονικές μονάδες σε μεταγενέστερο χρονικό διάστημα, κατόπιν σχετικού αιτήματος προς τον εκδότη.

Εδώ, ωστόσο, δεν θα πρέπει να δημιουργείται σύγχυση. Αν θεωρήσουμε ότι οι ηλεκτρονικές χρηματικές μονάδες είναι *χρήμα* και όχι πληροφορίες ή εντολές που περιλαμβάνονται στο υπόθεμα¹²³, τότε, όπως αναλύουμε κατωτέρω, επέρχεται απόσβεση της οφειλής του κατόχου εκείνη τη στιγμή όπου ολοκληρώνεται η συναλλαγή και δεν αναλαμβάνει ο εκδότης το χρέος του κατόχου έναντι του εμπόρου. Εξ άλλου, ο έμπορος δύναται να χρησιμοποιήσει της ηλεκτρονικές μονάδες για

¹²² Καλλιμόπουλος (1993²), 68 επ.

¹²³ Βλ. σχετικό σχόλιο της Μαλλέρου (2007), 164 υποσημ. 384, με παραπομπή στον Χριστοδούλου, Χρηματική Ενοχή ενόψει των Κανονισμών για το Ευρώ, 1999, 75 επ., όπου αναφέρει ότι αποθηκεύει πληροφορίες, στην προκείμενη περίπτωση δηλώσεις βούλησης που απαιτούνται για την σύσταση, είσπραξη, μεταβίβαση και εν γένει εκποίησης των σχετικών απαιτήσεων κατά της εκδότριας τράπεζας ή κατά οποιουδήποτε άλλου φορέα.

περαιτέρω αγορές, όπως και το χρήμα, δυνητικά δε και να το εξαργυρώσει – ανταλλάξει εφόσον επιθυμεί να λάβει νομισματικές μονάδες σε υλικό φορέα.

Διαφορετικά, αν θεωρήσουμε στην περίπτωση των προπληρωμένων καρτών ότι είναι ενσωματωμένες και αποθηκεύονται μόνο δηλώσεις βούλησης¹²⁴, όπως συμβαίνει δηλαδή και στις χρεωστικές ή πιστωτικές κάρτες αναφορικά με τις πληροφορίες ή εντολές, τότε θα παρατηρείται το εξής σχήμα: Αφ' ενός, η σχέση εκδότη – κατόχου θα προσομοιάζει σε δεσμευμένη κατάθεση και, συνεπώς, η κάρτα θα λειτουργεί ως ηλεκτρονικό έγγραφο που θα αποδεικνύει την ύπαρξη μίας ενοχικής σχέσης μεταξύ εκδότη – κατόχου· αφ' ετέρου, ως προς τη σχέση εμπόρου και εκδότη, η κάρτα θα αποδεικνύει μέσω των μονάδων (πληροφοριών) που καταχωρούνται και διαβάζονται ηλεκτρονικά ότι υφίσταται απαίτηση του εμπόρου κατά του εκδότη. Στην περίπτωση, δηλαδή αυτή, η προπληρωμένη κάρτα ομοιάζει με τις λοιπές κάρτες και το εν γένει λογιστικό χρήμα, αφού αποτελεί χρήμα – απαίτηση¹²⁵.

Σθεναρός αντίλογος στην άποψη αυτή δύναται να βρει έρεισμα στο λειτουργικό σκοπό του ηλεκτρονικού χρήματος υπό στενή έννοια που είναι η εξομοίωση του με μετρητά και η άμεση απόσβεση των χρηματικών ενοχών, γεγονός που επιχειρηματολογεί υπέρ του ότι δεν είναι εφικτό να δεχτούμε μία τέτοια άποψη που μετατρέπει την προπληρωμένη κάρτα σε μέσο ύστερης πληρωμής, εξαρτώντας την απόσβεση της χρηματικής ενοχής του κατόχου από την πληρωμή/ρευστοποίηση του εκδότη¹²⁶.

3. Η διαδικασία έκδοσης ηλεκτρονικού χρήματος

3.1. Εκδότες ηλεκτρονικού χρήματος

Εκδότες ηλεκτρονικού χρήματος μπορούν να είναι, σύμφωνα με το άρθρο 11 παράγραφος 1 του νόμου 4021/2011, πέντε κατηγορίες προσώπων:

α) τα πιστωτικά ιδρύματα, όπως αυτά προβλέπονται στο νόμο 4261/2014¹²⁷ περιλαμβανομένων των εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης υποκαταστημάτων

¹²⁴ Χριστοδούλου (1999), 76.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ Μαλλέρου (2007), 101, η οποία απορρίπτει την απόσβεση της ενοχής υπό την αίρεση της ρευστοποίησης των χρηματικών ηλεκτρονικών μονάδων από τον εκδότη.

¹²⁷ Στο εν λόγω άρθρο του νόμου 4021/2011 γίνεται παραπομπή στον προϊσχύσαντα νόμο 3601/2007 για την ανάληψη δραστηριοτήτων από πιστωτικά ιδρύματα. Ήδη με το άρθρο 166 παράγραφοι 1 και 2 Ν.4261/2014 (ΦΕΚ/Α/107/ 5.5.2014) προβλέπεται ότι από τη δημοσίευση του νόμου 4261/2014 καταργείται ο ν. 3601/2007 (ΦΕΚ/Α/178/1.8.2007) και οποιαδήποτε υφιστάμενη αναφορά στον νόμο 3601/2007 θα νοείται ως αναφορά στο νόμο 4261/2014.

πιστωτικών ιδρυμάτων με έδρα εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, **β)** τα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος, κατά την έννοια της περίπτωσης 3 του άρθρου 10, συμπεριλαμβανομένων, σύμφωνα με το άρθρο 18, των εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης υποκαταστημάτων ιδρυμάτων ηλεκτρονικού χρήματος με έδρα εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

γ) τα γραφεία ταχυδρομικών επιταγών τα οποία εξουσιοδοτούνται, βάσει της εθνικής νομοθεσίας, να εκδίδουν ηλεκτρονικό χρήμα,

δ) η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες, όταν δεν ενεργούν υπό την ιδιότητά τους ως νομισματικών ή άλλων δημόσιων αρχών,

ε) τα κράτη - μέλη ή οι περιφερειακές ή τοπικές αρχές τους όταν ενεργούν υπό την ιδιότητά τους ως δημόσιων αρχών.

Όπως επισημάνθηκε και σε προηγούμενο μέρος, ως «*ίδρυμα ηλεκτρονικού χρήματος*» ορίζεται το νομικό πρόσωπο εκείνο που έχει λάβει άδεια έκδοσης ηλεκτρονικού χρήματος, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που θέτει σχετικώς ο νόμος 4021/2011 στα άρθρα 12 έως και 19, κατόπιν αξιολόγησης που διενεργεί η αρμόδια εποπτική αρχή, ήτοι η Τράπεζα της Ελλάδος.

Ειδικότερα, για την διασφάλιση των συναλλαγών μέσω των ηλεκτρονικών συστημάτων πληρωμών και την διατήρηση της εμπιστοσύνης των καταναλωτών στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, οι εκδότες ηλεκτρονικού χρήματος οφείλουν να πληρούν τις ελάχιστες προϋποθέσεις κεφαλαιακής επάρκειας, ρευστότητας, διαφάνειας, τεχνικών ασφαλείας και συνετούς διαχείρισης που προβλέπονται στο νόμο (άρθρ. 15 παρ. 1 του νόμου που παραπέμπει στα άρθρα 5 παρ. 1, 11 έως 17, 20 παρ. 1-4, 22, 22 και 24 έως 30 του ν. 4537/2018) καθώς και στις κανονιστικές πράξεις που εκδίδει η Τράπεζα της Ελλάδος βάσει ειδικής νομοθετικής εξουσιοδότησης (Πράξη Εκτελεστικής Επιτροπής 33/19.12.2013)¹²⁸.

Στην περίπτωση των ιδρυμάτων ηλεκτρονικού χρήματος, το πεδίο δραστηριοποίησης τους περιορίζεται στην έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος ή/και στην παροχή υπηρεσιών πληρωμών (εφόσον έχουν υποβάλει αίτημα αδειοδότησης στην αρμόδια εποπτική αρχή για τη δραστηριότητα αυτή) καθώς και σε συναφείς επικουρικές υπηρεσίες, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 16 παράγραφος 1 του νόμου (*'hybrid businesses'*)· ανάλογα με τις δραστηριότητες για τις οποίες τελικώς το ίδρυμα ηλεκτρονικού χρήματος θα λάβει άδεια θα διαμορφωθούν

¹²⁸ Προσβάσιμη στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

http://www.bankofgreece.gr/BogDocumentPEE/%CE%A0%CE%95%CE%95_33_19_12_2013.pdf.

αντίστοιχα οι κεφαλαιακές απαιτήσεις του καθώς και ο επιχειρηματικός προγραμματισμός που θα υποβάλει προς αξιολόγηση στην Τράπεζα της Ελλάδος για την λήψη της απαραίτητης άδειας λειτουργίας.

Δεδομένου ότι τα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος δε δύνανται να δέχονται καταθέσεις, επιστρεπτέα κεφάλαια ούτε να παρέχουν πιστώσεις εκ των κεφαλαίων που λαμβάνουν από τους πελάτες για την έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος, σύμφωνα με την ρητή απαγόρευση της παραγράφου 2 του άρθρου 16 του νόμου, καθώς και να εισπράττουν ή να αποδίδουν τόκους, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 22 του νόμου, οι απαιτήσεις για την αδειοδότηση και την προληπτική εποπτεία τους είναι πιο «ελαστικές» σε σχέση με τις απαιτήσεις που προβλέπονται νομοθετικά για τα πιστωτικά ιδρύματα· τα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος δε δύνανται (υποθετικά) να δημιουργήσουν κλυδωνισμούς στη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος, σε περίπτωση πιστωτικού ή άλλου γεγονότος, εξίσου σοβαρών με αυτών των πιστωτικών ιδρυμάτων και, ως εκ τούτου, δεν έχουν τόσο αυξημένους λειτουργικούς και χρηματοοικονομικούς κινδύνους¹²⁹.

Παράλληλα, προκειμένου να υφίστανται στην αγορά ίσοι όροι ανταγωνισμού μεταξύ των παρόχων υπηρεσιών πληρωμών ως προς την έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος, ο νομοθέτης επιβάλλει στα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος εξίσου αυξημένες απαιτήσεις με τους προβλεπόμενους για τα πιστωτικά ιδρύματα αναφορικά με τη διασφάλιση των χρημάτων που εισπράττει από τους πελάτες στο πλαίσιο έκδοσης ηλεκτρονικού χρήματος. Ειδικότερα, ο νομοθέτης απαιτεί από το ίδρυμα ηλεκτρονικού χρήματος να επενδύει τα χρήματα τα οποία λαμβάνει από την διάθεση ηλεκτρονικού χρήματος σε πελάτες αποκλειστικά σε χαμηλού κινδύνου επενδύσεις με υψηλή ρευστότητα και έως ένα συγκεκριμένο ανώτατο όριο προκειμένου να μην τίθεται σε κίνδυνο η κεφαλαιακή επάρκεια του ιδρύματος ηλεκτρονικού χρήματος αλλά και προκειμένου να έχουν οι πελάτες την διασφάλιση ότι θα δύνανται να αξιοποιήσουν το ηλεκτρονικό χρήμα ή και να το εξαργυρώσουν με φυσικό χρήμα ανά πάσα στιγμή¹³⁰ (άρθρο 20 του ν. 4537/2018).

Τα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος δύνανται να εξαργυρώνουν και να διανέμουν ηλεκτρονικό χρήμα μέσω αντιπροσώπων, οι οποίοι δρουν στο όνομα και για λογαριασμό του αδειοδοτημένου ιδρύματος και οι οποίοι πιστοποιούνται από την

¹²⁹ Προοίμιο 13 της Οδηγίας 2009/110/ΕΚ.

¹³⁰ Η πρόθεση του νομοθέτη καθίσταται πρόδηλη στην αιτιολογική έκθεση του Νόμου αναφορικά με τη διασφάλιση των ποσών που διακρατούν τα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος σε ασφαλή στοιχεία ενεργητικού χαμηλού κινδύνου. Αντίστοιχη πρόθεση έχει εκφράσει και ο Ευρωπαϊός νομοθέτης στο προοίμιο 13 της Οδηγίας.

Τράπεζα της Ελλάδος κατόπιν της διαδικασίας αξιολόγησης που προβλέπεται στο άρθρο 20 του νόμου 4537/2018 και την ΠΕΕ 33/19.12.2013, με την καταχώρηση τους στο δημόσιο μητρώο που τηρεί η Τράπεζα της Ελλάδος στο διαδικτυακό της ιστότοπο¹³¹. Ωστόσο, όπως διευκρινίζεται στην αιτιολογική έκθεση του Νόμου, μόνο το ίδρυμα ηλεκτρονικού χρήματος δύναται να εκδίδει ηλεκτρονικό χρήμα, χωρίς να μπορεί να εξουσιοδοτήσει ή να αναθέσει την εν λόγω δραστηριότητα σε αντιπροσώπους του ή σε οποιοδήποτε άλλο φυσικό ή νομικό πρόσωπο· το ίδρυμα ηλεκτρονικού χρήματος έχει τη δυνατότητα να διανέμει προϊόντα ηλεκτρονικού χρήματος ή/και να εξαργυρώνει ή/και να τροφοδοτεί («φορτίζει» όπως έχει καθιερωθεί στην αγορά ο όρος) ηλεκτρονικό χρήμα μέσω του δικτύου πιστοποιημένων αντιπροσώπων του¹³².

Τα πιστωτικά ιδρύματα που έχουν αδειοδοτηθεί και υπόκεινται στην προληπτική εποπτεία της Τράπεζας της Ελλάδος και του Ενιαίου Μηχανισμού Εποπτείας Τραπεζών, δυνάμει του νόμου 4621/2014, δύνανται να εκδίδουν ηλεκτρονικό χρήμα και, ως προς τη δραστηριότητα τους αυτή, υπόκεινται στο νομοθετικό καθεστώς και τις ειδικότερες προβλέψεις του νόμου 4021/2011.

Τέλος, ο νόμος 4021/2011 προβλέπει στο άρθρο 19 ορισμένες εξαιρέσεις στην έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος από πρόσωπα που δεν προβλέπονται στο κλειστό αριθμό παρόχων υπηρεσιών πληρωμών του άρθρου 11, αναφορικά με την έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος από τα πρόσωπα αυτά σε πολύ μικρό αριθμό κυκλοφορίας ή σε περιορισμένο κύκλο επιχειρήσεων όπου γίνεται το ηλεκτρονικό χρήμα αποδεκτό, κατά την διακριτική ευχέρεια και έγκριση της Τράπεζας της Ελλάδος.

¹³¹ <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Supervision/SupervisedInstitutions/default.aspx>.

¹³² Σελ. 8 της αιτιολογικής έκθεσης του νόμου 4021/2011, όπως αυτή είναι διαδικτυακά διαθέσιμη στον κάτωθι σύνδεσμο: <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/e-pistop-eis1.pdf>.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διάκριση που προβλέπεται στην αντίστοιχη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου για την έκδοση και αδειοδότηση ιδρυμάτων ηλεκτρονικού χρήματος, που ενσωματώνει την Οδηγία, μεταξύ *'distributors'* και *'agents'*, διάκριση η οποία δεν προβλέπεται στην ελληνική έννομη τάξη ή δεν έχει εξειδικευθεί στον ίδιο βαθμό. Έτσι, ενώ τους *'agents'* η αντίστοιχη εποπτική αρχή τους αναρτά στο δημόσιο μητρώο αδειοδοτημένων ιδρυμάτων ηλεκτρονικού χρήματος, για τους *'distributors'* δεν υπάρχει σχετική απαίτηση. Οι *'distributors'* δύνανται να τροφοδοτούν/φορτίζουν το προϊόν ηλεκτρονικού χρήματος με τις ηλεκτρονικές νομισματικές μονάδες ή/και ρευστοποιούν αυτές με χρήμα στο φυσικό κόσμο ή έστω μέσω σημεία σε τραπεζικό λογαριασμό ενώ ως *'agents'* προβλέπει τα πιστοποιημένα φυσικά σημεία του εκδότη τα οποία διενεργούν ηλεκτρονικές υπηρεσίες· βλ. σχετικώς σε *Srivastana/Simpson/Moffatt/Rowell/Foster, Compliance Officer Bulletin - Financial Crime Update, 147/17, Thomson Reuters (Professional), 2017 in* http://www.bakermckenzie.com//media/files/insight/publications/2017/06/br_fsr_complianceofficerbulletin_june2017.pdf.

3.2. Έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος σε συνεργασία με επιχειρήσεις ('co-branding')

Ευρέως διαδεδομένη είναι στις μέρες μας η συνεργασία επιχειρήσεων με εκδότες ηλεκτρονικού χρήματος (όπως αυτοί αναφέρονται ανωτέρω, ανεξαρτήτως του αν πρόκειται για πιστωτικό ίδρυμα ή ίδρυμα ηλεκτρονικού χρήματος), προκειμένου να προωθήσουν από κοινού στο καταναλωτικό κοινό ο εκδότης αφενός προϊόντα ηλεκτρονικού χρήματος στα εμπορικά καταστήματα της συμβεβλημένης επιχείρησης αφετέρου η επιχείρηση να προσελκύσει πελάτες- κατόχους ηλεκτρονικού χρήματος του συνεργαζόμενου εκδότη για να προβούν σε αγορές από το εμπορικό κατάστημα της.

Ένα πρόσφατο επιτυχημένο παράδειγμα τέτοιας συνεργασίας στην ελληνική αγορά αποτελεί η συνεργασία της Εθνικής Τράπεζας που λειτουργεί ως εκδότης προπληρωμένης κάρτας σε συνεργασία με την εταιρεία κινητής τηλεφωνίας Cosmote. Η έκδοση της προπληρωμένης αυτής κάρτας γίνεται σε συνεργασία με τον οργανισμό έκδοσης και διαχείρισης καρτών Mastercard. Η Cosmote και το δίκτυο καταστημάτων της λειτουργούν ως διανομείς προϊόντων ηλεκτρονικού χρήματος του εκδότη, παρέχοντας παράλληλα υπηρεσίες τροφοδότησης ή/και εξαργύρωσης του ηλεκτρονικού χρήματος στα εμπορικά καταστήματα τους¹³³, κατόπιν σχετικού αιτήματος του πελάτη – κατόχου της κάρτας, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στο πιστωτικό ίδρυμα – εκδότη της προπληρωμένης κάρτας να διαθέτει σε έναν αυξημένο αριθμό εμπορικών καταστημάτων – διανομέων ανά την ελληνική επικράτεια τα προϊόντα του προς τους καταναλωτές.

Αντίστοιχη συνεργασία στο χώρο των προπληρωμένων καρτών είναι αυτή της Τράπεζας Πειραιώς με την AB Βασιλόπουλος. Ο κάτοχος της εν λόγω κάρτας θα δύναται να κερδίζει προνόμια στο πλαίσιο επιβράβευσης συναλλαγών με μορφή εκπτώσεων, δωροεπιταγών ή άλλα προνόμια από την επιχείρηση και τον εκδότη της κάρτας¹³⁴, ανάλογα με την φιλοσοφία και την στρατηγική εξυπηρέτησης και ικανοποίησης πελατών της εκάστοτε επιχείρησης.

¹³³ Κατ' αντιστοιχία της έννοιας των αντιπροσώπων, η οποία έννοια προβλέπεται ειδικά για την περίπτωση της εξωτερικής ανάθεσης σε τρίτους δραστηριοτήτων των ιδρυμάτων πληρωμών και των ιδρυμάτων ηλεκτρονικού χρήματος. Ακριβώς, επειδή πρόκειται για μία ειδικότερη περίπτωση εξωτερικής ανάθεσης ισχύουν αντίστοιχα τα προβλεπόμενα περί εξωτερικής ανάθεσης στην Πράξη Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος 2597/2007 που τροποποιεί την Πράξη Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος 2577/2006.

¹³⁴ Για τους ειδικότερους όρους παροχής της προπληρωμένης κάρτας και των ορίων τροφοδότησης/εξαργύρωσης των μονάδων της κάρτας, βλ. σε:

Μέσω της «σύμπραξης» αυτής των επιχειρήσεων, οφέλη αντλούν τόσο ο εκδότης του προϊόντος ηλεκτρονικού χρήματος και η επιχείρηση όσο και οι τελικοί καταναλωτές – κάτοχοι των προϊόντων ηλεκτρονικού χρήματος. Συγκεκριμένα, ο εκδότης του ηλεκτρονικού χρήματος από την συνεργασία του με επιχειρήσεις για την έκδοση ενός *cobranded* προϊόντος ηλεκτρονικού χρήματος¹³⁵ αποκτά προβάδισμα στη διαφοροποίηση των προϊόντων ηλεκτρονικού χρήματος του όσο και τη δυνατότητα δημιουργίας εμποδίων προσέλκυσης του πελατολογίου του από τους ανταγωνιστές, καθώς ο εκδότης θα παρέχει μαζί με την κάρτα (το προϊόν ηλεκτρονικού χρήματος) και υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας που θα προσφέρουν στους πελάτες – κατόχους τους την δυνατότητα να απολαμβάνουν περισσότερα προνόμια από την συνεργαζόμενη επιχείρηση. Η παροχή των εν λόγω προνομίων δημιουργεί έναν επιπλέον δεσμό των κατόχων τόσο με τον εκδότη του προϊόντος ηλεκτρονικού χρήματος όσο και με το συγκεκριμένο προϊόν, αφού τα προνόμια αυτά θα παρέχονται αποκλειστικά και μόνο στους κατόχους του *cobranded* προϊόντος ηλεκτρονικού χρήματος.

Η ως άνω «σύμπραξη» αποτελεί μία έξυπνη στρατηγική μάρκετινγκ από την πλευρά του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος αφού πελάτες οι οποίοι είναι πιστοί ή έχουν παραδοσιακή προτίμηση στην επιχείρηση και τα αγαθά που αυτή διαθέτει, είναι πολύ πιθανόν να προτιμήσουν να αποκτήσουν για τις πληρωμές τους το προϊόν ηλεκτρονικού χρήματος του συνεργαζόμενου με την επιχείρηση εκδότη. Για το λόγο αυτό, είναι σημαντικό να γίνεται με προσοχή ο σχεδιασμός και η επιλογή των επιχειρήσεων με τις οποίες θα συμπράξει ο εκδότης ηλεκτρονικού χρήματος για την από κοινού «έκδοση» (υπό την έννοια του *co-branding*) προϊόντος ηλεκτρονικού χρήματος¹³⁶.

<http://www.piraeusbank.gr/el/idiwtes/kartes/propliromenes-kartes/piraeus-prepaid-ab-limit>. Παράλληλα, ο εν λόγω εκδότης διαθέτει στην αγορά άυλες προπληρωμένες κάρτες μίας χρήσης, οι όροι έκδοσης των οποίων παρουσιάζονται στον ακόλουθο ιστότοπο:

<http://www.piraeusbank.gr/el/idiwtes/kartes/propliromenes-kartes?sh=all>.

¹³⁵ Εδώ αναφερόμαστε στο ηλεκτρονικό χρήμα υπό ευρεία έννοια, αφού τέτοια συνεργασία μπορεί να γίνει και στο πλαίσιο έκδοσης πιστωτικών ή χρεωστικών καρτών και όχι μόνο προπληρωμένων καρτών που εμπίπτουν στο «υπό στενή έννοια» ηλεκτρονικό χρήμα.

¹³⁶ Για μία ενδιαφέρουσα ανάλυση από άποψη στρατηγικής και μάρκετινγκ στο χώρο της λιανικής τραπεζικής βλέπε *Haddad, Using Smartcards To Gain Market Share, 2000, passim*. Σημειωτέον, ότι το εν λόγω βιβλίο δίνει έμφαση στο χώρο της λιανικής τραπεζικής στις Η.Π.Α. όπου παρατηρούνται διαφορές στην έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος από παρόχους υπηρεσιών πληρωμών σε συνεργασία με επιχειρήσεις σε σχέση με το ισχύον καθεστώς στην Ε.Ε. καθώς στις Η.Π.Α. επιτρέπεται η έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος από επιχειρήσεις που δεν είναι πάροχοι υπηρεσιών πληρωμών σε συνεργασία με τους οργανισμούς καρτών προκειμένου να είναι εφικτή η πρόσβαση τους στα συστήματα πληρωμών και διακανονισμού των συναλλαγών με κάρτα.

Παράλληλα, αντίστοιχα οφέλη από την εν λόγω συνεργασία αντλεί και η επιχείρηση, καθότι έχει τη δυνατότητα να προωθήσει τα προϊόντα και τις υπηρεσίες της ή/και να δώσει κίνητρα στους κατόχους της προπληρωμένης κάρτας του εκδότη (της Εθνικής Τράπεζας) να επιλέξουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες της έναντι άλλων ανταγωνιστικών εταιρειών μέσω προσφορών, εκπτώσεων ή/και τεχνολογικών διευκολύνσεων κατά τη διενέργεια πληρωμών που προσφέρει. Συνεπώς, κοινός στόχος της συνεργασίας αυτής είναι η από κοινού αξιοποίηση της πελατειακής βάσης εκάστης επιχείρησης προκειμένου εκάστη εξ αυτών να δύναται να προσελκύσει και να διαθέσει τα προϊόντα και τις υπηρεσίες της στους υφιστάμενους πελάτες της έτερης συνεργαζόμενης επιχείρησης.

Στο πλαίσιο της συνεργασίας αυτής, η προπληρωμένη κάρτα που εκδίδεται από την Εθνική Τράπεζα ή την Τράπεζα Πειραιώς περιέχει τα σήματα και εν γένει τα διακριτικά γνωρίσματα των δύο επιχειρήσεων, του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος και της επιχείρησης-εμπόρου που συνεργάζεται με τον εκδότη (εδώ της Cosmote και της ΑΒ Βασιλόπουλος) μέσω σχετικής συμφωνίας (*co-branding*)¹³⁷, με αποτέλεσμα ειδικά για την επιχείρηση να έχει το πλεονέκτημα ότι εγκαθιδρύεται το σήμα και η επωνυμία του στην συνείδηση του καταναλωτή πιο εύκολα.

Παράλληλα, πέρα από μέσο προώθησης και διαφήμισης της επιχείρησης, ανάλογα με τη συμφωνία μεταξύ εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος και επιχείρησης, η επιχείρηση δύναται να έχει προνομιακές τιμές για την εκκαθάριση και τον διακανονισμό των συναλλαγών της με τις προπληρωμένες κάρτες του συγκεκριμένου εκδότη ή σημαντικές διευκολύνσεις αναφορικά με την οφειλόμενη προμήθεια για την αποδοχή των συναλλαγών με κάρτα από τον εκδότη, μειώνοντας σημαντικά τα διαχειριστικά κόστη.

Τέλος, ωφελημένοι είναι και οι καταναλωτές – κάτοχοι της προπληρωμένης κάρτας που είναι *co-branded* καθότι συμμετέχουν σε προγράμματα επιβράβευσης τόσο του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος όσο και της επιχείρησης που συνεργάζεται με το τελευταίο με την παροχή εκπτώσεων, προσφορών, προνομιακών πακέτων κ.λπ.

Άλλες συνεργασίες *co-branding* που είναι διαδεδομένες στην αγορά είναι η συνεργασία της Aegean Airlines¹³⁸ με το πιστωτικό ίδρυμα Alpha Bank αναφορικά με την έκδοση πιστωτικής κάρτας, η οποία είναι *co-branded* από την αεροπορική

¹³⁷ <https://www.cosmote.gr/mobile/prepaidmastercard/>.

¹³⁸ https://el.aegeanair.com/milesandbonus/partners/payment-cards/aegean-bonus-visa/?_ga=2.258428745.296033610.1514822943-1445436998.1493034391.

εταιρεία. Πλεονέκτημα της εν λόγω πιστωτικής κάρτας είναι ότι οι πελάτες της Alpha Bank, οι οποίοι έχουν εκδώσει την εν λόγω πιστωτική κάρτα, εφόσον την χρησιμοποιούν για να πραγματοποιήσουν αγορές αεροπορικών εισιτηρίων της συμβεβλημένης με την Alpha Bank επιχείρησης, θα εντάσσονται στα προγράμματα επιβράβευσης των εν λόγω εταιριών, αποκτώντας προνόμια, εκπτώσεις καθώς και επιστροφές μονάδων οι οποίες αντιστοιχούν σε χρηματικά ποσά¹³⁹.

3.3. Υποχρεώσεις του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος: Επιβαλλόμενη επιμέλεια και καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες

Ο εκδότης ηλεκτρονικού χρήματος εμπίπτει στην έννοια του «χρηματοπιστωτικού οργανισμού», όπου με την σειρά του ο χρηματοπιστωτικός οργανισμός εμπίπτει στο υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής των ρυθμίσεων της Οδηγίας 2015/849/ΕΕ ως «υπόχρεο πρόσωπο» (άρθρο 2 παρ. 1 περ. 2 και άρθρο 3 παρ. 2 (α)).

Τα υπόχρεα πρόσωπα εν γένει, πλην ειδικότερων νομοθετικών προβλέψεων και εξαιρέσεων, υποχρεούνται να εφαρμόζουν μέτρα δέουσας επιμέλειας, βάσει του άρθρου 11 της εν λόγω Οδηγίας, στις εξής περιπτώσεις:

- α) «όταν συνάπτουν επιχειρηματικές σχέσεις,*
- β) όταν διενεργούν περιστασιακές συναλλαγές που ανέρχονται σε ποσό ίσο ή μεγαλύτερο των δεκαπέντε χιλιάδων (15.000) ευρώ, ανεξάρτητα από το αν η συναλλαγή διενεργείται με μία μόνη πράξη ή με περισσότερες, μεταξύ των οποίων φαίνεται να υπάρχει κάποια σχέση,*
- γ) όταν, για πρόσωπα που εμπορεύονται αγαθά, διενεργούν περιστασιακές συναλλαγές σε μετρητά που ανέρχονται σε ποσό ίσο ή μεγαλύτερο των δέκα χιλιάδων (10.000) ευρώ, ανεξάρτητα από το αν η συναλλαγή διενεργείται με μία μόνη πράξη ή με περισσότερες, μεταξύ των οποίων φαίνεται να υπάρχει κάποια σχέση,*
- δ) όταν, για παρόχους τυχερών παιχνιδιών, πραγματοποιούν συναλλαγές που ανέρχονται σε ποσό ίσο ή μεγαλύτερο των δύο χιλιάδων (2.000) ευρώ, ανεξάρτητα*

¹³⁹ Για περισσότερες συνεργασίες αναφορικά με *cobranded* προϊόντα ηλεκτρονικού χρήματος βλ. σε <https://www.alpha.gr/page/default.asp?id=143&la=1>. Για παράδειγμα, η συνεργασία της Alpha Bank με την εταιρεία κινητής τηλεφωνίας Wind αναφορικά με την έκδοση *cobranded* πιστωτικής κάρτας έχει ως πλεονέκτημα για τον κάτοχο της κάρτας την έκπτωση στον λογαριασμό κατανάλωσης κινητής τηλεφωνίας του.

από το αν η συναλλαγή διενεργείται με μία μόνη πράξη ή με περισσότερες, μεταξύ των οποίων φαίνεται να υπάρχει κάποια σχέση,

ε) όταν υπάρχει υπόνοια νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε παρέκκλιση, εξαίρεση ή κατώτατο όριο,

στ) όταν υπάρχουν αμφιβολίες για την ακρίβεια ή την επάρκεια των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν προηγουμένως για την εξακρίβωση της ταυτότητας του πελάτη».

Τα μέτρα δέουσας επιμέλειας που υποχρεούται να λαμβάνει το υπόχρεο πρόσωπο στις ανωτέρω περιπτώσεις προβλέπονται στο άρθρο 13 της Οδηγίας.

Το ηλεκτρονικό χρήμα υπό στενή έννοια, ως μέσο πληρωμής για συναλλαγές μικρής αξίας που υποκαθιστά τα μετρητά, έχει κριθεί από τον Ευρωπαϊκό νομοθέτη ως μειωμένης επικινδυνότητας όχημα για την νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, εφόσον έχουν τεθεί ποσοτικοί περιορισμοί ή/και άλλες δικλείδες ασφαλείας.

Στο πλαίσιο της «Απλουστευμένης δέουσας επιμέλειας», υπό το καθεστώς του μέχρι πρότινος ισχύοντος νόμου 3691/2008, το υπόχρεο πρόσωπο όφειλε να προβεί σε πιστοποίηση της ταυτότητας του πελάτη και δεν υποχρεούνταν να προβεί σε επαλήθευση αυτής¹⁴⁰. Η διάκριση των δύο μέτρων δέουσας επιμέλειας έγκειται στο ότι η πιστοποίηση της ταυτότητας του πελάτη γίνεται με μέσα ταυτοποίησης/έγγραφα και στοιχεία που ο ίδιος προσκομίζει και δηλώνει στο υπόχρεο πρόσωπο ενώ η επαλήθευση της ταυτότητας του πελάτη διενεργείται από το υπόχρεο πρόσωπο και από τρίτες – ανεξάρτητες πηγές. Στην περίπτωση του ηλεκτρονικού χρήματος, δηλαδή, ο εκδότης του θα προέβαινε σε πιστοποίηση της ταυτότητας του πελάτη με μέσα και στοιχεία (ταυτότητα, διαβατήριο) που θα ζητούσε να προσκομιστούν από τον πελάτη προκειμένου να αποκτήσει το προϊόν ηλεκτρονικού χρήματος (προπληρωμένη κάρτα).

Η Οδηγία 2015/849/ΕΕ, η οποία αντικαθιστά την Οδηγία 2005/60/ΕΚ που ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το νόμο 3691/2008 αναφέρει (Προοίμιο 7) ότι «Ωστόσο, σε ορισμένες αποδεδειγμένα χαμηλού κινδύνου περιπτώσεις και υπό αυστηρούς όρους μείωσης του κινδύνου, είναι σκόπιμο να μπορούν τα κράτη μέλη να εξαιρούν τα προϊόντα ηλεκτρονικού χρήματος από ορισμένα μέτρα δέουσας

¹⁴⁰ Για μία πιο αναλυτική περιγραφή του νόμου 3691/2008 για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες βλ. Τσιρίδη, Ο νέος νόμος για το ξέπλυμα χρήματος, 2009 *passim*.

επιμέλειας ως προς τον πελάτη, όπως η εξακρίβωση και ο έλεγχος της ταυτότητας του πελάτη και του πραγματικού δικαιούχου, αλλά όχι από την παρακολούθηση των συναλλαγών ή της επιχειρηματικής σχέσης. Οι όροι μείωσης του κινδύνου θα πρέπει να περιλαμβάνουν απαίτηση ότι τα εξαιρεθέντα προϊόντα ηλεκτρονικού χρήματος θα χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για την αγορά αγαθών ή υπηρεσιών και ότι το ποσό που αποθηκεύεται σε ηλεκτρονικό υπόθεμα θα είναι αρκούτως μικρό ώστε να αποκλείεται η καταστρατήγηση των κανόνων στον τομέα της καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας. Η εξαίρεση αυτή θα πρέπει να εφαρμόζεται με την επιφύλαξη της διακριτικής ευχέρειας που παρέχεται στα κράτη μέλη να επιτρέπουν στις υπόχρεες οντότητες να εφαρμόζουν απλουστευμένα μέτρα δέουσας επιμέλειας ως προς τον πελάτη σε άλλα προϊόντα ηλεκτρονικού χρήματος που παρουσιάζουν μικρότερους κινδύνους, σύμφωνα με το άρθρο 15».

Περαιτέρω, η ως άνω Οδηγία αναφέρει ρητά πλέον στο άρθρο 12 τη δυνατότητα εφαρμογής απλουστευμένης δέουσας επιμέλειας αναφορικά με το ηλεκτρονικό χρήμα από το υπόχρεο πρόσωπο στις περιπτώσεις όπου συντρέχουν σωρευτικά τα κάτωθι «Κατά παρέκκλιση του άρθρου 13 παράγραφος 1 πρώτο εδάφιο στοιχεία α), β) και γ) και του άρθρου 14, και με βάση κατάλληλη αξιολόγηση κινδύνων που δείχνει ότι ο κίνδυνος είναι μικρός, τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέψουν στις υπόχρεες οντότητες να μην εφαρμόσουν ορισμένα μέτρα δέουσας επιμέλειας **ως προς τον πελάτη** σε ό, τι αφορά το ηλεκτρονικό χρήμα, **αν πληρούνται όλες οι ακόλουθες προϋποθέσεις μετριασμού του κινδύνου:** α) το μέσο πληρωμής δεν διαθέτει δυνατότητα επαναφόρτισης ή έχει ανώτατο μηνιαίο όριο πράξεων πληρωμής 250 EUR που μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο στο συγκεκριμένο κράτος μέλος· β) το ανώτατο ποσό που αποθηκεύεται ηλεκτρονικά δεν υπερβαίνει τα 250 EUR· γ) το μέσο πληρωμής χρησιμοποιείται αποκλειστικά για την αγορά αγαθών ή υπηρεσιών· δ) το μέσο πληρωμής δεν μπορεί να χρηματοδοτηθεί με ανώνυμο ηλεκτρονικό χρήμα· ε) ο εκδότης παρακολουθεί επαρκώς τις συναλλαγές ή την επιχειρηματική σχέση ώστε να είναι δυνατός ο εντοπισμός ασυνήθιστων ή ύποπτων συναλλαγών. Για τους σκοπούς του στοιχείου β) του πρώτου εδαφίου, τα κράτη μέλη μπορούν να αυξάνουν το εν λόγω όριο ως τα 500 EUR για μέσα πληρωμής που μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο στο εν λόγω κράτος μέλος. 2. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι η παρέκκλιση της παραγράφου 1 δεν ισχύει σε περίπτωση εξόφλησης σε μετρητά ή ανάληψης σε μετρητά της νομισματικής αξίας του ηλεκτρονικού χρήματος όταν το εξοφλούμενο ποσό υπερβαίνει τα 100 EUR».

Παρατηρούμε, συνεπώς, ότι η Οδηγία δίνει την διακριτική ευχέρεια στα κράτη μέλη να επιλέξουν αν θα ελαφρύνουν την εφαρμογή ορισμένων μέτρων δέουσας επιμέλειας ως προς τον πελάτη εκ των προβλεπόμενων αναφορικά με τη χρήση και έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος εφόσον υπάρχουν οι προβλεπόμενες (α) έως και (ε) δικλείδες μετριασμού του κινδύνου για την νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες.

Δεδομένου ότι η εν λόγω Οδηγία ενσωματώθηκε πρόσφατα στην ελληνική έννομη τάξη με το νόμο 4557/2018¹⁴¹, αξίζει να αναφερθούν ενδεικτικά τα κάτωθι: α) στο άρθρο 3 του νόμου αποτυπώνονται οι ορισμοί εν αντιστοιχία με το ταυτόριθμο άρθρο της Οδηγίας 2015/849, όπου και σύμφωνα με την παράγραφο 3 περ. (ζ) ως «χρηματοπιστωτικός οργανισμός» νοούνται και τα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος, β) στο άρθρο 5 του νόμου και συγκεκριμένα στην παράγραφο 1 περ. (β) ο χρηματοπιστωτικός οργανισμός εντάσσεται στην κατηγορία των «υπόχρεων προσώπων» και γ) στο άρθρο 12 παράγραφος 1 περ. (ζ) αναφέρεται πως τα υπόχρεα πρόσωπα εφαρμόζουν τα μέτρα δέουσας επιμέλειας ως προς τον πελάτη, όταν πρόκειται για ηλεκτρονικό χρήμα ή ειδικά προπληρωμένα μέσα με δυνατότητα επαναφόρτισης με μηνιαίο όριο πράξεων πληρωμής άνω των διακοσίων πενήντα (250) ευρώ. Περαιτέρω, ο Έλληνας νομοθέτης στα άρθρα 13 έως 16 του νόμου απαριθμεί αφενός τα μέτρα δέουσας επιμέλειας και αφετέρου αναφέρεται στον χρόνο εφαρμογής τους και το διαχωρισμό σε απλουστευμένη, συνήθη και αυξημένη δέουσα επιμέλεια ως προς τον πελάτη έχοντας ως γνώμονα την ελαχιστοποίηση του κινδύνου νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες αναλόγως προς τη φύση των εκάστοτε συναλλαγών.

Λαμβάνοντας υπόψη τις ανωτέρω δηλώσεις του Ευρωπαϊκού νομοθέτη, ιδιαίτερο ενδιαφέρον και προβληματισμό παρουσιάζει η πρωτοβουλία του Έλληνα νομοθέτη να θέσει πρόσθετες κανονιστικές υποχρεώσεις στους εκδότες ηλεκτρονικού χρήματος με το επιχείρημά ότι τα προϊόντα ηλεκτρονικού χρήματος, μεταξύ αυτών, κάρτες προπληρωμένες, *voucher* κλπ. ενέχουν αυξημένο κίνδυνο νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.

Εξάλλου, με το άρθρο 71 παράγραφος 3 του νόμου 4446/2016 προστέθηκε το άρθρο 62Α (Αυξημένη δέουσα επιμέλεια ως προς τον πελάτη) στο νόμο 4170/2013. Παρότι το εν λόγω άρθρο καταργήθηκε πρόσφατα με την έναρξη ισχύος του ν. 4557/2018 (άρθρο 54 παρ. 2), ωστόσο αξίζει να γίνει σχετική αναφορά σε αυτό το οποίο προέβλεπε ότι:

¹⁴¹ ΦΕΚ/Α/139/30.07.2018.

1. «Στις περιπτώσεις συναλλαγών με χρήση ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής, όπως ενδεικτικά μέσω μεταφοράς από λογαριασμό ηλεκτρονικής τραπεζικής (e-banking), μέσω χρήσης κάρτας πληρωμής καθώς και μέσω οποιοδήποτε άλλου ηλεκτρονικού μέσου πληρωμών, όπως ενδεικτικά **αλλά όχι περιοριστικά, ηλεκτρονικό πορτοφόλι, ηλεκτρονικό χρήμα, κουπόνι, voucher**, καθίσταται υποχρεωτική η ονομαστικοποίηση του ηλεκτρονικού μέσου πληρωμής, με **ταυτοποίηση** του κατόχου του, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 3691/2008 για την «Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας» όπως ισχύει, και της Οδηγίας 2015/849/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας. Η χρήση μη-ονομαστικοποιημένων, μη-ταυτοποιημένων ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής κατά την πραγματοποίηση συναλλαγών με οντότητες του άρθρου 1 του ν. 4308/2014 που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα δεν επιτρέπεται, λαμβανομένης υπόψη της παραγράφου 2 του παρόντος».

Ως προς την ανωτέρω διάταξη έχουμε να παρατηρήσουμε ότι ταυτοποίηση του πελάτη και των συναλλαγών που πραγματοποιούνται με ηλεκτρονικό χρήμα γίνεται ούτως ή άλλως. Όπως αναφέραμε ανωτέρω, ο εκδότης ηλεκτρονικού χρήματος οφείλει να προβαίνει σε πιστοποίηση της ταυτότητας του πελάτη, συνεπώς, τηρώντας τα στοιχεία ταυτότητας (επώνυμο, διεύθυνση, άλλα στοιχεία ταυτοποίησης) του. Με την φράση «ταυτοποίηση» χωρίς περαιτέρω εξειδίκευση η ανωτέρω – επιπρόσθετη – υποχρέωση των εκδοτών είναι ασαφής αφού η ταυτοποίηση μπορεί να περιλαμβάνει τόσο την πιστοποίηση όσο και την επαλήθευση, με αποτέλεσμα να συμβάλλει στην ανασφάλεια του υπόχρεου ως προς τα μέτρα που πρέπει να λαμβάνει και την επιμέλεια που πρέπει να επιδείξει.

Συνεπώς, προβληματική είναι η ρύθμιση στο βαθμό όπου επιβάλλει την ονομαστικοποίηση και την ταυτοποίηση, σαν υποχρέωση του εκδότη – υπόχρεου προσώπου- με ασάφεια ως προς τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνει το τελευταίο και αφετέρου με γενική εφαρμογή σε κάθε είδους προϊόν ηλεκτρονικού χρήματος, τόσο υπό ευρεία έννοια όσο και υπό στενή έννοια, ανεξαρτήτως του διαφορετικού κινδύνου που μπορεί να ενέχει κάθε ένα εξ αυτών για το «ξέπλυμα» μαύρου χρήματος.

Τέλος, η εν λόγω ρύθμιση αποστερεί το ηλεκτρονικό χρήμα υπό στενή έννοια (π.χ. προπληρωμένες κάρτες) από τη δυνατότητα να εξομοιωθεί με τα μετρητά, ως

υποκατάστατο αυτών, σύμφωνα και με την βούληση του Ευρωπαϊκού νομοθέτη, καθότι ο υλικός φορέας επί του οποίου είναι ενσωματωμένο το ηλεκτρονικό χρήμα, δηλαδή το πλαστικό υπόθεμα της προπληρωμένης κάρτας, πλέον ονομαστικοποιείται και εκ των πραγμάτων δεν φέρει/ενσωματώνει μία απαίτηση εις τον «κομιστήν», όπου είναι και το βασικό χαρακτηριστικό των χρημάτων σε μορφή κερμάτων και χαρτονομισμάτων.

Δυστυχώς κατεύθυνση δεν δίνει ούτε η αιτιολογική έκθεση του νόμου, η οποία κάνει λόγο για ταυτοποίηση και ονομαστικοποίηση των ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής, χωρίς να προσδιορίζει ειδικότερα τις μεθόδους ταυτοποίησης που επιπρόσθετα των υπαρχόντων πρέπει να εφαρμοστούν από τα υπόχρεα πρόσωπα ούτε προσφέρει στατιστικά στοιχεία και εμπειριστατωμένα δεδομένα γιατί μία τέτοια ρύθμιση πρέπει να είναι γενικευμένη για όλα τα ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής, ακόμα δε και σε μέσα πληρωμών όπως οι χρεωστικές και πιστωτικές κάρτες για τις οποίες ούτως ή άλλως ο εκδότης γνωρίζει τον κάτοχο του αφού τους συνδέει συμβατική σχέση ανοίγματος λογαριασμού ή/και πίστωσης και διενεργεί ήδη ελέγχους με βάση το νόμο 3691/2008.

4. Ρύθμιση των συμβατικών σχέσεων στο χώρο του ηλεκτρονικού χρήματος

Οι συμβαλλόμενοι που εμπλέκονται στο σχήμα της έκδοσης και αποδοχής των προϊόντων ηλεκτρονικού χρήματος «υπό στενή εννοία» (έχοντας στο νου μας το παράδειγμα των προπληρωμένων καρτών) είναι (1) ο εκδότης του ηλεκτρονικού χρήματος και, ειδικότερα, ένας εκ των παρόχων υπηρεσιών πληρωμών τους οποίους αναφέραμε ανωτέρω, (2) ο κάτοχος της προπληρωμένης κάρτας, ο οποίος στο παρόν κύκλωμα συναλλαγών έχει αφενός την ιδιότητα του πελάτη του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος αφετέρου του αντισυμβαλλόμενου του εμπόρου στην συμβατική σχέση που τους συνδέει (π.χ. πώληση αγαθών) και (3) ο έμπορος/προμηθευτής των αγαθών και υπηρεσιών, ο οποίος αφενός συμβάλλεται με τον πελάτη για την προμήθεια και πώληση σε αυτόν αγαθών και προϊόντων αφετέρου έχει συμβληθεί με τον εκδότη για την αποδοχή των προπληρωμένων καρτών στο εμπορικό κατάστημα του στο πλαίσιο των συναλλαγών που διενεργεί με καταναλωτές.

Αμέσως κατωτέρω παρατίθενται οι βασικές έννομες σχέσεις που διαπλάθονται στο σχήμα έκδοσης και χρήσης του ηλεκτρονικού χρήματος υπό στενή εννοία.

4.1. Σχέση μεταξύ εκδότη και κατόχου της κάρτας

Η χαρακτηριστική παροχή του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος προς τον υποψήφιο πελάτη – κάτοχο της κάρτας είναι η έκδοση ηλεκτρονικών νομισματικών μονάδων, συνιστάμενη στη μεταβίβαση από τον εκδότη προς τον κάτοχο του προϊόντος ηλεκτρονικών νομισματικών μονάδων μέσω του μικροτσίπ που είναι ενσωματωμένο στον υλικό φορέα (το πλαστικό υπόθεμα¹⁴²), αφού προηγηθεί η πληρωμή του εκδότη από τον κάτοχο με ισόποση χρηματική αξία. Αντικείμενο της χαρακτηριστικής παροχής του εκδότη στη σχέση που τον συνδέει με τον κάτοχο ηλεκτρονικού χρήματος είναι οι ηλεκτρονικές νομισματικές μονάδες καθ' εαυτές.

Προβληματισμός έχει δημιουργηθεί αναφορικά με την νομική φύση της συγκεκριμένης έννομης σχέσης¹⁴³. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι αποτελεί σύμβαση πώλησης κατά την οποία μεταβιβάζονται στον κάτοχο της κάρτας χρηματικές ηλεκτρονικές μονάδες έναντι τιμήματος που καταβάλλει ο κάτοχος στον εκδότη. Προκειμένου να δεχτούμε μία τέτοια θεωρία θα πρέπει να δεχτούμε πρώτα ότι οι μονάδες αποτελούν πράγμα (κατά το 947 ΑΚ) ή έστω δικαίωμα μεταβιβάστο που παριστά μίαν απαίτηση κατά του εκδότη για την εξαργύρωση των μονάδων αυτών στο μέλλον προς τον έμπορο.

Δεδομένου ότι οι χρηματικές ηλεκτρονικές μονάδες είναι άυλη αξία και αποτελούν τη βασική παροχή του εκδότη προς τον πελάτη – κάτοχο δεν είναι εφικτό να δεχτούμε ότι αποτελούν «πράγμα», σύμφωνα με το 947 ΑΚ. Έπειτα, θα ήταν εφικτό να δεχθούμε ότι αποτελεί αξίωση του κομιστή προς εξαργύρωση των ηλεκτρονικών χρηματικών μονάδων τις οποίες κατέβαλε σε χρήμα ως αντίτιμο. Στην ουσία, δηλαδή, ο κάτοχος αποκτά αξίωση να λάβει σε χρήμα τις μονάδες που αγόρασε με ισόποση χρηματική αξία. Φαίνεται με την άποψη αυτή να οδηγούμαστε σε αδιέξοδο, αφού ο κάτοχος θα λάβει στο μέλλον το τίμημα που ήδη έχει προκαταβάλει, ένα σχήμα το οποίο δε συνάδει με την σύμβαση πώλησης, αφού στην υπό εξέταση περίπτωση θα είναι σαν να υπαναχωρεί από την σύμβαση πώλησης εφόσον ζητήσει την εξαργύρωση του και δεν προβεί σε ανάλωση του δικαιώματος (χρήση των μονάδων).

Συνεπώς, ερχόμαστε στην δεύτερη θεωρία που προτάσσει ότι η έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος είναι σύμβαση ανταλλαγής, στην οποία εφαρμόζονται οι διατάξεις της πώλησης εφόσον κρίνονται εφαρμοστέες λόγω της φύσης της

¹⁴² Για λόγους ευκολίας, θα θεωρούμε ως παράδειγμα την προπληρωμένη κάρτα σε φυσική μορφή.

¹⁴³ Κυρίως από την Μαλλέρου (2007), (*ibidem*), όπου η μονογραφία της για το ηλεκτρονικό χρήμα εστιάζει ακριβώς στη νομική φύση του ηλεκτρονικού χρήματος καθώς και στις έννομες σχέσεις που διαμορφώνονται.

σύμβασης. Και με αυτήν όμως την κατασκευή ενώ έχουμε πράγματι ανταλλαγή δύο «αγαθών» υπό την έννοια ότι ο κάτοχος αφενός μεταβιβάζει αυτούσιο χρήμα στον εκδότη και ο τελευταίος μεταβιβάζει τις χρηματικές ηλεκτρονικές μονάδες, έχουμε ελλείψεις διότι τα προς ανταλλαγή αγαθά θα πρέπει να είναι «πράγματα» (573 ΑΚ) ενώ, σύμφωνα με την ανωτέρω ανάλυση, οι ηλεκτρονικές χρηματικές μονάδες δεν θεωρούνται «πράγμα» προς ανταλλαγή αλλά συνιστούν είτε ένα δικαίωμα είτε ενέχουν μία αυτοτελή αξία ως χρήμα.

Την άποψη ότι οι νομισματικές μονάδες αποτελούν μορφή απούλοποιημένου χρήματος προκρίνει και μέρος της θεωρίας¹⁴⁴, όπου υποστηρίζεται ότι δεν υφίσταται το ηλεκτρονικό χρήμα ως απαίτηση έναντι του εκδότη καθότι ο κάτοχος έχει καταβάλει χρηματική αξία και έχει λάβει ηλεκτρονικό χρήμα, ως αξία, αποθηκευμένο σε μία κάρτα, καταλήγοντας ότι το ηλεκτρονικό χρήμα είναι υποκατάστατο των χαρτονομισμάτων ανεξάρτητα από το αν είναι αποθηκευμένο σε μικροσίπ ή στη μνήμη ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Τέλος, έχει προταθεί και η άποψη ότι τα κεφάλαια που εισπράττει ο εκδότης από τον πελάτη συνιστούν κατάθεση¹⁴⁵. Ωστόσο, σύμφωνα και με την ανάλυση που πραγματοποιήσαμε στον ορισμό του ηλεκτρονικού χρήματος υπό στενή έννοια ο νομοθέτης έχει απαγορεύσει τον χαρακτηρισμό των κεφαλαίων αυτών ως κατάθεση, με την λογική ότι γίνεται ανταλλαγή νομισματικής αξίας με ηλεκτρονικό χρήμα (χρήμα υπό ευρεία έννοια).

Εξ άλλου, η παροχή του πλαστικού ηλεκτρονικού υποθέματος από τον εκδότη στον κάτοχο του ηλεκτρονικού χρήματος δεν αποτελεί τη χαρακτηριστική παροχή αλλά παρεπόμενη, αποτελεί δε τον υλικό φορέα επί του οποίου φέρεται η χρηματική αξία με τη μορφή αποθηκευμένων ηλεκτρονικά στο ενσωματωμένο μικροσίπ ηλεκτρονικών νομισματικών μονάδων. Χωρίς την ανάληψη της υποχρέωσης έκδοσης ηλεκτρονικού χρήματος από τον εκδότη έναντι του κατόχου, η παροχή του πλαστικού δελτίου – υποθέματος καθίσταται άνευ νοήματος (στην περίπτωση της παροχής κάρτας με φυσική μορφή και όχι σε άυλη μορφή), συνεπώς, το πλαστικό δελτίο επιτελεί επιβιοηθητική λειτουργία στον κάτοχο, ο οποίος θα έχει τη δυνατότητα να το χρησιμοποιήσει στις συναλλαγές του με εμπόρους στο φυσικό κόσμο.

Ωστόσο, η εν λόγω υποχρέωση του εκδότη δεν είναι παρεπόμενη ή δευτερεύουσας σημασίας, καθότι χωρίς το πλαστικό υπόθεμα ή χωρίς τη δημιουργία

¹⁴⁴ Τσίρου (2007), 66.

¹⁴⁵ *European Monetary Institute* (1994), 2 όπου αναγνωρίζεται η ομοιότητα της μεταβίβασης κεφαλαίων στον εκδότη με την κατάθεση κεφαλαίων σε πιστωτικό ίδρυμα.

του ηλεκτρονικού πορτοφολιού (στην περίπτωση του χρήματος δικτύου με άυλη μορφή), ο κάτοχος θα στερείται το μέσο να μεταβιβάσει τις ηλεκτρονικές νομισματικές μονάδες από τη σφαίρα ελέγχου του στη σφαίρα του εμπόρου προκειμένου να επιτευχθεί η καταβολή της χρηματικής ενοχής. Συνεπώς, δεν γίνεται να κριθεί ότι ο εκδότης εκπληρώνει προσηκόντως την υποχρέωση του έναντι του κατόχου μόνο με την μετατροπή – ανταλλαγή των κεφαλαίων με ηλεκτρονικές νομισματικές μονάδες και την λογιστική εγγραφή τους στις υποχρεώσεις του ως χρήμα το οποίο θα κληθεί δυνητικά να εξαργυρώσει είτε προς τον κάτοχο είτε προς τον έμπορο.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε ότι τυχόν συναλλακτική σχέση που προϋπάρχει ή δημιουργείται με την έκδοση προπληρωμένης κάρτας για τον συγκεκριμένο κάτοχο από τον εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος (προπληρωμένης κάρτας) είναι ανεξάρτητη από την σχέση ή σύμβαση που συνάπτει ο κάτοχος με τον εκδότη αποκλειστικά για την απόκτηση της προπληρωμένης κάρτας. Συνεπώς, εξελίσσεται αυτόνομα και παράλληλα η εν λόγω συμβατική σχέση ανεξάρτητα από τυχόν συμβάσεις – πλαίσια για την εκτέλεση πράξεων πληρωμών ή πιο ορθά από την σύμβαση τήρησης λογαριασμού πληρωμών, σύμφωνα με τους ορισμούς του νόμου 4537/2018.

Τέλος, ο εκδότης¹⁴⁶ παρέχει και λοιπές υπηρεσίες στον κάτοχο, αφού μεριμνά για την ορθή διαχείριση του συστήματος πληρωμών της έξυπνης προπληρωμένης κάρτας, μεριμνά ώστε να γίνεται αποδεκτή η κάρτα από τα τερματικά που είναι εγκατεστημένα στα εμπορικά καταστήματα των εμπόρων προκειμένου να δύναται να προβαίνει προσηκόντως σε καταβολές με ηλεκτρονικό χρήμα ο κάτοχος καθώς και εγγυάται (είτε με ρητή είτε με συναγόμενη εγγύηση) ότι το ηλεκτρονικό χρήμα που εκδίδει θα γίνεται αποδεκτό στο δίκτυο συνεργατών του ή και εν γένει στην αγορά (εφόσον έχει καθιερωθεί ευρέως στη συναλλακτική πρακτική).

Ειδικές υποχρεώσεις ως προς το συμβατικό περιεχόμενο για την έκδοση και εξαργύρωση ηλεκτρονικού χρήματος επιβάλλει στον εκδότη και ο νόμος, ο οποίος επιβάλλει στον εκδότη την υποχρέωση να δέχεται την εξαργύρωση των χρηματικών ηλεκτρονικών μονάδων, κατόπιν αίτησης του κατόχου (άρθρο 21 ν. 4021/2011).

¹⁴⁶ Βλ. Τις ιδιότητες που έχει ο εκδότης στο συγκεκριμένο σχήμα πληρωμών σύμφωνα με το *European Monetary Institute*: 'In the schemes which the Working Group on EU Payment Systems has been able to examine, the "issuer" of an electronic purse has three functions: **1)** it makes the card available to the customer; **2)** it is the beneficiary of the payment made by the card-holder to "load" its card and; **3)** it is the institution which has the contractual liability to pay the merchants for goods or services purchased by the card-holder and, possibly, to reimburse the unused funds to the cardholder" *European Monetary Institute*, 1994, 7.

4.2. Σχέση μεταξύ εκδότη και εμπόρου / αποδέκτη της κάρτας

Ο έμπορος συνάπτει σύμβαση με τον εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος για την αποδοχή καρτών και προϊόντων εν γένει του τελευταίου στο εμπορικό του κατάστημα κατά τη συναλλαγή του με καταναλωτές. Στο πλαίσιο της αποδοχής προϊόντων ηλεκτρονικού χρήματος, ο εκδότης αναλαμβάνει την υποχρέωση να ρευστοποιεί τις χρηματικές ηλεκτρονικές μονάδες σε αυτούσιο χρήμα κατ' απαίτηση του εμπόρου είτε να μεταφέρει το ισόποσο των χρηματικών ηλεκτρονικών μονάδων σε τραπεζικό λογαριασμό.

Βασική υποχρέωση που αναλαμβάνει ο έμπορος δυνάμει της σύμβασης ή της σχέσης που τον συνδέει με τον εκδότη είναι να αποδέχεται ηλεκτρονικό χρήμα κατά την συναλλαγή του με κατόχους ηλεκτρονικού χρήματος έκδοσης του συγκεκριμένου εκδότη με τον οποίο συμβάλλεται. Στη σύμβαση ή τη σχέση που συνδέει τα συμβαλλόμενα μέρη θα προβλέπονται ειδικότερα οι όροι αποδοχής του ηλεκτρονικού χρήματος καθώς και η διαδικασία ρευστοποίησης αυτού κατ' απαίτηση του εμπόρου.

Στην πραγματικότητα, μέσω της σύμβασης ή της σχέσης που συνδέει τον έμπορο με τον εκδότη καθίσταται υποχρεωτική η αποδοχή του ηλεκτρονικού χρήματος ως μέσου πληρωμών για τις συναλλαγές που διενεργούνται στο κατάστημα του εμπόρου, ήτοι ο έμπορος αναγνωρίζει ότι το ηλεκτρονικό χρήμα του συγκεκριμένου εκδότη λειτουργεί ως υποκατάστατο των τραπεζογραμματίων και των κερμάτων, με αποτέλεσμα την απόσβεση της χρηματικής ενοχής του κατόχου ηλεκτρονικού χρήματος έναντι του εμπόρου.

Παράλληλα με τα ανωτέρω, ο έμπορος οφείλει, κατόπιν συμβατικής πρόβλεψης με τον εκδότη, να ενημερώνει τους καταναλωτές – υποψήφιους αντισυμβαλλομένους του για την διάθεση σε αυτούς των προϊόντων και υπηρεσιών του τη συνεργασία του με τον εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος.

Η ανακοίνωση αυτή του εμπόρου προς τον καταναλωτή, από νομικής πλευράς, συνιστά μία δήλωση¹⁴⁷ του έναντι του καταναλωτή ότι αναγνωρίζει και δεσμεύεται να αποδεχτεί το ηλεκτρονικό χρήμα του εκδότη που φέρει ο κάτοχος μαζί του (σε ηλεκτρονικό υπόθεμα ή μέσω ηλεκτρονικών νομισματικών μονάδων που βρίσκονται

¹⁴⁷ Είναι χαρακτηριστικό ότι ο νομοθέτης στο άρθρο 65 του νόμου 4446/2016 έχει επιβάλει την υποχρέωση στους εμπόρους να «ενημερώνουν τους καταναλωτές σχετικά με την αποδοχή καρτών και μέσων πληρωμής του συστήματος καρτών πληρωμής, με σαφή τρόπο που δεν επιδέχεται παρερμηνείας. Οι πληροφορίες αυτές πρέπει να αναγράφονται ευκρινώς στην είσοδο του καταστήματος και στο ταμείο», ώστε να εξασφαλίζεται η ενημέρωση του καταναλωτή. Μάλιστα, ενώ δεν προβλέπεται ρητά σαν υποχρέωση, στην αγορά έχει επικρατήσει η πρακτική να ενημερώνει ο έμπορος τον καταναλωτή ακόμα και αν δε διαθέτει τερματικό αποδοχής καρτών για την πληρωμή με κάρτες.

αποϋλοποιημένες στον υπολογιστή του εκδότη) ως έγκυρο και προσήκοντα τρόπο απόσβεσης της χρηματικής ενοχής του κατόχου ηλεκτρονικού χρήματος. Δηλαδή αποτελεί ειδικότερο όρο αναφορικά με τον τρόπο καταβολής του αντιτίμου από την υποκείμενη έννομη σχέση που συνδέει τον έμπορο με τον πελάτη – κάτοχο ηλεκτρονικού χρήματος.

Περαιτέρω, όπως και στην σχέση μεταξύ του κατόχου και του εκδότη, ο τελευταίος αναλαμβάνει την υποχρέωση να ρευστοποιεί ανά πάσα στιγμή κατ' απαίτηση του εμπόρου τις εν λόγω χρηματικές νομισματικές μονάδες, δυνάμει της σύμβασης που συνδέει τα συμβαλλόμενα μέρη. Η υποχρέωση αυτή δε προκύπτει από την ιδιότητα του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος και από τη φύση των μονάδων ως χρήματος¹⁴⁸, από τη φύση τους δε θα πρέπει να μπορούν να εξαργυρώνονται¹⁴⁹, προκύπτει δε και από τη συμβατική σχέση που συνδέει τους συμβαλλομένους όπου προβλέπονται οι ειδικότεροι όροι εξαργύρωσης.

Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι προστασία σε περίπτωση μη ρευστοποίησης σε νομισματική αξία των ηλεκτρονικών χρηματικών μονάδων από τον εκδότη ενδέχεται να αντλεί ο έμπορος και από τη σχέση που συνδέει τον κάτοχο με τον έμπορο ως γνήσια σύμβαση υπέρ τρίτου (εδώ του φορέα της οικονομικής αξίωσης, ήτοι του εμπόρου – 411 ΑΚ) καθότι ο κάτοχος συμμετέχει στο τριμερές αυτό κύκλωμα εκροής χρηματικών ηλεκτρονικών μονάδων έχοντας την πεποίθηση και την προσδοκία ότι για την ασφάλεια των συναλλαγών ο εκδότης θα ρευστοποιήσει στον έμπορο τις ηλεκτρονικές χρηματικές μονάδες που κατέβαλε χωρίς να ανακύπτει ουδέν ζήτημα ευθύνης ή εμπλοκής δικής του.

Όπως ορθά κατά τη γνώμη μας επιχειρηματολογεί μέρος της θεωρίας¹⁵⁰ στη συγκεκριμένη περίπτωση δε θα πρέπει να δεχτούμε ότι η σύμβαση που συνάπτει ο κάτοχος με τον εκδότη είναι γνήσια σύμβαση υπέρ του εμπόρου, διότι μία τέτοια «παράκαμψη» της σχετικότητας των ενοχών, ενδεχομένως να λειτουργήσει και εις βάρος του πελάτη – κατόχου του ηλεκτρονικού χρήματος, στο βαθμό όπου η αντίστοιχη σύμβαση που συνάπτει ο εκδότης με τον έμπορο, σύμφωνα με τα αναφερθέντα ανωτέρω στην παράγραφο 1, ενδέχεται να λειτουργήσει και αντίστροφα, δίνοντας ευθεία αξίωση έναντι του εμπόρου έναντι του πελάτη – κατόχου ή δίνοντας τη δυνατότητα για προβολή εκατέρωθεν ενστάσεων από τη σχέση που συνδέει τον έμπορο με τον εκδότη (414 ΑΚ), σε περίπτωση όπου ο εκδότης είναι πλημμελής ως προς την υποχρέωση ρευστοποίησης των ηλεκτρονικών

¹⁴⁸ Μαλλέρου (2007), 177.

¹⁴⁹ *European Monetary Institute* (1994), 86.

¹⁵⁰ Μαλλέρου (2007), 141.

νομισματικών μονάδων, με αποτέλεσμα να ανατρέπεται ο αποσβεστικός της χρηματικής ενοχής χαρακτήρας της καταβολής ηλεκτρονικού χρήματος.

4.3. Σχέση μεταξύ κατόχου της κάρτας και εμπόρου

Το βασικό ζήτημα στην σχέση κατόχου κάρτας και εμπόρου είναι αν είναι υποχρεωτική η αποδοχή ηλεκτρονικού χρήματος συνιστώντας καταβολή και πότε επέρχεται απόσβεση της χρηματικής ενοχής.

Η προπληρωμένη κάρτα χρησιμοποιείται από τον κάτοχο αυτής προκειμένου να αποσβεστεί η χρηματική ενοχή που έχει αναλάβει ο κάτοχος έναντι του εμπόρου από δικαιοπραξία είτε είναι σύμβαση πώλησης αγαθών και προϊόντων είτε σύμβαση παροχής υπηρεσιών από οποιαδήποτε άλλη αιτία, εφόσον απαιτείται να συντελεστεί βάσει της συμφωνίας των μερών ή τη φύση της δικαιοπραξίας *περιουσιακή μετακίνηση από τον ένα συμβαλλόμενο μέρος προς το άλλο*.

Η περιουσιακή αυτή μετακίνηση που έχει ως αποτέλεσμα την απόσβεση της χρηματικής ενοχής του οφειλέτη αυτής έναντι του δανειστή λαμβάνει χώρα μέσω της μεταβίβασης ηλεκτρονικών νομισματικών μονάδων¹⁵¹ ποσού που αντιστοιχούν στο τίμημα/αντάλλαγμα για την αγορά του εκάστοτε προϊόντος και της υπηρεσίας, οι οποίες βρίσκονται αποθηκευμένες στον μικροεπεξεργαστή ή στην μνήμη του ηλεκτρονικού υπολογιστική (αναλόγως του αν πρόκειται για χρήμα δικτύου ή για ηλεκτρονικό χρήμα σε πλαστικό ηλεκτρονικό υπόθεμα) και διοδεύονται ηλεκτρονικά προς τον υπολογιστή ή το κατάλληλα παραμετροποιημένο τερματικό αποδοχής καρτών που έχει στη διάθεση του ή βρίσκεται εγκατεστημένο στο εμπορικό κατάστημα του εμπόρου¹⁵².

Με την επιτυχή μεταβίβαση των ηλεκτρονικών νομισματικών μονάδων, όπως αυτή γνωστοποιείται από τον υπολογιστή ή το τερματικό αποδοχής καρτών στον έμπορο, ο κάτοχος έχει εκπληρώσει την οικονομική υποχρέωση που έχει αναλάβει έναντι του εμπόρου από την υποκείμενη έννομη σχέση και οι εν λόγω ηλεκτρονικές νομισματικές μονάδες έχουν περιέλθει στη σφαίρα ελέγχου του εμπόρου.

Η ενοχή που έχει αναλάβει ο οφειλέτης – κάτοχος της κάρτας έναντι του δανειστή – εμπόρου αποσβήνεται με την καταβολή (416ΑΚ), δηλαδή με την εκπλήρωση της παροχής σύμφωνα με τον τρόπο που έχει συμφωνηθεί ή προβλέπεται στο νόμο και εφόσον ανταποκρίνεται η καταβαλλόμενη παροχή κατά το είδος και τον τρόπο

¹⁵¹ Αποδεχόμενοι ότι οι μονάδες συνιστούν χρήμα και όχι πληροφορίες ή στοιχεία που λαμβάνει ο έμπορος προκειμένου να απαιτήσει από τον εκδότη την πληρωμή.

¹⁵² Τσίρου (2007), 65.

εκπλήρωσης προς την οφειλόμενη παροχή (να υπάρχει ταυτότητα οφειλόμενης και καταβλητέας παροχής). Αποτέλεσμα της εν λόγω συναλλαγής είναι ότι ο κάτοχος παύει να ενέχεται από εκείνο το χρονικό σημείο έναντι του εμπόρου¹⁵³.

Για παράδειγμα, με την επιτυχή ολοκλήρωση της μεταβίβασης των ηλεκτρονικών μονάδων από τον κάτοχο στον έμπορο ολοκληρώνεται επιτυχώς η πώληση αγαθών και υπηρεσιών με την καταβολή¹⁵⁴ του αντιτίμου, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΑΚ 513, και ο κάτοχος θεωρείται ότι έχει εκπληρώσει εμπροθέσμως την οικονομική του υποχρέωση εκ της αμφοτεροβαρούς σύμβασης πώλησης.

Αποτελεί βασικό πλεονέκτημα του ηλεκτρονικού χρήματος υπό στενή έννοια το να αποσβήνεται αμέσως η χρηματική ενοχή του συμβαλλόμενου με τη χρήση ηλεκτρονικού χρήματος με την παροχή της χαρακτηριστικής παροχής εκ της συμβατικής σχέσης που συνδέει τον κάτοχο με τον έμπορο. Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος για τον οποίο το ηλεκτρονικό χρήμα υπό στενή έννοια εξισώνεται, κατά κοινή αναγνώριση του Έλληνα και του Ευρωπαϊού νομοθέτη, με τραπεζογραμμάτια και κέρματα, τα οποία επιφέρουν με την περιουσιακή τους μετακίνηση από την σφαίρα ελέγχου του κατόχου/συμβαλλόμενου στη σφαίρα ελέγχου του λήπτη/εμπόρου αυτών απόσβεση της χρηματικής ενοχής.

Απαραίτητη προϋπόθεση για να έχει η προπληρωμένη κάρτα (ή για να είμαστε πιο ακριβείς οι χρηματικές ηλεκτρονικές μονάδες που είναι ενσωματωμένες στην προπληρωμένη κάρτα) αποσβεστική της χρηματικής ενοχής λειτουργία θα πρέπει να συνιστά προσήκουσα καταβολή, σύμφωνα με το 416 ΑΚ.

Όπως αναφέραμε και στο κεφάλαιο για το νομικό χαρακτήρα του χρήματος, δίστανται οι απόψεις για το αν οποιαδήποτε άλλη μορφή χρήματος πλην του νόμιμου χρήματος δύναται να συνιστά χρήμα υπό στενή έννοια και, συνεπώς, να καθίσταται υποχρεωτική η αποδοχή του από τον δανειστή άνευ αντιρρήσεων.

Δεδομένου ότι η κρατούσα θεωρία κατατάσσει το ηλεκτρονικό χρήμα στο εν ευρεία έννοια χρήμα, δεν μπορούμε να βασιστούμε σε μία τέτοια ερμηνεία. Καθίσταται επομένως ζήτημα της ιδιωτικής βούλησης των μερών το αν ως τρόπος

¹⁵³ *Ξεπαπαδέα*, Η Έξυπνη Κάρτα ως Μέσο Πληρωμής, ΚριτΕ 1999, 59 επ.

¹⁵⁴ Η καταβολή θεωρείται ότι γίνεται με αξιόγραφο, δηλαδή συναλλαγματική και επιταγή, καθώς και με τραπεζική μεταφορά (γύρος). Ειδικότερα, τα μετρητά πρέπει να περιέλθουν στην κυριότητα του δανειστή, βλ. *Βαθρακοκόλλη*, Ερμηνεία-Νομολογία Αστικού Κώδικα, Άρθρο 416, 591. Διαφορετική άποψη διατυπώνεται αναφορικά με την πληρωμή χρηματικών χρεών αν αυτή δεν πραγματοποιείται με μετρητά, αλλά με συναλλαγματική, επιταγή ή ακόμα και με κατάθεση σε τραπεζικό λογαριασμό, όπου έχει κριθεί ότι αποτελεί δόση αντί καταβολής (βλ. *Τριάντος*, Ερμηνεία ΑΚ, Άρθρο 416).

καταβολής της χρηματικής ενοχής θα οριστεί η καταβολή με ηλεκτρονικές χρηματικές μονάδες. Εφόσον υπάρχει τέτοια πρόβλεψη ή εφόσον η υποθετική βούληση των μερών σε συνδυασμό με τις διατάξεις για την καλή πίστη και τα συμφέροντα του δανειστή τείνουν να κάνουν αποδεκτή τέτοια καταβολή (ή και δόση αντί καταβολής με βάση το αρθρ. 419 ΑΚ) τότε πράγματι θα επέρχεται απόσβεση της ενοχής.

Αντίστοιχα, εφόσον δεχτούμε ότι συνιστά ένα προσήκοντα τρόπο απόσβεσης των χρηματικών ενοχών που συνιστά καταβολή ή δόση αντί καταβολής (ανάλογα με την άποψη που θα υποστηρίξει κάποιος δεδομένου ότι η θεωρία είναι διχασμένη) θα πρέπει να προσδιορίσουμε και το χρόνο απόσβεσης της ενοχής.

Η συμφωνία των μερών για την καταβολή με ηλεκτρονικό χρήμα μπορεί να προκύπτει και μόνο από τη συμμετοχή του εμπόρου στο δίκτυο διανομέων ή συμβεβλημένων συνεργατών για αποδοχή καρτών του εκδότη, σύμφωνα με τα αναφερθέντα σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Επίλογος

Όπως προσπαθήσαμε να δείξουμε μέσα από την παρούσα εργασία, το ζήτημα της ρύθμισης των αγορών του χρήματος αποτελεί εδώ και χιλιάδες χρόνια ζήτημα μείζονος σημασίας για την κοινωνική συμβίωση των ανθρώπων, τόσο υπό την έννοια της διασφάλισης εξυπηρέτησης των βασικών αλλά και των πλέον σύνθετων αναγκών των ανθρώπων, όσο και υπό την διασφάλιση της ανεμπόδιστης ανάπτυξης του ίδιου του πολιτισμού εν γένει. Έτσι, η ρύθμιση των κανόνων λειτουργίας των αγορών του χρήματος, καθώς και ο ορισμός των επιτρεπόμενων ειδών αυτού, παρουσιάζει την αντίφαση ότι καθίσταται αντικείμενο έντονου κρατικού ενδιαφέροντος, τη στιγμή που η εξέλιξή τους είναι ταυτόχρονα αποτέλεσμα και προϋπόθεση της φιλελεύθερης λειτουργίας της οικονομίας της αγοράς.

Εξήγηση στο εκ πρώτης όψεως οξύμωρο σχήμα αυτό, μπορεί να δοθεί από την χαρακτηριστική ανάπτυξη της Τράπεζας της Ελλάδος επί της θετικής επίδρασης που άσκησε στη σταθερότητα του εγχώριου χρηματοπιστωτικού συστήματος η απρόσκοπτη λειτουργία των συστημάτων εκκαθάρισης και διακανονισμού των συναλλαγών, δηλαδή των υποδομών της αγοράς, οι οποίες συνέβαλαν στην αποτελεσματική διεκπεραίωση των συναλλαγών για το έτος 2017, υπό το εσωτερικό και ενωσιακό δηλαδή ρυθμιστικό καθεστώς που προεξετέθη¹⁵⁵. Επίσης, επισημαίνεται σχετικώς η αποφασιστική συμβολή της εκτενούς χρήσης των ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής, εν μέρει εξαιτίας της εφαρμογής των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, στην ενίσχυση των εσόδων προμηθειών των τραπεζών, στη συμβολή στην αποτελεσματικότερη διενέργεια των συναλλαγών (π.χ. κόστος καταμέτρησης και διακίνησης χαρτονομισμάτων) και στην προσπάθεια καταπολέμησης της φοροδιαφυγής¹⁵⁶.

Το μόνο βέβαιο είναι ότι η δυναμική του ρυθμιζόμενου αντικειμένου θα κρατά πάντα το πραγματευθέν ζήτημα στο επίκεντρο των εξελίξεων: πράγματι, το ενδιαφέρον τώρα επικεντρώνεται στην *in actu* εφαρμογή όσων προβλέπονται στο Μέρος Α' του νόμου 4537/2018, η δημοσίευση του οποίου έλαβε χώρα στις 15 Μαΐου

¹⁵⁵ Τράπεζα της Ελλάδος, 2018, Εισαγωγή.

¹⁵⁶ *ibidem*.

2018¹⁵⁷. Όπως είναι αναμενόμενο, η νομική επιστήμη ακολουθεί τις εξελίξεις της ζωής, πολλώ δε μάλλον σ' ένα πεδίο τόσο ραγδαίων τεχνολογικών εξελίξεων, όπως το εδώ πραγματευθέν. Συνεπώς, το ταξίδι στον κόσμο του χρήματος και των αγορών του θα συνεχίζεται, όσο συνεχίζεται και ο ανθρώπινος πολιτισμός!

¹⁵⁷ ΦΕΚ/Α/84/15.5.2018, «Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία της Οδηγίας 2015/2366/ΕΕ για τις υπηρεσίες πληρωμών και άλλες διατάξεις».

Βιβλιογραφία

I. Ελληνική

- Βαθρακοκοίλης Β.*, Ερμηνεία-Νομολογία Αστικού Κώδικα (κατ' άρθρον).
- Βιτζηλαίου, Ε.-Ρ.*, Οι Πολυμερείς Διατραπεζικές Προμήθειες και η σκοπιμότητα ρυθμιστικής παρέμβασης από τις Αρχές Ανταγωνισμού, ΔΕΕ 2009, 541.
- Γκόρτσος Χρ.*, Τραπεζικές υπηρεσίες και ηλεκτρονικό χρήμα μέσω του διαδικτύου 'Internet', πρακτικά συνεδρίου του Συνδέσμου Ελλήνων Εμπορικών Λόγων, 1998.
- Ο ίδιος*, Εισαγωγή στο διεθνές χρηματοπιστωτικό δίκαιο - Το Διεθνές Τραπεζικό Δίκαιο Μέσα στο Σύστημα του Διεθνούς Χρηματοπιστωτικού Δικαίου, 2011.
- Ο ίδιος*, Εισαγωγή στο Δίκαιο της Οικονομικής & Νομισματικής Ένωσης - Γενικό Μέρος - Ιστορική Διάσταση και Θεσμικές Διατάξεις, 2014.
- Καλλιμόπουλος Γ.*, Το δίκαιο του χρήματος, 1993².
- Κινινή Ε.*, Υπηρεσίες Πληρωμών, Οι ιδιωτικού δικαίου πτυχές του Ν. 3862/2010, Σειρά Μελέτες Δικαίου Επιχειρήσεων και Εταιριών, 2016.
- Μαλλέρου Α.*, Το δίκαιο του ηλεκτρονικού χρήματος, 2007.
- Μεταξάκης Ε.*, Μπιτκόιν (bitcoin) κρυπτοχρήμα και κυβερνοέγκλημα, 2017.
- Μπρούμας Α.*, Η Νομική Ρύθμιση των Υπηρεσιών Πληρωμών μέσω Κινητού Τηλεφώνου, ΔιΜΕΕ 2011, 476.
- Ξεπαπαδέα Α.*, Η Έξυπνη Κάρτα ως Μέσο Πληρωμής, ΚριτΕ 1999, 59.
- Παμπούκης Χ.*, Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών, 2000.
- Παναγιωτίδης Β.*, Ο ενιαίος χώρος πληρωμών σε ευρώ (SEPA) και η ελληνική νομοθεσία για τις πληρωμές, Έκδοση Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών, 2010.
- Πουρνάρας Ε.*, Ίδρυμα πληρωμών και παροχή υπηρεσιών είσπραξης/εξόφλησης λογαριασμών, γνυμοδότηση δημοσιευμένη σε ΕφΑΔ 2017, 404.
- Ρόκας Ν./Γκόρτσος Χρ./Μικρουλέα Α./Λιβαδά, Χ.*, Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου: Δημόσιο τραπεζικό δίκαιο: Ιδιωτικό τραπεζικό δίκαιο, 2016³.

- Σινανιώτη-Μαρούδη Α./Φαρσαρώτας Ι.*, Ηλεκτρονική Τραπεζική, 2005.
- Σταθόπουλος Μ.*, Σύγχρονες τεχνικές των χρηματικών συναλλαγών, Δελτίον ΕΕΤ, Δ' Τριμηνία, 1994, 128.
- Ο ίδιος*, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, 2004.
- Τριανταφυλλάκης Γ.*, Σύμβαση τραπεζικού γύρου και εντολή μεταφοράς πίστωσης, Νομικά προβλήματα αστικού και δικονομικού δικαίου, ΔΙΚΗ 1992, 402.
- Τριάντος Ν./Γεωργιάδου Μ.*, Αστικός Κώδικας - Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2015.
- Τσιρίδης Π.*, Ο νέος νόμος για το ξέπλυμα χρήματος (ν. 3691/2008), 2009.
- Τσίρου Τ.*, Πιστωτική Κάρτα, 2007.
- Φίλιος Β.*, Η θεμελίωση της σύγχρονης λογιστικής και ο ρόλος του Luca Pacioli, Accountancy Greece, 2015.
- Ferguson N.*, Η εξέλιξη του χρήματος - μια οικονομική ιστορία του κόσμου, 2011.
- Χριστοδούλου Κ.*, Χρηματική Ενοχή ενόψει και των Κανονισμών για το Ευρώ, 1999.
- Χρυσάνθης Χ.*, σε: *Ρόκα Ν. Κ.*(επιμ.): Η ηλεκτρονική εξυπηρέτηση των σύγχρονων τραπεζικών συναλλαγών, 1997.
- Ψαλιδόπουλος Μ.*, Ιστορία της Τράπεζας της Ελλάδος - 1928-2008, Από Τράπεζα του Κράτους Εγγυήτρια της Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, 2014.
- Ψυχομάνης Σ.*, Τραπεζικό Δίκαιο, Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων - Χρηματοδοτική μίσθωση (Leasing) / Υπηρεσίες Πληρωμών, τ.ΙΙΙ, 2015.
- Ο ίδιος*, Εγχειρίδιο Τραπεζικού Δικαίου, 2016².

II. Ξενόγλωσση

- Athanassiou P./Mas-Guix N.*, Electronic Money Institutions, Current Trends, Regulatory Issues and Future Prospects, European Central Bank, Legal Working Paper Series No 7, 2008.
- Basu S./Basak S.*, The dawn of the digital currency era: a global analysis of Bitcoin and its implications in India, International Company and Commercial Law Review, V.28, N.1, 2017.
- Haddad A.*, Using Smartcards To Gain Market Share, 2000.
- Proctor C.*, Mann on the Legal Aspect of Money, 2012.

III. Ηλεκτρονικές πηγές

Βουλή των Ελλήνων, Β' Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και Προτάσεων Νόμων, Έκθεση επί του Νομοσχεδίου. «Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στις οδηγίες 2007/64/EK, 2007/44/EK και 2010/16/EE που αφορούν υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά, προληπτική αξιολόγηση προτάσεων απόκτησης συμμετοχής σε επιχειρήσεις του χρηματοπιστωτικού τομέα και άλλες διατάξεις», in

<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/p-yipli-epi.qxp.pdf>.

Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, Σύνομη Παρουσίαση του Ενιαίου Χώρου Πληρωμών σε Ευρώ, in <http://www.hba.gr/Info/sepa>.

Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Ο Ενιαίος Χώρος Πληρωμών σε Ευρώ (SEPA): Μια Ενοποιημένη Αγορά Πληρωμών Μικρής Αξίας, in

https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/sepa_brochure_2006el.pdf?f8348a586da18e5a291f455b75a3d659, 2016.

Τράπεζα της Ελλάδος, Επισκόπηση του Ελληνικού Χρηματοπιστωτικού Συστήματος, 2018, in

https://www.bankofgreece.gr/BoqEkdoseis/%CE%95%CE%A0%CE%99%CE%A3%CE%9A%CE%9F%CE%A0%CE%97%CE%A3%CE%97_%CE%95%CE%9B%CE%9B%CE%97%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A5_%CE%A7%CE%A1%CE%97%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%A0%CE%99%CE%A3%CE%A4%CE%A9%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A5_%CE%A3%CE%A5%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%A3_%CE%99%CE%91%CE%9D_2018.pdf .

Τράπεζα της Ελλάδος, Οι προϋποθέσεις για την παροχή άδειας ίδρυσης και λειτουργίας καθώς και οι κανόνες εποπτείας που διέπουν τη λειτουργία των Ιδρυμάτων Ηλεκτρονικού Χρήματος, 2013, σε:

<http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Supervision/prudsupervision/debitinstitutions/economy.aspx>.

Bank for International Settlements, Committee on Payment and Settlement Systems, A glossary of terms used in payments and settlement systems, in

https://www.bis.org/cpmi/glossary_030301.pdf, 2003.

European Central Bank, Report on Electronic Money, in <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/emoneyen.pdf>, 1998.

European Central Bank, The payment system: Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem (edt. Kokkola, T.), in <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/paymentsystem201009en.pdf>, 2010.

European Central Bank, Virtual Currency Schemes, in <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>, 2012.

European Central Bank, What is it money?, in https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/what_is_money.en.html, 2015.

European Monetary Institute, Report on the Council of the European Monetary Institute on Prepaid Cards by the Working Group on EU Payment Systems, in <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/prepaidcards1994en.pdf?9fc7b56c72b0b1a42eb60ad5f97fb7d3>, 1994.

Financial Conduct Authority, The Perimeter Guidance Manual, Part 3A.1, in <https://www.handbook.fca.org.uk/handbook/PERG.pdf>, 2018.

Srivastana A./Simpson M./Moffatt N./Rowell R./Foster I., Compliance Officer Bulletin - Financial Crime Update, 147/17, Thomson Reuters (Professional), 2017 in http://www.bakermckenzie.com//media/files/insight/publications/2017/06/br_fsr_complianceofficerbulletin_june2017.pdf.

Ευρετήριο όρων

(Οι παραπομπές γίνονται βάσει αριθμού σελίδας)

Διαφάνεια (υποχρεώσεις -ας)	20, 26, 35, 50
Έμβασμα(-τα)	28, 33, 42
Ενιαίος χώρος πληρωμών σε ευρώ (‘ <i>Single Euro Payment Area</i> ’/ ‘ <i>SEPA</i> ’)	15 επ., 17 επ., 21
Εντολή(-ες) πληρωμών	Διασυννοριακή(-ες), 21, 29· άλλες περιπτώσεις, 11 επ., 14, 31 επ., 33 επ., 38
Επιταγή	12· ταχυδρομική επιταγή, 11, 50
Εργαλείο(-α) πληρωμών	Έννοια, 11· είδη, 12 επ.· ειδικές αναφορές, 11, 12, 25, 40
Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα	28, 41, 50
Ίδρυμα(-τα) πληρωμών	11, 28
Καταπολέμηση νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες (‘μαύρο χρήμα’)	56, 58
Κάρτες	Είδη, 12 επ., 19, 37, 56· έξυπνη (-ες), 39 επ., 64· πιστωτική (-ες), 12, 16, 23, 38 επ., 46 επ., 55 επ.· προπληρωμένη (βλ. ιδιαίτερο λήμμα στο παρόν ευρετήριο)· συμβατική σχέση, 31, 61 επ., 64 επ.· χρεωστική (-ες), 12, 16 επ., 22 επ., 38 επ., 49
Κουπόνι (-α), εκπτώτικό (-α, ‘ <i>vouchers</i> ’)	42, 60
Μέσο(-α) πληρωμών	Έννοια, 10· ειδικές αναφορές, 6 επ., 39, 60
Μπιτκόιν	40, 41

Πορτοφόλι, ηλεκτρονικό	3, 12, 41, 60 επ.
Πράξεις πληρωμών	23, 26 επ., 29 επ.
Προπληρωμένη κάρτα	12 επ., 42 επ., 44, 47 επ., 49 επ., 53 επ., 57 επ., 61 επ., 67 επ.
Πρόσθετες χρεώσεις	(βλ. 'χρεώσεις, πρόσθετες')
Σύμβαση παροχής υπηρεσιών πληρωμών	30, 67· σύμβαση-πλαίσιο, 32 επ.· προθεσμίες, 34· προμήθεια συναλλαγής, 34
Σύστημα, χρηματοπιστωτικό	(βλ. 'χρηματοπιστωτικό σύστημα')
Τερματική συσκευή αποδοχής καρτών ('PoS')	38, 46
Τράπεζα της Ελλάδος	50 επ.
Υπηρεσίες πληρωμής (ή: υπηρεσίες πληρωμών)	11 επ., 21 επ., 26επ., 29,· πάροχος (-οι), 5, 22 επ., 30, 33 επ., 39, 42 επ.· καταναλωτής (-ες), 1, 25 επ., 48, 53 επ., 61 επ.
Υποχρεώσεις ενημέρωσης καταναλωτή	26, 35 επ.
Χρεώσεις, πρόσθετες	17 επ., 25
Χρήμα	Έννοια, γενική, 3 επ.· νομική έννοια, 6 επ., νέες αγορές -τος, 36 επ.
• ηλεκτρονικό	στενή έννοια ηλ. -τος, 41 επ.· εκδότες, ('co-branding'), 49 επ., 53 επ.
• λογιστικό	37
• πλαστικό	37 επ.
• ψηφιακό (κρυπτόχρημα)	40 επ.
Χρηματοπιστωτικό σύστημα	Λειτουργίες, 9, 51